

Západ

Časopis pro Čechy a Slováky

Ročník 11.

Číslo 5.

Ríjen 1989

Cena \$4.00

Západ

Časopis pro Čechy a Slováky

Západ, bi-monthly for Czechs and Slovaks, published by the Collegium Bohemicum in Canada Second Class Mail Registration Number 4890 ISSN 0226-3068

Vydává: Collegium Bohemicum jako dvouměsíčník
Redakční rada: Eva Limanová, Stanislav Reiniš, Josef Škvorecký, Miloš Suchma, Ota Ulč

Redaktor: Miloš Suchma
Administrátorka: Milada Reinišová
Grafická úprava: Věra Držmišková, Ctirad Smolík
Sazba: Prague Typesetting, Inc.
Tiskne: Prague Typesetting, Inc.

Dopisovatelé:
Kanada: Vladimír Cícha, Jan Drábek, Richard Drtina, Pavel Kantorek, Jiří Krupička, Marta Procházková, Jaroslav Švestka, Arnošt Wagner, Aleš Zeman
USA: Blanka Jičínská, Bohumil Krčil, Vladimír Kříž, Iva Pekárková, Eva von Rheinwald, Ivan Sviták, Jiří Sýkora, Leoš Zeman
Austrálie: Petr Hrubý, Jan Jirásek, Jaroslav Kovaříček, Miloš Ondrášek
Německo: Antonín Brousek, Zbyněk Čefovský, Ota Filip, Karel Hviždala, Karel Kryl, Antonín Měšťan, Ján Mlynárik, Jan Pulda, Pavel Taussig, Karel Trinkewitz
Skandinávie: Robert Lamberg (Dánsko), Michael Konůpek (Norsko), Helena Kosková (Švédsko), Jan Kristofori (Norsko)
Švýcarsko: Dušan Šimko, Vladimír Škutina
Holandsko: Radek Kučera, Josef Staněk
Anglie: Jan Křesadlo
Francie: Ivan Kraus
Itálie: Stanislav Auský
Rakousko: Ivan Medek

Adresa redakce: Západ, Box 9021, Terminal P.O., Ottawa, Ont., Canada, K1G 3T8

Články nemusí vyjadřovat názory redakce.
Redakce si vyhrazuje právo na zkrácení a úpravu příspěvků. Redakční uzávěrka vždy 1. února, dubna, června, srpna, října a prosince

Adresa administrace: Západ, Box 322, Waterloo, Ont., Canada, N2J 4A4
Předplatné, příspěvky na tiskový fond, inzerci a změny adres zasílejte na adresu administrace.

Předplatné:
1 rok: Can: \$22.00 Kanada
US: \$22.00 USA
US: \$26.00 ostatní země (letecky) nebo ekvivalent v cizí měně
2 roky: Can: \$40.00
US: \$40.00
US: \$48.00

Doživotní předplatné CAN \$400.00 (Kanada), US\$400.00 (USA a ostatní země).

Československo vzhledem k devizovým a poštovním předpisům zdarma
Cena jednotlivého čísla \$ 4.00

Odběratelé v USA a v Kanadě mohou platit osobním šekem. V ostatních zemích bankovním příkazem nebo mezinárodní poštovní poukázkou (patrně nejvýhodnější pro evropské předplatitele).

Předplatné v Evropě lze poukázat na poštovní účet číslo 98601-202 u poštovního šekového úřadu 2000 Hamburg, BRD. Bankovní směrové číslo 200 100 20.

Předplatné lze rovněž poukázat přímo na bankovní konto Západu do Bank of Montreal, 239 Weber St. N., Waterloo, Ont., Canada, N2J 4H5 (TSA No. 5037-246).

Ročník 11.

Číslo 5.

Říjen 1989

Obsah

Československo

- Vzdejte se, nic se vám nestane (Ludvík Vaculík) 1
Dopis Václavu Havlovi (Ivan Hoffman) 2
František Stárek před soudem Jak mizerná musí být mizérie? (Stanislav Reiniš) 4
Co pražským marxistům nedaruju (Vladimír Burke) 6
Cizinecký ruch za všechny prachy (Ota Ulč) 7

Svět

- Pražský chodec v Moskvě (Pavel Markovič) 8
Čínské výviny (Ota Ulč) 11

Emigrace

- Emigrace a Čs. sdružení aneb má smysl se organizovat? (Richard Drtina) 13

Interview

- S Vlastimilem Třešňákem o mnohém (Arnošt Wágner) 15
Interview s Juliem Effenbergerem (Jaroslav Vejvoda) 18

Film

- Nový film Ivana Passera (Jiří Breber) 20
K novým filmům v Československu (Michael Špirit) 21

Svědectví

- Ze vzpomínek lánského hrobníka (Oldřich Roháč) 24

Jazyk

- Mateřský jazyk (Jan Novák) 26
Podle kterých pravidel? (Jaroslav Švestka) 28

Fórum

- Slovo do pranice (Jan Pulda) 29
Úvaha různě nesocialistická (Jaroslav Kovaříček) 29
Důvod k pobavení (Iva Kotrlá) 32

Dopisy

Na obálce fotografie "Čína na rozcestí"
Autorem je Jan Lukas

Prosíme, informujte své známé, o nichž si myslíte, že by o ZÁPAD měli zájem.

ZÁPAD DO VŠECH SVĚTADÍLŮ!!!

Ludvík Vaculík

Vzdejte se, nic se vám nestane!

Zúpadkustátu, společnosti, hospodářství i přírody si všichni děláme nějaký závěr, ale nejplytší závěr si dělá naše komunistická strana, jež po té cestě k úpadku šla v čele. Když pod tíhou následků občas uznává své chyby, některé, vždycky si k lidskému úžasu hned vyhražuje další 'vedoucí úlohu'. Dělá si tedy právo na věčné omyly, ačkoli u nás vždycky byli a jsou lidé, kteří je vidí hned nebo předem.

V čem se vlastně takzvaná solidarita našich komunistů ve vedoucí roli osvědčila? Myslím, že v ničem kromě jednoho, a ani v tom ne: v zemědělství. Zemědělství nás dostatečně zásobuje živobytím, což vyniká vedle Polska a Sovětského svazu, ale jsou to snad směrodatná měřítka pro nás? Krom toho nám hospodáři mohou dát pobuřující data o efektivitě té zemědělské výroby a o kvalitě jejich výrobků. Já však mám pořád na paměti to, jak tento způsob velkovýroby zničil vesnici a rolnický stav: byla to mravní genocida. Ta odcizená pole nikdo už osobně nemiluje, přesněji řečeno nikdo se nešlechčí vztahem k nim, každý jde jen po zisku. Rolník, sedlák ani velkostatkář — žádný z nich si nedovolil brát zisk za cenu ničení podstaty. Jednání se zvířaty dnes je zločinné, a o tom komunisté nejednají. A když mluví třeba o rozvoji dopravy, stavbě silnic a usplavnění řek, je to zadek problému, protože jeho předek je uskromnění spotřeby, omezení výroby a snížení nároků na dopravu, uvedení potoků do původní klikaté podoby a tak dále. A toto zase vědí jiní dřív než komunistická strana. Školství zpřevracela ničivě padesátkrát, zdravotnictví nestačí ani zdravým ani nemocným. Kultura žije čtyřicet roků jak utopenec: vždycky se na vteřinu zvedne nad vodu a nadechne se, aby vydržela smrtelné minuty pod vodou. Teď uvolnili některé autory, ale dvacet roků tvrdili, že žádné nezakázali. Přijmout toto uvolnění díky znamená schválit to zakazování. O nás teď říkají, že jsme se otočili "ke společnosti" zády; my však stojíme přesně tak jako v osmašedesátém, motali se oni. Řekněte mi jedinou věc, v níž komunistická strana byla napřed a osvědčilo se to. Když si i připomeneme něco dobrého či pěkného, co za tu dobu vzniklo, musíme si povzdechnout, oč víc toho mohlo být bez jejího vedení, dřív a levněji. Například jsme mohli mít lehčí vagóny metra.

Když teď píšu, dbám, abych jen říkal názor, bez urážlivých slov.

Za fejeton "Komunismus je bití" pozval si mě totiž vyšetřovatel Státní bezpečnosti a pravil, že by mě mohl stíhat, ale asi nebude, protože na mých fejetonech je prý vždy něco, co stojí za úvahu, tentokrát však prý jsem nezachoval obvyklou uvážlivost. Zamyslel jsem se nad tím. Nemůžu přestat psát, ale nechci jednat, jako by té výstrahy nebylo. Ani ze sebe nechci dělat někoho, komu se teda nic nemůže stát. A nebylo by ani vkusné brát si privilej, když jiní jsou stíhaní za miň. Ale po tom, co se stalo v Gruzii a v Číně, mohl bych napsat "Komunismus je bití, svazek druhý". Budu se však držet naší půdy.

Čekáme všichni, že sovětská vláda se konečně odřekne Brežněvovy doktríny a označí vpád k nám v srpnu 1968 za chybu či zločin. Kdyby naši komunisté chtěli být v čele, předběhli by ji v tom. To je ovšem směšné, protože oni podle odpovědi na jedinou otázku — "co soudíte o vstupu vojsk..." třídili lidi na hrdé a na sráče. Vedoucí síla vybírající si sráče — kam vede národ?

Není pravda, že bez jejího vedení by nastal chaos, že tu není s kým sednout k poradě, koho požádat o spolupráci či komu pokojně předat úřad. Teď ještě by se takový krok potkal s nezaslouženou vlivností lidí, ale později to může být horší. Není ani pravda, že není lidí, kteří by se hned mohli odpovědně ujmout věci, jak o tom soudí někdy opozice, neboť prý se nemohly objevit a vychovat politické a organizační osobnosti.

Myslím, že samy vládní instituce a orgány jsou nabití kvalifikovanou opozicí: opozicí rozumu bez předběžné podmínky "vedoucí úlohy". Stačí uvolnit cestu rozumu a on se dostane do vedení sám a přirozeně! Sleduji muže jménem Adamec a s respektem k jeho proklaté pozici čekám, co dokáže, jak dlouho vydrží, kdy spláče nad výdělkem či se zhroutl zoufalstvím nad "vedoucí úlohou komunistické strany". Přeju mu úspěch, i když tím úspěchem bude jen včasný a signální odchod pro záchranu cti, ale ovšem přeju mu lepší a významnější úspěchy.

Komunistická strana, ta nejsilnější nátlaková skupina, opírající se čtyřicet roků o cizí mocnosti a řízená jejich diplomaty, využívající jejich ideodiverzních center a vysíláček, prvotřídně placená, připravuje nám teď novou ústavu. Zas tedy ona se před námi dere k násadě či pažbě toho nástroje. Vtrhla na ústavní území a vytyčuje na něm hned svůj claim: vedoucí úlohu pro své děti a vnuky. To pro svobodně myslícího a hrdého Čechoslováka nepadá už v úvahu! Žádnou vedoucí úlohu v ústavě, nikomu! Zato se do ústavy musejí dostat paragrafy zakazující užití armády proti vlastnímu lidu a zne-možňující, aby naše děti musely někdy dělat Rusy v Gruzii nebo Kubánce v Angole. Není to snad pokroková myšlenka?

O nové ústavě ať se rozhodne lidovým hlasováním, protože parlament v dnešním složení nemá k tomu demokratickou kvalifikaci. — Toto je myslím myšlenka dobrá, a my nebudeme jistě ani komunistům bránit nést ji vpřed.

12. 6. 1989

VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ 15. 1. 1989

Dopis Václavu Havlovi

Vážený pán Havel,

Jedného dňa, a všetci dúfame, že to bude skoro, budete opäť medzi nami a viem si predstaviť, s akým pohnutím budeme čítať zoznam tých, ktorí svojimi podpismi apelovali za Vaše prepustenie. Pretože každý, kto prekonal svoj nezáujem o veci verejné alebo svoj strach z hystericky si počínajúcej moci, spojil solidárnym aktom osobnej statečnosti svoj osud s Vaším. Stovky pracovníkov v kultúre sa týmto otvoreným činom nesúhlasu s panujúcimi pomermi stali v očiach svojho národa umelcami, mravnými autoritami. Lebo — pracovať v kultúre a byť umelcom nie je to isté. Prvé vyjadruje spôsob obživy, druhé bytostnú účasť na osude človeka. A predsa, keď budete čítať mená umelcov známych i menej známych, nechcel by som byť pri tom. Nemohol by som si totiž nevšimnúť, čo asi unikne pozornosti Vašej — že z môjho Slovenska sa Vám početnej podpory nedostalo. Hanbil by som sa. A z pocitu hanby Vám i píšem.

Hovoriť o tom, že na Slovensku sa ľudia boja väčšmi ako v Čechách alebo na Morave, bolo by asi zjednodušením. Tu, rovnako ako všade v Československu, je strach po desaťročia premyslene zapumpovaný do života občana, ktorý svoju závislosť na štátnej byrokrácii a štátnej moci pociťuje na každom kroku. V takejto atmosfére strach nemožno súdiť, je normálny. Myslím si však, že neochota väčšiny slovenských pracovníkov v kultúre pripojiť sa k českým kolegom má inú, vážnejšiu príčinu. Je ňou stav slovenskej kultúry. Nehovorím to rád, ale nemôžem nehovoriť.

V Čechách a na Morave jestvuje a vždy jestvovalo napätie medzi skutočnou kultúrou, autentickou hoci i za cenu prenasledovania či vnútornej emigrácie, a medzi štátnou kultúrnou prevádzkou, chudobnou na osobnosti i pravdivosti. Na Slovensku takéhoto napätia niet. Štátna kultúrna prevádzka tu možno v ťažkých obdobiach československých dejín pôsobí menej tristným dojmom ako u Vás, lenže za hroznú cenu. Za cenu, že paralelne nejstovuje slobodný kultúrny pohyb. Slovenským umelcom, ktorí sa vymykajú z tohto pravidla, sa môže ospravedlniť osobne, lebo ich možno spočítať na prstoch jednej ruky.

Preto, kým v Čechách a na Morave sa môže stať, že oficiálne uznaný umelci pocítia potrebu spojiť sa s tými oficiálne neuznanými, ktorí reprezentujú to najlepšie v českej a moravskej kultúre, na Slovensku sa pracovník v kultúre nemá ku komu vzťahovať. S kým porovnávať. Slovenská kultúra presiaknutá kompromisami, nesvojprávne sa potáčajúca medzi povole-

ným a trpeným, lebo priamo slúžiaca panujúcej ideológii nie je takto samozrejme ani schopná pravdivo nazrieť svoje určenie, presiahnuť samú seba a zdvihnúť hlas za prenasledovaného človeka.

Keď Vám píšem, mám na pamäti myšlienku, ku ktorej sa často vraciate, že totiž sloboda je nedeliteľná. Že nemožno byť slobodný v spoločnosti, kde iný trpí. Nedeliteľná je i sloboda tvorby. Nemožno slobodne tvoriť, ak toto právo je upierané druhému. Som presvedčený, že tragédie slovenskej kultúry spočíva práve v neschopnosti uvedomiť si tento elementárny fakt. Tá neschopnosť má však svoje príčiny.

Metou slovenskej kultúry nie je oslobodenie sa v pravde, ale nanajvýš tvorivá seberealizácia, podnikanie s umeleckým artefaktom. Umenie tu chce byť neprogramovým, nechce sa vzťahovať k morálke či mravnosti, chce byť práve len sebou. Sebatémou i obsahom. Vzťah človeka ku skutočnosti, tým však i vlastnú tvorbu, nazerá slovenský pracovník v kultúre horizontálne, bez jeho transcendentného presahu. Preto nie je schopný riskovať nič, čo by ohrozilo jeho príjem, postavenie v štruktúre alebo jeho exkluzívnu prácu.

Stretávam sa s názorom, že jedine dielo platí. Že iba vystavené obrazy a sochy, jedine štátom publikované knihy sa počítajú, jimi jedine že autor prežíva. V úzkosti sa však zamýšľam nad smyslom a hodnotou tvorby vykupovanej mlčaním k osudu druhého, zaštitenej nie hlasom svedomia, ale chladným kalkuľom s politickou realitou. V Čechách a na Morave môže byť kultúra hlasom národa, jeho chrbticou, jeho biedou. Alebo jeho slávou. Na Slovensku nie.

Zostávam vždy v trápnych rozpakoch, keď počúvam vážne mienené tvrdenie, že spôsob, akým proti represii a svojvůli úradov protestujú umelci českí a moravskí, je na Slovensko neprenosný. Cítim však, že je to trpká pravda. Niet na akých slovenských umelcov — tu sa opäť spravdľujem výnimkám — preniesť myšlienku solidarity, spoluzodpovednosti za slobodný československý údel, niet u koho sa dovolať tej nedeliteľnosti slobody. Svedomím, chrbticou či slávou svojho národa jednoducho slovenská kultúra nie je.

Vážený pán Havel, nepovedal by som všetko, keby som sa Vám nezmielil, že podpisy, ktoré chýbajú od slovenských pracovníkov v kultúre sú vyvážené inak. Váš osud, ako i osud ďalších politických väzňov v Československu a osud dodržiavania ľudských práv v tejto zemi pozorne sledujú slovenskí kresťania, v hl-

bokej úcte sú s Vami dohovne, spre-vádzajú Vás modlitbami. Považujem to za podstatné, lebo oni jediní to vždy budú, ktorých každodenná starosť o trpiaceho blízkeho bude posväcovať túto ničím pozoruhodnú zem. Oni jediní prinášali i prinesú obeť potrebné k tomu, aby tento štát večne nebol hanbou Európy. A ak som sa podpisom za Vaše prepustenie musel pripojiť k umelcom českým, som rád, že modlitbou sa môžem pripojiť k silnému duchovnému prúdu, ktorý k Vám smeruje zo Slovenska. Súčasťou práve tohto prúdu, nemotivovaného stavovskou kolegiálnou, ale láskou, je i odkaz Vám blízkeho slovenského spisovateľa Dominika Tatarku, ktorý sa tu na Slovensku nedočkal kolegiálnej solidarity celých dvadsať rokov. Pred niekoľkými dňami sme sedeli pri lôžku, na ktoré je pripútané jeho chorobou celkom vysilené telo. Ťažko si povzdychol: "Mocť si tak sadnúť k písaciemu stroju a natukať dva listy." "Komu by ste napísali, Dominik?" opýtal sa ho Martin Šimečka. "Václavovi Havlovi a do Hlasu Ameriky."

Váš Ivan Hoffman

Pozn. red.

Ivan Hoffman je bratislavský umeliec a občanský aktivista. □

Lyra na nohou

Tvorba, č. 26, 28. 6. 1989

Naši najznámejší písničkovú prehliadku Bratislavská lyra sledujú už dlhoo, takže se neřadím k těm, kteří i při letošním znatelném posunu směrem k novému názoru nové generace moderního popu nad festivalem "zivali". ...Nejvic se však asi mluví o lyrovém vystoupení americké zpěvačky J. Baezové (roč. 1941), která patří k zakladatelům folkového protestu. ...Bratislavský koncert byl součástí evropského turné, kterým připomíná Baezová třicet let své práce. Podle svého uvážení pozdravila Chartu 77 a V. Havla a na pódiu pozvala bratislavského písničkáře J. Hoffmana, aniž ovšem znala obsah jeho písně (přerušení zvuku při jeho produkci publikum přimělo k negativní reakci). Pořadatelé tuto zpěvaččinu osobní manifestaci označili za neprofesionální přístup, nedodržení smlouvy. Před vystoupením Baezová komunikovala se zástupci Slovkoncertu vlastně jen v rámci zvukové zkoušky, žádosti o interview odmítala, plánovaná odpolední tisková beseda byla odložena až na pozdní večerní hodiny, nakonec však byla bohužel úplně odvolána. Ve stínu emocionálně vypjaté atmosféry koncertu tak zůstaly všechny písničky, včetně prožitého Imagine a Let It Be i nám dosud neznámá nižší hlasová poloha interpretky, jejíž výšky dříve přece jen v sobě měly více gospelové vroucnosti. V očích jí však stále zůstává zaujatý pohled dopředu — škoda, možná že by ona tisková beseda pomohla odhruout některé apriorní opony.

Služba čtenářům

Sympat. muže do 42 let by ráda poznala středoškolačka s jedním dítětem. Prosím foto, vyměním nebo čestně vrátím. Najdeme se? Zn.: Věra naděje láska.

František Stárek před soudem

28. června 1989 byl na dva a půl roku nepodmíněně odsouzen redaktor samizdatového časopisu VOKNO František Stárek. Uveřejňujeme jeho závěrečnou řeč před soudem, k níž netřeba komentáře.

Chci říci jen několik slov, která se netýkají mé činnosti projednávané tímto soudem. Z projevu pana prokurátora zavál ledový vítr studené války. Naštěstí o dalším politickém vývoji nerozhodují prokurátorové a majoři Státní bezpečnosti. Těm se může podařit jen načas blokovat pozitivní společenský vývoj. Občané budoucího evropského domu by se jistě divili vyšetřováním, kde stojí sochy Stalina. O nejistotě představitelů byrokratické moci svědčí to, že posudek Federálního úřadu pro tisk a informace byl podepsán nečitelně a tudíž anonymně. Velmi mne mrzí, že soudružka z národního výboru, která zde vystoupila jako svědkyně a která se pohoršovala nad Voknovinami, mi nenapsala, jak původně chtěla, protože my jsme na dialog připraveni. Ne však na dialog přes mříže a ostnatý drát.

Jsou mi přičítány k tíži karikatury přestavby, které Voknoviny otiskly. Já však považuji za nejhorší karikaturu přestavby tento proces. Nejvíce ze svého bych si přál, aby probíhající vlna politických procesů byla již v této zemi poslední.

ZLEVA: SLAVNÝ AMERICKÝ SPISOVATEL JOHN UPDIKE, KAREL SRP A FRANTIŠEK STÁREK VYSAZUJÍ STROMKY NA POZEMKU JAZZOVÉ SEKCE

Proč nezveřejníte?

Rudé právo 5. 8. 1989

Proč nezveřejníte výzvu nezákonných skupin, abych si mohl udělat sám svůj názor? Tuto otázku nám položil jeden z čtenářů z Děčína.

Demagogická výzva, kterou její autoři nazvali Několik vět, byla čtena poprvé v nechvalně známé rozhlasové vysílačce Svobodná Evropa — deset minut poté (!), kdy byla "symbolicky" předána redakci jednoho československého sdělovacího prostředku. Ale ze zásadních důvodů je třeba říci všem, příznivcům i nepřiznivcům

našeho listu, že mnichovská vysílačka nikdy nebyla a nikdy nebude partnerem pro naši redakci. Neexistuje také jediný důvod k tomu, abychom publikovali informace připravené skupinami stojícími mimo zákon. Rudé právo je deníkem ústředního výboru KSČ, objasňuje politiku strany, bojuje za její prosazování. Připomínaný text je v příkrém rozporu se zájmy socialistického Československa. Iničiátoři této "výzvy" sledují jediný cíl — rozvrát naši společnost, nastolení režimu, který vrátí Československo do doby před Mnichovem. Takové snahy popularizovat na stránkách Rudého práva nikdy nebudeme.

Jiří Janouškovec

VÝZVA 28. ŘÍJNA:

Základem lidské svobody a politické samostatnosti je charakter obyvatelstva státu, v němž většina lidu o ně bojuje den co den tvořivou prací, která slouží veřejnosti.

Ideou Československa, jako samostatného státu, byla služba občanům jako celku a služba jednotlivci, aby mohl rozhodovati o vlastním osudu.

Národy a státy se udržují jen zachováním ideí, z nichž se zrodily. Češi a Slováci ve staré vlasti ztratili svobodu pracovat pro sebe a právo rozhodovati o své osobní a státní budoucnosti.

Dnes jsou tu jen Češi a Slováci za hranicemi, kteří mají osobní a politickou svobodu rozhodovati svou osobní prací o svém vlastním životě a o budoucnosti svých dětí.

Každý 28. říjen je pro nás výzvou usilovat každodenní soutěživou prací na volném trhu světa a lepší službu veřejnosti.

Bata FOOTWEAR
Division of BATA Industries Ltd
BATAWA ONTARIO K0K 1E0

Stanislav Reiniš

Jak mizerná musí být mizérie?

Když uvažujeme nad rozdílnými osudy Československa, Polska a Maďarska osmdesátých let, musíme se zamyslet nad příčinami, které vedly k tomu, že v Polsku se hnutí Solidarity dostalo do parlamentu i do vlády a v Maďarsku se pluralismus stal prakticky přes noc, státní filozofií. Přitom Maďarsko nemělo ani pořádné hnutí lidového odporu, jako je Solidarita.

Nechce se mi věřit tomu, že by se generál Jaruzelski jedné noci probudil, rozplakal se nad osudem ubohého polského lidu a slíbil sám sobě, že už bude hodný a že udělá vše pro to, aby každá polská rodina měla v neděli v hrnci kuře. Tak to v zemích reálného socialismu nechodí. Marxismus-leninismus je především teorií získání a udržení moci. Moc drží generální tajemník v rukách tak dlouho, dokud v nich má poslední zbyteček síly. Moci se nevzdává, od moci jej odtrhnou, v krajním případě až po posledním výdechu.

A teď najednou Jaruzelski vtipkuje s prezidentem Bushem, že on, velitel armády, si sako od uniformy na veřejnosti sundat nemůže, protože pod ním má kšandy, a generál ve šlích že nemá tu autoritu.

Odkud přišlo toto náhlé období osvícenství? Musí k němu být určitý důvod, tak jako Gorbačovova perestrojka má důvod v ohrožení sovětských imperialistických plánů socialistickou šlamastikou.

Odpověď na tuto otázku se dá snadno a rychle najít v tabulce, kterou původně uveřejnila Hospodářská komise OSN pro Evropu, a kterou snad už každý aspoň jednou viděl.

Socialistické země východní Evropy jsou zadlužené až po krk. Prodloužení vzniklo tak, že laciný úvěr sedmdesátých let přivedl některé státy na nápad, že by si mohly vypůjčit a vyřešit dlouhodobé problémy, které vyplývají z chronicky nevykonného výrobního průmyslu.

Bohužel, peníze jsou jen peníze, a aby sloužily, musí být doprovázeny i určitým namáháním mozku a dalšími vhodnými podmínkami, které z nich teprve udělají účinný hospodářský

prostředek. Když tyto podmínky nebyly, blázní se brzy rozloučili se svými dolárky. Tak se stalo, že některé státy jsou dnes prakticky nesolventní, a pokud své dluhy splácejí, pak pouze za cenu výrazného poklesu životní úrovně jejich obyvatel.

Sověti už pomoci nemohou, protože sami nemají.

Z tabulky vyplývá, že jediné Rumunsko dokázalo podstatně snížit svůj zahraniční dluh, za čtyři roky o čtyři miliardy dolarů, tedy asi o 56%, a to díky Ceaušescovým drakonickým opatřením. Ostatní země splácely zcela minimálně.

Závislost mezi vzrůstem dluhů a politickou změnou je očividná. Dala by se i statisticky vypočítat. Dvě nejzadluženější země, Polsko a Maďarsko, jsou také v čele změn politických. Polské a maďarské dluhy by v podmínkách řízené ekonomie a mocenského monopolu strany byly v tomto století nesplacitelné. Pokles platební schopnosti v důsledku poklesu vývozu zboží, které je pro vyspělé průmyslové země zcela nezajímavé, bude v budoucnosti zhoršovat platební bilanci ještě dál.

Jaruzelski, který před několika lety zcela bez nejménších výčitek svědomí potlačil Solidaritu, nyní sedí s Lechem Walesou za jedním stolem a usmívá se, sice kysele, ale co mu jiného zbývá. Jeho věřitelé mají v šuplíku hypotéku na 39 miliard dolarů, a když nebude platit, nebude ani generálem, ani prezidentem.

Totéž se děje v Maďarsku. To je na tom relativně nejhůř, jeho dluh činí 1700 dolarů na každého obyvatele země, a věřitelé by chtěli vidět aspoň snahu. Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj nemlčí, nemlčí ani Mezinárodní měnový fond, a nemlčí ani soukromé banky a jejich příslušné vlády.

Ve světové politice platí emoce podstatně méně než směny. Demontrace, národ v ulicích, fotografie zkrvavených obětí, občanská válka jako v Maďarsku v roce 1956 — to vše přejde, emoce zchladnou, lidé jdou domů, je třeba uvařit oběd a umýt se. Máš-li však v pondělí ráno být

v bance se šekem, naladí to tvoje myšlení směrem naprosto jiným, podstatně střízlivějším.

Snad by se tato situace dala shrnout větou, že kapitalisté půjčili komunistům peníze na zakoupení oprátky, pak jim ji za vypůjčené peníze prodali, a nyní pozvolna vedou dlužníky k tomu, aby pomalu pozvedli obě ruce, oprátku si jemně navlékli, a za dodržení všech pravidel slušnosti, hygieny a humanismu vykročili do neznáma perestrojky, o které nikdo neví, jak má vlastně vypadat. Jen mandragora vyroste na místě, kam dopadne sémě odsouzenčovo.

Leč uvažujme nad tabulkou dále. Na třetím místě v ekonomické mizérii je východní Německo. Jeho dluh má zcela specifický původ na druhé straně drátů, v druhé půli Německa. Tento dluh není malý. Zatím se nic moc neděje, ale Němci zcela prokazatelně žijí ve vypůjčeném čase, a přijdou na řadu, až bude Polsko a Maďarsko za bodem nenávratu. Může to být za tři, čtyři roky, podle politických okolností, podle toho, kdo bude v Bonnu u vlády, a podle toho, jak bude Gorbačov schopen čelit sjednocení obou německých států.

Brzy asi přijdou na řadu Bulhaři. Ti budou mít víc potíží se splácením. Za rajčata a růžovou silici na světovém trhu moc nestříží. Kdysi zvládli výrobu kalkulaček, ale těch je všude plno. Zatím se daří vyvlastňování a vývoz Turků, ale ten také dlouho nepotrvá.

Nakonec asi zbyde Rumunsko a Československo. Obě země to vědí. Ceaušescu byl v květnu v Praze a padli si s Jakešem do náručí, jen to mlasklo. Nakonec z toho bude Malá dohoda z doby, kdy se dějiny opakují v podobě frašky.

A proč Československo. Československo bylo po léta podporováno Sovětským svazem, aby obyvatelstvo pochopilo, že reformy jsou na nic a nejlepší je, když vše zůstane při starém. Proto je jeho dluh nevelký.

Československé politbyro však již tuší, že existuje zeď, na které je napsáno mene tekel. Není možné netuší. Napsal nedávno v Hospodářských novinách kandidát věd Dr. Oldřich Chronc:

"Nelze připustit takovou míru zadlužení, která by věřiteli umožňovala nátlak."

Svatá pravda. Poučka číslo jedna v mezinárodních vztazích zní: "Můžeš střílet do svých lidí, můžeš je nechat pomřít hladu, můžeš povídat nesmysly jak Ibi Amin nebo Miloš Jakeš, jen jedno nesmíš: dlužit."

Jaké možnosti tedy mají, chtějí-li nedlužit, a tudíž přežít jak Ceaušescu?

Do jisté míry se nová peněžní diplomacie týká i exilu. Kdysi začali s úpravou vztahů. Podepiš, že se budeš rádně chovat, že nám poviš, že zaplatíš a my ti dáme dychtnout směsí plynů v tvém rodném kraji. Za-

Vývoj hrubé zadluženosti evropských členských států RVHP (v miliardách US dolarů)

	1979	1984	1985	1986	1987	1988	Odhad 1988 na obyvatele
Bulharsko	4.0	2.2	3.2	4.7	6.3	6.9	700
Maďarsko	7.5	8.8	11.8	15.1	17.7	17.0	1700
NDR	neuvádí	12.2	14.0	15.3	19.5	19.1	1000
Polsko	19.5	26.8	30.2	33.5	39.1	38.7	1220
Rumunsko	7.0	7.1	6.6	6.0	5.6	3.1	200
ČSSR	3.5	3.6	3.8	4.4	5.5	5.2	300

vzpomínej si, a zaplať. Dolárků však bylo třeba stále víc, a proto se postoj s posice síly pozvolna měnil v lezení exulantům kamsi. Už je to za pakatel, děti vůbec nic. Československé soudy individuálně oznamují "utečenčům", že byli amnestováni a že si mohou kdykoli zažádat.

Krajáci pomáhají straně a vládě přežít, ale co je to platné. I kdyby každý z emigrantů jel domů a užíval z plna hrdla, nestačilo by to ani na úrok.

Proto letos "upravili kursy", což byla ve skutečnosti devalvace. Za americký dolar je skoro deset bonů, když jej někomu nabídneš, dostaneš za dolar padesát korun, a ještě ti utrhnu ruku. Když je pivo v hospodě za pět korun, je to deset centů. Tyto kursy, hodné rozvojových zemí, sice poněkud kolísají, ale ne příliš. Můžeš si najmout sluhu za průměrný plat pracovníka v socialistickém sektoru národního hospodářství, což je 3145 Kčs, což je 62 dolarů a 90 centů. Najmí si dva, a budou tě celou dobu dovolené nosit na rukách.

Nedávno mi jeden nový emigrant vyčítal, že sexuální promiskuitu pražských žen způsobili upravení, pro které každá byla za frank. Nevím, nebyl jsem v Praze, frank jsem nenabízela. Je mi však jasné, že některá finančně výhodná vývozní odvětví mohou úspěšně fungovat i se zcela minimální investicí.

Případ Jugoslávie, Maďarska a Polska, kam každý emigrant mohl odjízdit vozit dolary bez ponižujících procedur, však ukazuje, že emigrant svými doláry socialistické hospodaření nevytrhnou. Proto se muselo přistoupit ke složitějším finančním machinacím.

Uvedu konkrétní případ. Lidová demokracie přinesla dne 3. června t.r. tuto zprávu:

"(čtk): Za pouhé dva měsíce se podařilo v královéhradeckém provozu KORD st. p. Konzervárny a lihovary Nové Město nad Metují zahájit výrobu kanadské whisky "Crown Canadian". Na první stáčení se přijel podívat sponzor a majitel kanadské společnosti "International Potter Distilling Corporation" pan Heinz A. Buchbinder a prezident kanadské obchodní vývozní a dovozní společnosti Slovakotour H. Skritek."

Ten H. Skritek je ve skutečnosti rázovitá postavička torontského exilu Henry Skřítek, udánlivý majitel cestovní kanceláře Slovakotour a propagátor upravenectví, jehož životním kredem je: Já na komunisty kašlu, ale jsem byznysmen a obchoduji s nimi. Na tento výrok mám sedm svědků kromě sebe.

Československých podnikatelů tohoto druhu asi bude v krátké době víc. Politicky to znamená zkázu mravů, protože "utečenčí" dnes společensky i pracovní stojí vysoko nad poctivým stranickém příspěvkem platícím

občanem. Vytahují se nad ním, poroučejí mu, co má dělat, a ještě mu kazí kluka v tom smyslu, že chce-li v životě něco dokázat, ať uteče, naučí se podnikat a pak ať přijede do Československa vykoupovat staré železo, které si podniky drží jako nadnormativní zásoby. Občansky to však znamená přínos deviz zkorumpovanému systému.

Na poněkud vyšší úrovni stojí námluvy československého establishmentu s předními průmyslníky československého původu. V červenci t.r. pozvali na oficiální návštěvu Prahy "za účelem projednání hospodářské spolupráce" britského finančního magnáta lorda Roberta Maxwella, dřívě Maxu, původem z Košic. Také JZD Slušovice si velice předchází Tomáše Baťu. Slušovičtí jej dokonce navštívili v Torontu a snažili se dokazovat, že Slušovice jsou velmi blízké Baťovu Zlínu, ale naopak na hony vzdálené Gottwaldovu Gottwaldovu.

Podobných "experimentů pro zítřek", jak takovou spolupráci nazvalo Rudé právo 14. března t.r., je víc. Byla založena kupř. firma Tessak, společný podnik Tesly Praha a Senetec Aarhus; Avex v Bratislavě, podnik Tesly a holandského Philipsu; Luwex Praha, ve kterém má podíl rakouská firma Air Beteiligungsgesellschaft; nebo Dancco v Praze, kde spolupracuje koncern České plynárenské závody a dánská firma Naturgass Syd. Stavby hotelů, zřizování společných bank a cestovních kanceláří jsou dalším příkladem.

V podstatě jsou tyto podniky obměnou tzv. maquiladoras, podniků, které vystavěli Američané v Mexiku po roce 1982. Tehdejší devalvace pesa způsobila, že mexičtí dělníci a vůbec zaměstnanci byli najednou nejlacnější na světě. To přitáhlo americké podnikatele, a počet maquiladoras stále ještě roste o 25% ročně.

Už nejlacnější nejsou. Zatímco týdenní dělnická mzda v Mexiku je 23 dolarů, dá se, jak jsme ukázali výše, v Československu dneska pořídit dělník za šedesát dolarů měsíčně, což je patnáct dolarů týdně. I levněji by to šlo. Tato částka se sotva rovná mzdě pikolika v přístavní krčmě s nájemnými pokoji Posada del Sol v Mazatlánu. Když k tomu připočteme prakticky neúčinné zákony na ochranu životního prostředí, vidíme, že Československo se může brzy stát rájem podnikatelů ze západu.

V každém případě takováto opatření ukazují na neschopnost socialismu dál se rozvíjet vlastními silami, a na to, že se pražská vláda pokouší prodloužit své panství i za cenu celostátního garáž sejlů, jak se tomu tady říká. Příklad Mexika, od něhož se soudruzi očividně učili, však ukazuje, že takový postup nemá velkou cenu, a nemocnou ekonomii nezachrání.

Snažil jsem se nepoužívat v tomto článku emočně zbarvených expletiv. □

Kdo se je vtr

Rudé právo 30. 6. 1989

...Je to výzva k výprodeji socialismu. Pokud nebudou splněny uvedené a další požadavky, Československá socialistická republika ztratí, jak tvrdí autoři výzvy, svou jedinou a poslední šanci, jak vyběhnout z údajné slepé uličky, v níž se prý "nacházíme." A vyhržují, že dojde k celospolečenské krizi, jinými slovy k "ostré konfrontaci".

...Jde o svržení našeho společenského zřízení, protože současné Československo (prý) nemá co říci k dnešku.

...Každý soudný člověk ví, že tady nejde jen "o několik vět". Jde o to, aby síly působící ve službách našeho nepřítele, trhly část společnosti, aby vedle nepochopitelných autoři výzvy získali jako vějíčku i některé populární umělce a další občany. Na jedné listině se tak octli známí "chartisté" Vondra, Devátý, J. Dienstbier, Hradílek, Benda, Malý, Šilhán, Uhl, L. Vaculík, J. Černogulský, Šabata a s nimi — jak uvádí americká vysíláčka — J. Bartoška, V. Merta, D. Kolářová, B. Polívka, M. Kocáb, H. Zagorová, J. Kemr, J. Suchý.

Oč jde "chartistům", víme. Ale co chtějí ti druzí? Také rozvrat, konfrontaci, návrat ke kapitalismu?

...Ne. Tento záměr nevyjde. Trpělivost má své meze. Existuje poučné přísloví: "Kdo seje vtr, sklídí bouři." Je na čase, aby si každý, kdo se pokouší hrát s ohněm, tuto pravdu uvědomil.

Klesáme, nebo stoupáme?

Tvorba č. 27 / 5. 7. 89

...podívejme se na současnou situaci naší kinematografie reálně a střízlivými očima.

V daném případě očima nákupčích z bratrských socialistických států, kteří se letos jako každoročně sjeli do Tábora, aby si vybrali z toho, co jim nabízí náš Filmexport. Pro stručnost uvádím jen globální názory z výsledného zápisu stanovisek delegací a vynechávám poznámky k jednotlivým předvedeným titulům.

Delegace SSSR: FEX zajistil tradiční dobrou organizaci. Tím však příjemný dojem skončil. Čs. film, který jinak máme rádi, prožívá krizi. Je pod úrovní, na kterou jsme zvyklí. Mnoho vašich filmů nemůže mít vůbec úspěch.

Delegace NDR: Z předložených filmů jsme smutni, je to deziluze. Dlouho jsme přemýšleli, co říct. Jezdíme k vám přes deset let, ale tuto situaci jsme ještě nezažili. Dokonce jsme uvažovali, že odjedeme předčasně. Je to trpké, ale je třeba říkat si věci otevřeně. Zatím je to váš nejhorší výsledek. V mnohých filmech jsou dramaturgické vady. Mají špatný rytmus, chybí napětí a katarze. Jediné u Chytilové nemáme žádné poznámky — ta žena je génus.

Bulharská delegace: Vyběrovka je zklamáním. Čs. film měl vždy důstojné místo v BLR. V posledních letech to nebyly vždy špičky, ale nabídka byla stabilní. Tentokrát nic z toho. Objevila se celá skupina filmů, které ukazují stejné vznití stavy, bez vnitřního rozvoje, přestávají na jednom místě a působí nudně. Chceme jen dobré filmy.

Delegace PLR: Celkově — trvá sestupný trend. Toto je dosud nejslabší výběrovka. Chybějí nám komedie, dřívě čs. specialita.

Delegace maďarská: Kdybychom nakoupili předložené filmy, porušili bychom renomé čs. filmu. Ve vaší kinematografii jsme vždy oceňovali osobitou groteskní a půvabnou polohu. Mluvit o realitě 5 cm od země bychom to nazvali. Čs. film měl dřívě charakter experimentu a tvůrci byli pány výrazových prostředků. Zajímavé zůstávají jen filmy starších tvůrců, zejména Chytilové. Tam se projevuje kontinuita se šedesátými lety. Jdeme směrem k zákonům trhu a snažíme se vyvážit nedostatek prostředků importem co nejhodnotnějších filmů.

Co k tomu dodat? Je to smutné počtení, smutné jako ta podivná. A jak na ně reagovat? Je nesporné, že náš film se dostal do mezní situace, kde už není kam ustoupit. A tak i ta úvodní otázka zní dost nostalgicky: Stoupáme, nebo klesáme?

Co by na to řekl moudrý pan Jules Verne? Je to horší, než myslíte, Cyrus Smithe, točím se na místě a už nám teče do bot. Nezbude asi než plavat!

ELMAR KLOS

Vladimíra Burke

Co pražským marxistům nedaruju

Neznámý obdivovatel mi z Prahy poslal *Novou mysl* č. 2/1989, zřejmě protože se tam píše i o mé maličkosti. Ten magazín sice neznám, ale z obsahu soudím, že jde o něco velmi oficiálního. Jde-li taky o něco velmi čteného, to nevím. V čísle je článek "Proti zájmům našeho lidu" od soudruhů jménem Rudolf Janík a Václav Zajíček. Velice mě namíchli.

Nenamíchli mě proto, že setam píše, že skupiny nezávislých iniciativ v Česku prý navazují na polskou "protisocialistickou opozici", protože marxismus je mi volný jako vytahané tričko. Kdyby nebyl, musela bych se ovšem pozastavit nad tím, že *Solidaritu*, tu dělnickou organizaci, nad níž je těžko představit si v dnešním světě organizaci dělničtější, pokládá *Nová mysl* za hnutí "protisocialistické." Třeba mají ale pravdu; jenže pak, jako marxisté, by se spíš než proklínáním nezávislých iniciativ měli zabývat otázkou, jak to, že po víc než čtyřicetileté vládě předvoje dělnické třídy v Polsku přešla polská dělnická třída — abych se pokusila napodobit jejich jazyk — na platformu antisocialismu a ke svému předvoji se otočila zády.

Taky mě v článku nenamíchly jeho četné lapsy v logice, protože, pokud vím, marxisté pokládají Aristotela za překonaného, takže jeho definice nemusí respektovat. Pokud se ale přidržím Aristotela, opravdu nevím, jak lze z prvního odstavce, který ocituji, vyvodit důsledky v odstavce druhém:

(Chartistům jde) o národní sebeurčení, plnou svobodu projevu... ochranu jedince proti svévolnému pronásledování a represím, styk se zahraničím včetně korespondence, cestování, emigrace...

Jsou to požadavky vyplývající z jejich nesouhlasu s existujícím socialistickým zřízením, platnými zákony včetně Ústavy ČSSR, s cestou, kterou si zvolila naprostá většina pracujících.

Ať nad tím přemýšlím, jak chci, vždycky mi vyjde, že socialistické zřízení je proti národnímu sebeurčení, proti plné svobodě projevu, pro svévolné pronásledování jedinců a pro represí, proti psaní dopisů do ciziny, proti cestování atd. A že většina pracujících si zvolila (nevím sice, v kterých volbách), národní nesebeurčení, nesvobodu projevu atd. To se mi přeče jen — podle Aristotela — nezdá. Podle Marxlenina je to ovšem možná v pořádku.

Z důvodů nemarkxistického založení mě taky nenamíchla pasáž, žež mě jinak naplnila smutkem. Kdybychom žili tři, čtyři sta let, neztratila bych nad tím dobrou náladu. Jenže, jak se zpívá ve staré anglické lidové

pisničce, *rum-soaked, gin-soaked, whisky-smelling man (and woman — písnička vznikla před hnutím za osvobození žen) survives for three score years and ten*, a tak jsem smutná. V té pasáži se totiž odmítá *absolutistické chápání lidských práv a svobod, odtržené od vytváření odpovídajících ekonomických, duchovních, morálních podmínek*. Z ní — zase podle Aristotela — vyplývá, že ani po jednačtyřiceti letech intenzivního a velmi úspěšného budování socialismu, které přeče dle Marxe probíhá paralelně s pozitivními změnami "duchovních a morálních podmínek", to jest s vykonstruováním Nového Socialistického Člověka Inženýrským Institutem Lidských Duší zvaným Komunistická strana — nebo jak říkáme my na Západě, ani po jednačtyřicetiletém brainwashingu — nemají lidé mozky vymyté natolik, aby se nehlásili o práva, jež otrokům nepřísluší, a aby mozky nepoužívali k myšlení, neboť to se v socialismu nesmí. Jednačtyřicet let je zřejmě příliš krátká doba na dokonalé vypěstění Orwelových bezrohých krav. Na to bude stranovláda potřebovat nejméně čtyři století a to ještě za předpokladu, že se v Kremli nevyskytne příliš antisocialistických socialistů, jako je Gorbačov. Jenže my žijeme jen ty čtyři desítky let, takže víze neabsolutisticky chápané budoucnosti nás moc nerozveselí.

Ani výšplecht Miloše Jakeše, v článku citovaný, mě nenamíchli: "*Jsme pro politický pluralismus*," pravil Miloš, "*pluralismus názorů, ale nikoliv pro formování a působení... politických struktur*." Kdyby pro mne marxismus nebyl jako to vytahané tričko, musela bych se namíchnout. Miloš jako marxista musí přeče vědět, že myšlenky bez organizace jsou pustý idealismus; že ve společnosti se politické myšlenky dají účinně prosazovat jedině existujícími "politickými strukturami", tj. organizace vybavené hojným členstvem, s nímž se chtě nechtě musí počítat. Miloš přeče ví, že dokud filosofové svět pouze vykládali, houby se stalo, teprve když jej začali měnit — pomocí organizací, jako byla původně sociálně demokratická, pak bolševická strana — stalo se moc, i když většinou, co se stát nemělo. Existuje-li ve společnosti pouze "pluralismus názorů", nikoliv pluralismus nezávislých politických stran, chodí se za ty pluralistické názory do chládku — jak to zcela nedávno demonstroval případ redaktora *Vokna* Františka Stárka (viz jeho projev před soudem).

Ani to mě nenamíchlo, že Janík a Zajíček tvrdí, že *potřebujeme klid k tomu, abychom vedli společnost*

k dalšímu rozvoji. I když odhlédnu od toho, že není jasné kdo a k jakému rozvoji koho vede (nezdá se mi, srovnám-li výsledky budování třeba v Rakousku s výsledky téhož v Česku, že by Strana vedla k nějak zvlášť výraznému rozvoji), připadá mi pochybné, že se Strana hlásí k Švejkovi ("To chce klid!"). Měla by se snad hlásit spíš k revoluci — a od které doby revoluce znamená klid? Já teda nevím.

To všechno a mnoho jiného podobného mě tedy nenamíchlo. Co mě namíchlo, je, že v pasáži, kde mě Janík a Zajíček citují (vzorně vytržené z kontextu, samozřejmě: napsala jsem sice, že *Charta nebyla nikdy masovým hnutím*, ale že jsem taky napsala, že takovým masovým hnutím byla Jazzová sekce, to už necitují, že v téhle urážlivé pasáži ze mě Janík a Zajíček udělali — MUŽE! Ze mě, Vladimíry Burke, dosud v rozpuku mládí, dle úsudku jiných pohledné ženské se sexappealem! Neboť tam doslova napsali: *Z dopisu Vladimíra Burkeho redakci Západu č. 6/1986*.

To mě teda opravdu hnuli žlučí, ačkoliv ji při svém mládí mám doposud v naprostém pořádku. Tohle jim teda nedaruju! □

Vlečen pod šibenici

Právě vyšla kniha Petra Romana "Vlečen pod šibenici". Autor odsouzený k trestu smrti, očitý svědek, poutavě a s napětím vypráví o období stalinismu v naší vlasti. Kniha by měla být v každé rodině a měli by jí číst příslušníci všech generací. Cena \$20 a \$2 poštovné a expedice. Objednávky: Editions VERITAS, C.P. 2130, Ste-Julie, Qué., CANADA JOL 2C0.

P.S.

Redaktor knihu v jednom zátahu přečetl a doporučuje ji pro napínavost a autentičnost otřesného svědectví.

Služba čtenářům

Lekárka z Bratislavy 35/165 hledá vážnu známost'. Zn.: Sympatická

PRAŽSKÉ UZENÁŘSTVÍ
364-1787
638 QUEEN ST. W
TORONTO M6J 1E4

- PRAŽSKÁ ŠUNKÁ
- PRAŽSKÉ UZENINY
- MASO I. JAKOSTI
- DENNĚ ČERSTVÁ, CHUTNÁ JÍDLA A CUKRÁŘSKÉ VÝROBKY

Cizinecký ruch za všechny prachy

Valuty se dají získávat různě — například vývozem kvalitních výrobků. Což tedy rozhodně není příklad Československa. Do zemí západoevropského společenství mrňavý Singapur vyváží víc, než všechny země vědeckého socialismu dohromady. *Rudé právo* oznámilo (3. června 1989), že se v Praze uskutečnilo "první zasedání smíšeného konzultačního orgánu ČSSR a Evropských společenství (ES)" a že Pablo de Benavides, vedoucí delegace, poskytl interview. Z něho se čtenáři deníku světového formátu dozvěděli o československém podílu na obratu Evropského společenství: 0,25%, ubohoučká čtvrtina jednoho procenta. To snad i Albánie či Andorra dosahují velkolepějších výsledků.

Není-li stát schopen vyvézt a prodat to, co stvořila jeho společnost (např. elektroniku, či kvalitní boty u nás svého času), nezbyvá pak, než prodat to, co stvořila příroda — pokud tedy byla natolik ohleduplná něco vůbec stvořit a v hlubinách zanechat. Je pak na vlastních, aby ze země vyhrabali a prodali zájemcům. Což by arabské země byly vůbec něčím zajímavé, nebyť oleje — který jim beztoho museli pod poustním písmem najít nenávidění západní vetřelci — štouralové?

Československo, země vědeckého reálného socialismu, to dopracovalo k exportu arborálnímu — k výprodeji zbylých lesů nastojato. Přijedou Vepřáci (méně lichotivá přezdívka Západních Němců), prstem namíří k žádané borovici a socialistický dřevorubec smekne a pustí se do práce.

Se značným zpožděním vědeckým socialistům přece jen došel všeobecně známý poznatek, že turistika je výborný snadný zdroj potřebných valut. Spíš než si namáhat hřbet kutáním kovů kilometr pod zemí, než plundrovat zbylé skvostné hvozdy, proč nezvat zájemce návštěvníky a pochlubit se jim s krásami, které stvořili talentovaní předci, a které, na rozdíl od okolních zemí, neroztříštila druhá světová válka?

Ekonomové spočítali, že nejlaciněji se dá valuta vydělat právě tímto cizineckým ruchem. Příjmy od nesocialistických návštěvníků dosahují jedné miliardy devizových Kčs, oznámil Ing. Jiří Nulíček v článku "Cestovní ruch a jeho dopravní zabezpečení" (*Doprava*, č. 3/1988). Jenže je tu problém: zájemci o valuty nedovedou poskytovat to, co je k máni ve velmi blízkém sousedství. Maličké Rakousko má k dispozici desetkrát víc hotelových lůžek. Fádni, ploché, nicméně jinak přece jenom víc zajímavé Maďarsko rovněž dovede daleko víc nabídnout zahraničnímu zvě-

davci. Od roku 1980 počet návštěvníků ČSSR klesá — a zejména klesá počet dnů, strávených v zemi, přiznává zasvěcený zdroj (*Finance a úvěr*, č. 7/1983).

Co tedy dělat, tážeme se s Vladimírem Iljičem.

Racionální hlava by patrně doporučila zjednodušení vstupních formalit (dosud až trapně, urážlivě komplikovaných, v porovnání s tím, co se vyžaduje jinde), zmnohonásobit hotelové nabídky, velepodstatně vylepšit služby. Jenže to se zdá být prozatím nezládnutelný úkol.

Mezinárodní organizace (Světová banka, Mezinárodní měnový fond) si vymyslely eufemismus: primitivním zemím se již neříká *underdeveloped* či *developing*, ale *LDC* — *less developed countries*, země méně vyvinuté. Pokud se tento ohleduplný usus ujme, z žáků pomocné školy budeme mít žáky méně geniálně vyvinuté. — Nedávno tytéž mezinárodní organizace vymyslely další ohleduplnost — *NUC*, *newly underdeveloped countries*, země nově nevyvinuté, příklad to naši někdejší vlastní. *LDC* to ještě nikam pořádně nedotáhly, *NUC* dědictví pokroku prošťusovaly.

Zpět k tématu: v Číně dovedou účtovat za noc v hotelu ekvivalent místního výdětku za tři měsíce. "Vy si to můžete dovolit, jste bohatí," takto se odpovídá. Jenže komu se chce platit de luxe ceny za značně neluxusní služby? Není tomu tak dávno, že naše univerzita míníla uskutečnit výměnný program v jedné západoafrické zemi. Naštěstí jsem nebyl mezi těmi, kteří tuto užitečnost jeli vyjednávat. Absolventi výletu pak vyprávěli o groteskních disproporcích mezi cenami a službami. Jiný z našich rovněž jel tamějším směrem: poté vypravoval, jak mu v hotelu za snídani (smažená páchnoucí vajíčka) účtovali čtyřicet amerických dolarů.

Takto oškubaný návštěvník přece už do tak zlodějské země nikdy nepáchne. Turismus je *repeat business*. To znamená, že takový byznys může pouze prosperovat přízní dříve uspokojených zákazníků. Jestliže mě v dotyčném pohostinství žraly vši a veškerý personál kolem, už se jim tam ovšem nikdy neukážu.

Krátkozraká lakota převládá: čím víc si naučuji, tím víc inkasuji, tím větší zisk, tak co.

Tomuto druhu primitivního uvažování neodolalo ani Československo, země kategorie *NUC*. *CEDOK*, Czechoslovak Travel Bureau, 10 East 40th Street, No: 1902, New York, NY 10016, vydal pro rok 1989 brožuru, 10 stran kvalitního papíru, se Staroměstským náměstím na obálce.

Všechny nabídky jsou uvedeny v amerických dolarech. V pražském Intercontinentalu dvoulůžkový pokoj přijde na \$218 za noc. V hotelu Palace ("Top luxury art nouveau hotel") *price on request* — ceny vůbec uvedeny nejsou. Že by inspirováno úslovím "Kdo se ptá na cenu tohoto Rolls Royce, této přepychové jachty, určitě si ji nemůže dovolit"? V mimopražských končinách na tom nejsme lépe: Internacionál v Brně požaduje \$162, Děvín v Bratislavě o dva dolary víc.

Ceny zvláště extravagantní vymáhá firma PRAGOCAR — RENT-A-CAR: za nájem nejobyčejnější škodovky \$88 — denně! Za fordku (Scorpio 2.0 CL) chce \$154 — čili zhruba obnos, který se ve vyvinutých zemích zaplatí za týdenní pronájem. A pojištění navíc, ovšem.

Kolik se asi musí zaplatit za právo lovu medvědů? Svobodné slovo tvrdí (14. února 1989), že již tisíc zabavovaných nimrodů tak učinilo.

Započítejme si trochu. Nedávny návštěvník původní vlasti referoval o transakci: neduživé dolary za daleko rychleji chřadnoucí korunky. Za \$1.000 mu číšník vyplatil Kčs 45.000! Tak pak auto přijde na pět tisíc a hotel na deset tisíc korun denně.

Sazby tedy téměř k neodolání. V brožurě na kvalitním papíře se též dozvídáme, že za služby se Čedoku musí platit nejméně 30 dnů předem. Pokud by někdo mínil výlet zrušit (např. nemoc, úmrtí v rodině) čtyři až šest dní před započetím výletu, Čedok jej potrestá padesátiprocentní konfiskací předplaceného obnosu. Jestliže někdo zruší tři dni či dokonce ještě v kratším termínu před odletem, konfiskace je totální, jako kdysi za Gottwala, když se znarodňovalo a rozorávaly se meze.

Zájemci nechť zatelefonují na číslo 212-689-9720. FAX číslo je 212-481-0597. TELEX: 62467 AUW.

PLÁNUJETE DOVOLENOU NA FLORIDĚ?

Navštivte krajský motel

JASMIN VILLA

801 S. Ocean Blvd.
Pompano Beach, Florida 33062

Tel: (305) 941-7930

Těšíme se na Vás,
Lajoš a Janet Naňákoví

Pavel Markovič

Pražský chodec v Moskvě

Moskva nevypadala koncem ledna vůbec jako koncem ledna a sami Moskvané vtípkovali, že sv. Petr dělá také perestrojku a namísto ruské zimy seslal na zem pražské jaro. Hromady špinavého sněhu se roztékaly po chodnicích, ale na moskevské pěší zóně — na Arbatu — bylo uklizeno a k procházce vyhrávala skupinka muzikantů St. Louis Blues (a jiné).

Turisté postávali před vystavenými obrazy — lze si vybrat mezi ikonami, svítáním nad Kremlem či západem slunce za Lomonosovou univerzitou, surrealistickými vidinami či chaloupkou s břizami. Moskvané se zastavovali naopak u dřevěné ohrady a studovali teze na téma "nejen chlebem živ je člověk" a "jde o svobodu ducha", zároveň naslouchali řečníkovi, který na stejné téma vedl přednášku. Řečníka v papaze vystřídal básník v klobouku, jiný vedle prodával své verše rozmnožené psacím strojem za rubl.

Člověku, který přijel právě z Prahy, kde zažil týden ne ruské, ale bohužel české tvrdé zimy, bylo poněkud úzko. Kvůli podobnému hloučku u sochy Sv. Václava byli lidé zavření, zmláceni, pokropeni, poválení, vyslýcháni atd. Před jednadvaceti lety kvůli podobným hloučkům přijely tanky...

A tak se Pražan nějak nemůže dostatečně radovat z muziky na ulici, ani si v klidu vypít kávičku v útulné cukrárně, ani se se smíchem nechat vyfotografovat v autičku či vportretovat tuší. Pražský chodec si sice všiml toho, že si na rozdíl od před-

chozích let může koupit na ulici v igitovém pytlíku nakrájené maso na asu nebo mleté na čevabčiči a že v boutique najde exkluzivní zboží (např. pásek se sponou vyvedenou jako sovětskou a americkou vlajkou za 70 Rbl. či tričko s anglickým nápisem za stovku), že si na ulici může koupit "placku" s nápisem Glasnosť nebo Perestrojka či fotografii Beatles či V. Vysockého, že Moskvané nosí docela slušivé kozačky a výlohy mají jakýs takýs design, že Moskvané stále čtou — noviny, brožury, knihy veršů v metru i na zastávkách autobusů. Když se českému turistovi podaří ráno vstát, přečte si i on v novinách takové věci, že žasne nad tím, co všechno se najednou v Rusku může, když se v Česku nemůže — psát ani pravda o Rusku.

Ale rozebírat tuhle paradoxní situaci se pražskému chodci nechce, má pocit, že je třeba vidět, ale také hovořit s lidmi. Vydává se tedy Moskvou za svými známými i neznámými (světu známými i neznámými).

Poprvé v redakci jednoho literárního časopisu hovoří s redaktorem o společných kamarádech, míchají čaj, klábosí a pražského chodce udivuje, že se redaktor tváří spokojeně a na nic se neptá.

"A víte, co se dělo před 14 dny v Praze na Václavském náměstí? A že je opět vězněn dramatik Václav Havel?" ptá se tedy pražský chodec a vidí: překvapené oči, účast, otazník. Vypráví vše. Den po dni — v neděli 15 ledna ... v pondělí, v úterý, ve středu, ve čtvrtek.

"Strašné, strašné", pokyvuje hlavou redaktor a neví co. Pražský chodec pomáhá: Norman Mailer, Arthur Miller, Kurt Vonnegut a také Andrej Sacharov protestují proti uvěznění

dramatika. Jednotlivé sekce Pen klubu, na celém světě ... a v Československu herci, režiséři, spisovatelé...

"Ano, ano," přitakává literární kritik. "To je potřeba." A pod výmluvným pohledem pražského chodce dodává "ale tady by to měl zorganizovat někdo, kdo Havla osobně zná... nebo ... já nevím, třeba Okudžava... Zavoláme mu."

Je v nemocnici, trápí ho žaludek. Bela Achmadulina je v Leningradě.

"A co Jevtušenko?" Voláme ho, ale mluvíme s magnetofonem. (Mimochodem, ohláš se rusky i anglicky.) Pražský chodec se představuje pražskou ruštinou s tím, že se ozve zítra.

Pražský chodec odchází a cítí, že redaktor, člověk zabývající se českou literaturou, se sítí přátel mezi rusisty v Praze, mnoho neudělá. Něčeho se bojí. (Čeho asi?) On ví, že může psát o tom, co se za nespravedlnosti dělo doma v době stalinismu, on moc dobře ví, že srpen 68 byla tragedie, ale...

V sovětském tisku se totiž psalo o lednu 89 stejně jako v čs. oficiálních sdělovacích prostředcích — jako o vystoupení antisocialistických živilů, dle oficiální verze.

Pražský chodec kráčí Moskvou, na Rudém náměstí si uvědomí, že je tu všechno stále stejně pompézní a obrovské, nasvícené jako kulisy a vzpomene na Potěmkinovy vesnice a líbivý design přestavby a chce se mu spíš polykat slzy, než se radovat, spíš brečet, než křičet, protože křik by do Kremle stejně nedolehl.

Však také, když pražský chodec vyprávěl svému moskevskému příteli, jaká hesla se na Václavském náměstí volala a došel k onomu "Gorbačov to vidí!" poušmál se kamarád nad naitvitou Pražanů. "Gorbačov? Ten neví ani to, co se děje tady." (Ostatné gruzínské události toho byly důkazem.) Tento kamarád je zaměstnán ve zdravotnictví a vzhledem k tomu, že

MUZIKANTI

Antonin
Bartůněk

Colour TV
Hi-Fi

Sales, Service
144 Kennedy Rd. S.
Brampton, Ont. L6W 3G4
(416) 453-8817

HITACHI

JVC

Prodej **JVC** Sales

Audio — Video — Service

Krise sborné pomohla

Kolem Vjačeslava Fetisova, který nedávno ve Stockholmu oslavil 31. narozeniny, se stále hodně hovoří. Na nejnovější vývoj událostí spojených s jeho odchodem do zahraničí i na další novinky ze sovětského tábora jsme se ho zeptali včera po tréninku sborné v hale Globus.

Jak byla vyřízena vaše žádost o vyřazení z řad ozbrojených sil?

Žádost jsem podával už počátkem roku. Naposled mi slibovali, že dostanu odpověď 13. dubna. Dosud ale žádnou informaci nemám.

Věříte, že budete hrát od příští sezóny v New Jersey?

Věřím, že ano. Už je načase, aby ty průtahy skončily.

Kdo má zájem na tom, aby se rozhodnutí tak protahovalo?

Někdo na ministerstvu obrany. Tam si moji žádost přehazují jako horký brambor.

Jakou roli v tom hraje trenér Tichonov?

Teď už to jde mimo něj.

Nejste na NHL moc starý?

Myslím, že mám ještě dost sil na to, abych to mezi profesionály zkusil.

Co když to v New Jersey nevyjde... Zůstanete v CSKA?

V CSKA už nikdy hrát nebudu. Mám spoustu dalších nabídek, ze Švédska, Švýcarska, NSR, Francie, Itálie, takže někde se určitě chytím.

Jak rozpory ovlivňují vaši hru na šampionátu?

Naše problémy zůstaly v Moskvě. Tady jde o něco jiného. Konflikt naopak hráče ještě víc smělil. Kdyby se v něm bylo pokračovalo, mohli jsme sem do Stockholmu přijít i bez Tichonova.

Bude odchod některých klíčových hráčů znamenat konec hegemonie CSKA v sovětské lize?

CSKA to bude mít v budoucnu těžké. Nastane era takových mužstev jako je Chimik Voskresensk. Tam mají dobré podmínky i dobré vedení. Jsou de facto prvním profesionálním hokejovým klubem v SSSR. Před příští sezónou se tam vrátí několik dobrých hráčů, jako třeba Zelepukin, možná přestoupí i Kamenskij a další.

Lidová demokracie, 29. dubna 1989

O slávě a o penězích

Haló sobota — č. 20/20. 5. 89

...Sedíme s kolegou ze Stadiónu v tiskovém středisku šampionátu, když k našemu stolu zamíří zpravodaj listu Moskevský komsomolec.

"Prý jsi jedním z těch, co celou sezónu psali Tichonovovi?" Náš moskevský kolega zvažní a je na něm znát, že na tohle téma nechce mluvit. Chvilí přemýšlí a pak řekne: "Dobře, budeme se na tohle téma bavit, ale požadují 500 korun."

Chápeme. Kamarád se dostal do potíží, nějak mu pomůžeme. Konečně — čas od času si nějakou tou informací vypomůžeme, mohl by tedy dostat honorář. Něco ve Stadiónu, něco v Rudém právu... V nejhroším mu dáme ze svého. Proč ne?

Vyvede nás z omylu. "Pět set švédských korun!"

Okamžitě si myslíme, že se nám něco zdá. Pak, že si dělá legraci. On však svou myšlenku rozvíjí. "Moje materiály o Larionovovi, Tichonovovi a Fetisovovi byly přetištěny v celém světě. Četl je každý, kdo se zajímá o hokej. Jsem slavný autor. Pět set švédských korun a můžete klást jakékoli otázky. Jsem připraven na interview."

Vysvětlujeme mu, že nám nejde o rozhovor pro noviny, že nám jde o přátelskou výměnu názorů a že jsme připraveni mu stejně upřímně říci, co si o tomhle tématu myslíme my. Dostane se nám jen školení o tom, jak si má počínat novinář, který chce být čten a který si chce vážít sebe sama pro výjimečnost svých názorů. Už skoro v zoufalství mu znovu opakujeme, že se přece jen bavíme jako přátelé a vzpomínáme bezpočet případů, kdy jsme si v minulosti ve své profesi pomohli. "To bylo dřív. Teď je perestrojka."

To už není jen o slávě a o penězích, to už je hodně i o něčem docela jiném. Stockholm

LADISLAV SOSENKA

byl v létě v Praze, uvítal pražského chodce upřímně, s úctami: "Ještě je u vás na Václavském náměstí stanné právo?" Přece jen tedy někdo ví, řekl si chodec a dal se do vyprávění. A kamarád — neintelektuál, informovaný ze zahraničního rozhlasu, byl dojat, vzrušený a chtěl nějak pomoci. Pozvat pražského chodce na schůzi Memoriálu, tohoto "obščestva", v češtině:

spolek, sdružení, společnost, ve skutečnosti něco jako klub angažovaných nestraníků. Členem Memoriálu je i A. Sacharov; k ustavení Memoriálu na právním podkladě došlo v lednu 89. Má několik mluvčích a jako hlavní cíl si vytkl uchovat v povědomí památku obětí stalinismu, vystavět jim pomníky a to proto, aby se nic podobného už nikdy v historii neopakovalo.

Jenže i tento přítel, který byl z ledna v Praze doopravdy nešťastný, vysvětloval princip perestrojky a její přednostní slovy: "Už nepotřebujeme samizdatové časopisy a noviny, už můžeme psát všechno v oficiálních." "Proč tedy nepišete pravdu o Václavském náměstí, o Palachovi, o Havlovi?" odpovídá chodec otázkou. "Ale za to přece může vaše vláda..." řekne přítel a myslí to upřímně.

Jiný redaktor, z týdeníku, se večer rozhodl, že všechno, co mu pražský chodec říká, napíše. Ráno, když vystřízlivěl, vysvětlil sobě i chodci, že by měl potíže s čsl. velvyslanectvím.

Nicméně pražský chodec se nevzdával, zjistil, že je v Moskvě světově známý režisér Jurij Ljubimov. Vyhlédal ho.

"Tak co u vás? Taky svobodněji, že? Už k vám může jezdit i Miloš Forman, že?"

"Ano. Ale zavřeli Václava Havla,"

"Opjat?" reaguje Ljubimov udiveně.

Pražský chodec vypráví: 15. ledna — pietní akt za Jana Palacha nepovoleno, Václavské nám. obšancováno, 16. ledna — v pondělí ve 3. hod. odpole dne položili někteří květiny k soše... a tak dále až po čtvrtěční masakr. Zdá se, že režisér Ljubimov (s izraelským státním občanstvím na tříměsíčním

pobytu v SSSR) pozorně vnímá, když však Pražan ukončí informaci, pokývá režisér hlavou a řekne: "Eto vsjo plocho, očej plocho." Udělá dramatickou pauzu a dodá: "Nu a što vy chočete znat? Davajte vaprosy."

Dva dramatikové překvapeně vyslechli zprávy o tom, že jejich kolega "sedí", jeden z nich příznává, že od srpna 68 nejezdí do Československa, protože se stydí, druhý reaguje okamžitě: "Bylo by nado što nibud' sdělat' tože zděs. Starší spisovatelka, kterou díky přestavbě zase vydávají, je velice zděšena, jiná se o glasnosti vyjadřuje skepticky: "Nepíše se pravda o všem. Jen o něčem. To není dobře."

Pražský chodec mezitím stále telefonuje Jevtušenkovi a Vozněsenskému. V prvním případě mluví s mašinou, v druhém s manželkou. Žena i přes verbální naléhavost chrání básníka před veřejností. I českou. Nakonec připoustí, že by mohl pražský chodec čekat na umělce u zadního vchodu do jakéhosi sálu, kde bude číst své verše. Ve stejné době se však koná předvolební schůze kandidáta za tři obvody, člena Memoriálu, B. Nujkina. Kam jít? S básníky je to těžké, obrátí se na Memoriál. Pro všechno ještě zavolá Jevtušenka, nechává mu číslo do hotelu, sděluje mu, že jde o události v Praze, pozitíří že odléta. — Neozval se.

Schůze byla zajímavá — lidé se ptali na kšoco, buržoazní revoluci ve Francii počínaje a možnou občanskou válkou v Sovětském svazu konče. Na vztah Gorbačova a Jelcina, na to, zda bude souzen Stalin a zda by pak neměla být souzena celá komunistická strana. Schůze v sálu kulturního domu na sídlišti trvala od šesti hodin, před osmou se Nujkin začal dívat na hodinky a soudružka vedoucí knihovny ukončila předvolební schůzování s tím, že na kandidáta čeká taxi. A dala mu tři karafiáty. Pražský chodec utíkal k Nujkinovi a vysypal ze sebe celou pražskou historií jak nejlépe a nejrychleji uměl. Kandidátův úsměv "žoviál": "My cítíme, že je pravda na vaší straně, ale

ČTENÁŘI

musíme zvážit, co se píše u vás, u nás, na západě, ověřit si fakta, srovnat si je..." Přerušila ho soudružka vedoucí knihovny — ať si pospíší, taxi přece čeká. A Nujkin, kandidát do Sovětu poslanců, neřekl soudružce, že taxi počká, protože jde o Československo, ale rozloučil se. — Politici ve službách taxikářů.

Pražský chodec nastoupil do autobusu, pak do trolejbusu a do metra a po hodině a půl jízdy si dal ve svém hotelu velký koňak. — Ararat.

Jednadvacátého února byl Václav Havel odsouzen k devíti měsícům ve II. nápravně výchovné skupině, 21. března mu byl trest zkrácen na osm měsíců v I. NVS, 17. května byl pro dobré chování propuštěn v půlce trestu, s podmínkou na 17 měsíců.

Dvaadvacátého února se konala premiéra inscenace Možajevovy hry Živý v Divadle na Tagance, v režii J. Ljubimova. Slavnostní premiéry se zúčastnili i Jevtušenko a Vozněsenskiij. Hra byla poprvé v Moskvě zakázána na jaře 1968, podruhé v 70. letech a nyní s velkou slávou uvedena. Ljubimov poskytl po premiéře interview i Washington Post. Chyběla v něm však jedna jediná věta. — V souvislosti s vězněným kolegou.

Když se v Československu lidé dozvěděli, že se Havla zastali i někteří východoněmečtí a bulharští spisovatelé, nevěřili svým uším. Až někdy v půlce března, zcela poslední, vydali své prohlášení i sovětští intelektuálové. Respektive — ruští intelektuálové. Protože Estonci a Litevci se ozvali hned v půlce února.

O čemsi to všechno svědčí. □

Nezdařený výlet

Večerní Praha, 24. března 1989

Praha (hal). Velice delikátní problém řešili nejprve příslušníci a nakonec příslušnice z OS SNB v Praze 6. Na ruzyňském letišti byla zadržena 37letá žena z Karlových Varů. Dosud jedenkrát soudně trestaná Jolana H., která je v domácnosti, si totiž za několik posledních roků "nahospodařila" částku pět a půl tisíce marek, se kterými hodlala navštívit svého přítele v NSR. Ruličku marek ukryla na takovém místě, že při osobní prohlídce podle platných předpisů musela asistovat žena.

Paměti s názvem — Hana

Rudé právo, 27. 6. 1989

... v londýnských knihkupectvích se objevila kniha nazvaná stručně *Hana*. Je to kniha vzpomínek a úvah bývalé československé tenisové reprezentantky Hany Mandlíkové, napsaná ve spolupráci s anglickým novinářem M. Folleyem. ... Co ovšem na knize velmi zaráží, jsou až na malé výjimky prakticky všechny poznámky o Československu, o zemi, kde se narodila, naučila hrát tenis a kterou měla v minulosti příležitost reprezentovat. Pokud Mandlíková píše, že "už sama žádost o australské občanství byla pro ni silnou citovou záležitostí, protože je hrdá být Australankou", je to její věc a i mnohy zahraniční čtenář si o tom bezpochyby pomyslí své. ... Z mnohých poznámek o "atmosféře strachu a nedůvěry v Československu" opravdu dýchá tón bulvárního deníku Daily Express, jehož je spoluautor knihy Folley dlouholetým redaktorem.

Prostředí našich tenisových oddílů je v knize přirovnáváno k "zajateckým táborem v Německu v době druhé světové války (!!!)". Čtenář se dozví, jak Mandlíková musela odjíždět na juniorské turnaje do USA s "pouhými dvaceti dolary v kapse", které ovšem "musel koupit její otec za velkých osobních obětí na černém trhu v Praze". Je prý nemožné pro lidi ze Západu porozumět, "jak se žije v komunistickém režimu, a byla by prý šťastnější, kdyby se narodila v Paříži, a nikoliv v Praze."

Zdeněk Vilímek

Více podnikavosti?

Dikobraz, květen 1989

Kam s ní? To bývala otázka nebohých českých turistů, kteří si na přilepšenou kupřikladu na cestu do Jugoslávie "bokem" opatřili padesáti nebo stomarkovou bankovku. Jak se dovolená blížila, nervy jim začínaly vibrovat a celou rodinu zaměstnávala jediná otázka. Kam tu těžce nabytou cennost schovat, aby o ni člověk na celnici nepřišel a ještě se nedostal do průseru. A tak se bankovky různě "zašivaly", "zalepovaly", "zapékaly" a já nevím co ještě. S tím je však konec a taktó budou nadále trpět pouze malé dušičky neschopné podnikatelského vzletu. Neboť v letošním roce už lze překračovat hranice s peněženkou markami nabitou a netřást se přitom, nejektat zuby a neohrožovat svůj organismus náhrou příhodou stěvní. Podle nových předpisů si totiž u nás každý člověk může v bance založit devizové konto, aniž by se ho někdo ptal, kde ty marky či doláry sebral. A jakmile má člověk devizové konto, už je na něj každý celník krátký. Má to však přece jenom háček. K založení konta vám nestačí jen ta umrněná padesátka, to chce minimálně tři sta dolarů. Proto více podnikavosti, přátelé!

zd

Navštivte krajský motel na západním pobřeží Floridy

WHITE SANDS

Konfortní dvoupokojové a jednopokojové apartmány s kuchyňkou, vzduchovým chlazením, barevnou televizí, bazénem, 60 m od krásné písčité pláže.

Rozumné denní nebo týdenní ceny.

13701 Gulf Blvd.
Madeira Beach, Florida 33708
Telefon: (813) 391-9541
nebo (813) 391-2377
Srdečně Vás zvou
Jindra a Čeněk Kopecký

DÍVÁK

NABÍZÍ ČESKÉ FILMY
NA VIDEOKAZETÁCH
VHS NEBO BETA

CENA FILMU VČ. KAZETY
\$ 27.95

156 McKenzie St.
Winnipeg, Manitoba
Canada R2W 5A2
Phone (204) 582-3336

Ota Ulč

Čínské výviny

Dvojměsíčník ZÁPAD není příliš vhodný zdroj, aby se v něm daly komentovat události dne — v tomto případě události s tak značným spádem a obudným průběhem. Ukazuje se pak jen stará vesta, přijde se s křížkem po funuse. Nicméně toto čínské téma přeče jen trochu nakousnu.

V prvním týdnu května končil jarní semestr, dopřednášel jsem kurs *Politics in China*, když už v tom našem učebním předmětu ledacos probíhalo: jednak úplně novoty, jednak pokračování v tradici. Vřažme tuto historickou trvanlivost: již v dávných dobách poctivý úředník, ctnostný funkcionář, spáchal sebevraždu na protest proti počínání nevhodného vládce. Teď studenti v Pekingu/Beijingu drželi hladovku, rozhodnutí setrvat až do přetřpkého konce.

Jinou, podstatně aktuálnější tradicí je tzv. *low predictability* — nízká, pramalá předvídatelnost čínského politického počínání. Po tolerantní linii sta květu v roce 1957 došlo k velkému bláznivému skoku vpřed, po kulturní revoluci vyhlášeny dost opačné čtyři modernizace.

Teď to tedy v Beijingu začalo vřít, vření trvalo osm týdnů. Ještě jsem stihnul vytažit se posluchačům s polskou paralelou: potřeba jednoty studentů, inteligence, střídou dělnickou. V Polsku si nerozuměli, domluvili se teprve koncem sedmdesátých let, dobrá, výborná, komunisty obávaná věc se povedla, výsledkem Solidarita, výsledkem Solidarity volební debakl soudruhů vládců. A čínští rebelanti se budou muset pokusit o totéž.

Pokusili se, krok za krokem, takhle to probíhalo: napřed začali demonstrovat studenti *mladších* ročníků. Starší ročníky, zejména kandidáti před promoci, se distancovali, a místo na principy se soustředovali na získání dobré umístěnky. Jenže za pár týdnů i oni podlehlí pořádné reformátorské euforii. Dokonce se připojily i profesorské sbory, též vzdělanci mimo univerzity a — důležité, důležité — pracovníci ve sdělovacích prostředcích, příliš již zfrustrovaných dlouhodobou nadiktovanou rolí režimových kašpárků.

Teď pozor, následuje přímo čítankový příklad internacionalismu, přesně snadno to předvídatelně funkcionářské manipulace. Tak jak mnil Gomulka manipulovat dělníky proti studentům, a jak se o přízeň údajně ohrožených dělníků lísal Antonín Novotný před svým konečným pádem, se stejným figlem vyrukovali čínští soudruzi: co že je těžce pracujícím dělníkům do toho, přeče by nenaletěli privilegované mládeži — tato struna primitivní závisti a třídní zášti naladěna co nej-

hlouběji. Jenže melodie nezabrala, v Beijingu se pracující masy připojily na správnou stranu. Neosvitil je Svatý duch demokracie, ale nežijí ve vzduchoprázdnu. Musí nakupovat v konkrétních obchodech, kde se na ně šklebí pětadvacetiprocentní i víceprocentní inflace a všude kolem sebe vidí korupci partajní hierarchie.

To teda byl případ hlavního města. Tak jako Praha není celé Československo, nakolik Beijing je typický pro celou, z osmdesáti procent zemědělskou Čínu?

Studentské, veřejnosti podporované demonstrace proskočily i do jiných center — nedaleký Tientsin, vzdálenější Nanking, Šanghaj (tam zvlášť), průmyslový Wuhan na řece Jang-ce, Chengdu v sečuánských horách, i do Kantonu, který se tradičně stará o byznys a ne o politiku. Události podstatně otráslý Hongkongem, pár kilometrů od Kantonu, však už kolonie brzo bude končit, 1. července 1997 je scelí s rudou vlastí. Pramalo optimistických červánků na obzoru, Velká Británie nadále odmítá na své území přijmout hongkongské vlastníky britských pasů.

Euforie a odvaha začaly charakterizovat čínské studenty a většinu městského obyvatelstva. Studenti rovněž prokázali překvapivou komunikační schopnost. Brzo se dalo do provozu spojení s univerzitami ve všech provinciích, výtečně se rozjel kontakt (telefonáty, telexy) s kolegy studujícími v zahraničí. V USA jich máme kolem čtyřiceti tisíc. Na zdejší demokratický způsob života si zvykli velmi rychle (někteří až přespříliš rychle: importovali a finančně jsme zajistili atraktivní, talentovanou dívku z ministerstva zahraničních věcí, a jen co se rozkoukala, s politickými vědami praštila a dala se na byznys). Můj asistent, rovněž z ministerstva zahraničí, už přestal charakterizovat začátek Maovy lidovlády jako *liberation*, rovněž se už nezmiňuje o *liberation* v souvislosti s Tibetem.

Hodně pomohl zahraniční rozhlas (BBC, Voice of America zejména) a západní televize. Překvapení tak doputovalo do našich domácností a mnoha podobách: kolik těch mladých lidí mluví dobře anglicky, co od života chtějí, jak si asi představují demokratickou správu věcí. Mnoho rasistických klišé o žlutých brabčích, spokojených s hrstí rýže, doufejme, že rozdraceno.

Studenti vystavěli mnohametrovou sochu svobody, tváří tvář portrétu Mao Tsetunga (toho jediného portrétu, který jsem v Číně viděl). Nedovolávají se svržení komunistické vlády, ale aby vláda činy dokazovala svá slova — tedy pryč s nepotismem, korupcí, se škrcením lidských práv. A k tomu si zpívali Internacionálu. (Tak si věru česká mládež spontánně nezpívala v r. 1968 či někdy poté. Zato ale malovala pošetilá hesla "Lenine

probud' se, Brežněv se zbláznil." Probuzený Vladimír Iljič by přeče býval musel leninistu Leonida pochválit.)

Do hlavního města nakomandováni vojáci, částečně či i převážně negramotní, se se studenty bratří, ti se jim snaží objasňovat pravý stav věcí. Gorbáčov přijel na významnou státnickou návštěvu a zásluhou panujícího pozdvižení se z precizního programu stala chaotická improvizace. Hosti ztratili tvář, vůdci zmizeli, kde asi jsou, jedna čínská paní povídala, mnoho čínských paní a pánů rozjelo ve vakuu plno šušky — že vládce Deng je v nemocnici s rakovinou prostaty, že umřel, že utekl do Ameriky.

Západní experti se na televizi předháněli analýzami, jak že a proč že armáda proti lidu nezasáhne. Ani jeden nepředvídal to, co se pak stalo: masakr, střelba, doslovné převálcování.

Souhrn výpovědi svědka v hongkongských novinách: *V sobotu odpoledne (3. června) jsme obdrželi telefonát, že v noci dojde k útoku. Měli jsme 23 pušek, které jsme získali od vojáků. Poněvadž jsme se chtěli vyhnout krveprolití, zbraně jsme shromáždili a přímo pod portrétem Mao Tsetunga jsme začali vyjednávat s důstojníkem, aby zbraně převzal. Ten nám ale oznámil, že má rozkaz je od nás nevízt. Jednání skončilo bezvýsledně, tedy jsme zbraně zničili, abychom se vyhnuli obvinění, že jsme zločinci plánující povstání. Tlampači jsme pak na náměstí oznamovali, že situace je velmi nebezpečná a že krveprolití je nevyhnutelné. Vzdor tomu asi padesát tisíc studentů a sto tisíc spoluobčanů se rozhodlo zůstat na místě. Následovaly velmi obtížné chvíle čekání. Ve čtyři hodiny ráno (neděle 4. června) světla na náměstí najednou zhasla a ozvaly se příkazy náměstí vyklidit. Než k tomu ale mohlo dojít, série raket byla vystřelena, náměstí bylo najednou v rudém světle a vojenské jednotky v plynových maskách se zbraněmi zaútočily. My jsme se drželi za ruce a zpívali Internacionálu. Kulometry spustily palbu, někteří též zahynuli pod koly obrněných vozů. V pět hodin ráno každý utekl, kdo jen mohl. Na náměstí leželo plno mrtvých a zraněných. Ženy ze sebe trhaly kusy šatstva k ovázání krvácejících, že pak na nich téměř nic nezbylo. Vojsko zabránilo přejezdu ambulancí Červeného kříže.*

Jiní svědkové potvrdili, že se střílelo i v okolních ulicích, do oken, do zcela neúčastných lidí.

Opakování historie? Krvavá neděle v lednu 1905 ve sv. Petersburgu, střelba do nebojovného procesí, vedeného popem Gaponem — výsledkem pak pád carského samoděržaví.

Krvavá neděle v červnu 1989 byla daleko krvavější — počet obětí se odhaduje na pět tisíc (správný počet se nikdy nezjistí — vojáci mrtvolou odváželi a rychle spalovali). Tak se

stalo na místě Tiananmen — Náměstí nebeského míru. Míru nebožtíků. Je to největší náměstí na světě, jeho brána do Zakázaného města se stala národním symbolem, je i na plíšku policajtských čepic. Zde 1. října 1949 Mao vyhlásil svou republiku, tady pochodovaly miliony, mávajíc rudou knížkou předsedových citátů před dvaceti tisíci nomenklaturních pracovníků.

Přepisování historie — na to jsou ovšem komunisté machři. Zpravidla si ale dají chvíli na čas (například ze západních spojenců v druhé světové válce se nestali okamžitě úhlavní nepřátelé.) Tentokrát čínští soudruzi překonali všechna očekávání. Národu a světu, který viděl fakta na obrazovkách, se bez váhání oznámila orwelliánská nefakta. "Ani jeden student nebyl zabit!" potvrdil armádní velitel.

V televizním projevu předseda vlády Li Peng pochválil řezníky takto: "Soudruzi, musíte být vyčerpáni — děkuji vám za tvrdé vykonanou práci." Oznámeno, že zahynulo 300 vojáků, zabila je "hrstka špatných kontrarevolučních elementů." Po zuby ozbrojení vojáci, že se dali?

Uspořádala se tryzna za tyto jediné zabitě. Zúčastnil se jí též náměstek ministra, jehož syn byl rovněž zabit. Syn studoval na univerzitě, kde jsem se před časem podílel na vyjednávání výměnného programu s naší školou.

Právě jsme tam měli poslat další skupinu zájemců. Už tam snad odjela i ta roztomilá divenka, již jsem napsal tak vřelé kádrové doporučení.

Ne, ta neodjela, dozvěděl jsem se — ale jeden mládenec že se nám nevrátil s předchozího turnusu. Odjel si na vandru do Thajska, jenže v Beijingu v koleji nechal své propriety včetně letenky zpět do Ameriky. Z Bangkoku telefonoval rodičům do New Yorku, ti se spojili s námi a my se pokusili spojit se s Bejिंगem — bezvýsledně. Na univerzitě tam nikdo telefon nebere, telexy nečte. Ať prý se nedivíme, vysvětlil nám čerstvý navrátillec: sedláci si s potravinami do města netroufají, městské obyvatelstvo tedy odjíždí za sháněním proviantu na venkov, a to zabere většinu času.

Na venkov se též vytrácejí studenti a kdokoliv, koho zachytila televizní či policajtská kamera. Národ vyzván k udavačství, osmnáct telefonních linek k dispozici. Udílení veřejných pochval udavačům. Zatýkáni ve velkém. Záběry z rychlých procesů, tupení obviněných, popravy. Vůdce Deng, osmdesátiletý až devadesátiletý stařešinové, oděni do maotsetungovských bluz, se objevili ze záhroby zasedat o budoucnosti jedné miliardy a sto milionů lidí, z nichž většině není víc, než dvacet roků.

Masakrem se chlubit. Fantomy, konspirace si vymýšlet. Tak jako v Praze si establišment pospíšil s báchorou, že všechny nepravosti diri-

gují zahraniční ideo-diverzní centra, neboť místní jakkoliv pomýlený lid za sebe přece myslet nemůže, v Číně rozjeli totéž, jenže ve větším a se značnější intenzitou. Mezinárodně známý vědec Fang Lizhi — astrofyzik a obhájce lidských práv typu akademika Sacharova — který se na demonstracích nepodílel, se musel nicméně uchýlit do bezpečí na americké velvyslancetví. Režim z něj promptně udělal hlavu veliké konspirace, vydal zatykač, domáhá se vydání kontrarevolučního zlosyna a jeho manželky, dojde snad k přepadu výsostně diplomatické pudy?

A západní svět se diví, překvapen, zaskočen — jak jen že Deng, velký reformátor, takhle hazardně miní roztržít své místo v historii.

Právda, Deng byl obětí čistky, dvou čistek, a jeho synovi za kulturní revoluce přerazili páteř. Jenže: poněvadž trpěl, proč by se nemohl zasloužit o utrpení jiných? Což nejsou komunisté lidé zvláštního typu? Kádára mučili v kobce jedni soudruzi (např. Farkas), což mu ale nebránilo dát posléze pověsit jiné soudruhy (např. Nagyho). Husák rovněž trpěl a pak se jiným bohatě revanšoval.

Mrňavý dědoušek Deng má přece za sebou kariéru bezohledného sekerníka. Už v padesátých letech měl na starosti čistky, před dvěma roky obětoval svého oblíbence Hu Yaobanga, teď udělal totéž nemehšimu oblíbenci Zhao Ziyangovi. V r. 1979 dal na patnáct roků zavřít jednoho disidenta (dosud ve smrduté samotce trpí) a furiantsky oznámil, že svět na něj beztoho brzo zapomene.

Žel, je venkoncem realistické spoléhat na krátkost lidské paměti, zvláště když amnézii podporují politické zájmy. A bažení po profitu — motivace nejdůkladnější. Americkou politiku vůči Číně charakterizuje významný žurnalista A. M. Rosenthal (*New York Times*, 13. června 1989) jako "léta pokrytectví a morální slepoty, z níž se zvedá žaludek." Číňanům se prozatím promínilo všechno — ať už potlačování lidských práv doma, masakry v Tibetu či diplomatická potupa Bushe, jehož pozvanému hostu zabránili dostavit se na večeři. Je to tady stále moderní — *chic* — koketovat s čínským komunismem. Časopis *Women's Wear Daily* nedávno uveřejnil zvláštní přílohu nové mody, střičené podle někdejších uniforem řádicích gard za kulturní revoluce. Co tak střih esesácký, nebylo by líbo?

Nemyslím, že by Deng mohl tentokrát spoléhat na brzkou ztrátu paměti. Svět příliš viděl a příliš se otrásl, když televize dodala důkazy o masakru do mnoha milionů domácností. Krveprolití si pochvalovali snad jen v Albánii, Severní Koreji a neměně svobodné socialistické Kubě. (Čínskými studenty nadšeně pozdravovaný Gorbačov se nevyjadřuje, glasnost v tomto případě neplatí. Pražský establišment rovněž neutrousil slovo nesouhlasu.)

Čínské politbyro bude rovněž mít značnou potíž s obnovou legitimacy režimu. Když jsem se v Číně přeptával mladých lidí, zda by vstoupili do strany, skoro všichni přitakávali — však to je cesta nahoru, jediná možná. Když otázku dneska opakuji studentům, reagují, jako bych jim snad doporučoval neduh AIDS.

Studenti, intelektuálové, vždyť to je menšina, by se dalo říci. Jenže copak kdy většina něco rozhodovala? Kolik politické váhy mohou uplatňovat zemědělci, o nichž jsem se nedávno dočetl, že se ještě nedozvěděli o Maově odchodu na věčnost? Však právě menšina způsobila pád poslední dynastie začátkem tohoto století.

Čínští normalizátoři protestují proti vměšování do vnitřních záležitostí, jako by nevěděli, že při modernizaci hospodářství leckdo se bude zajímat i o modernizaci politického systému. Když otevřeme okna, vletí nám dovnitř mouchy, strachují se konzervativní soudruzi. Rovněž se ale snaží dělat dojem, že jim na reputaci ve světě vlastně nezáleží.

Jak pak by jim nezáleželo! Dochází k zamrznutí investic a odlivu jak kapitálu, tak dobré vůle. Nedávno (v srpnu) mi v Singapuru vyprávěl český Australan, inženýr, který slušebně často jezdí do Číny: "Rok jsme z nich nemohli dostat dolar, až teď najednou došlo k zaplacení všech účtů. A navíc nám na faxu oznamují, že všechno už je zas normální a že doufají v další úspěšnou spolupráci atakdale."

Gerontokratům není rovněž lhostejný odliv lidí. Odhaduje se, že od počátku komunistického vládnutí Čína ztratila 200.000 talentů — odstěhovali se, utekli jinam. Lze zarazit emigraci doma, ale jak teď přilákat zpět ony desítky tisíc mladých lidí, studujících v zahraničí? Se získávanými odbornými znalostmi se jim též mění jejich politický vkus. Gerontokrati v Bejingu je vybízí k návratu tvrzením, že všechny hříchy zapomenuty a nikomu z pomýlených se nic nepřijemného nestane. Dosud jsem nepotkal jediného z vábených, který by slibům věřil a mínil se vrátit. Naopak, organizují se v cizině, pomáhají s budováním podzemních kontaktů ve vlasti — čili vývoj, jaký Čína už v minulosti zažila.

Demokratický způsob vládnutí funguje v západních zemích někdy dost prapodivně. Jakou tedy mášanci v zemi s tak autokratickou tradicí?

Těžko říci: však tady máme onen *low predictability factor*, nezapomeňme. Tolik snad lze říci s jistotou, že obnova totalitního způsobu vládnutí je značně nepravděpodobná. Pravděpodobnější je oblastní desintegrace — výskyt jakýchsi socialistických válečných lordů. Jestliže dogmatičtí starci vyhráli bitvu, je jejich krátkodobé vítězství poslední. *In a long run* by to mělo dobře dopadnout. Jenže dlouhodobě budeme všichni mrtví. □

Emigrace

Richard Drtina

Emigrace a Čs. sdružení aneb má smysl se organizovat?

Účastnit se nebo se neúčastnit? Organizovat se nebo se neorganizovat? Značný počet emigrantů z Československa odpovídá na tuto hamletovskou otázku záporně. Mnozí jsou ovlivněni špatnou zkušeností z totalitního režimu a nechutí k organizované činnosti. Staré reflexy neodcházejí lehce. Úpadek politického života v ČSR, dobrovolné aktivity i solidarity zanechal své stopy na mnoha emigrantech nové doby. Preferuje se únik do soukromí a pěstování konsumního blahobytu. Pak je tu ovšem i pěkné (a ostudné) procento těch legalizovaně loajálních, tzv. upravenců, poslušných příkazů stranovlády do ničeho se nemíchá. Obojí je degenerací člověka jako svobodného občana a aktivního člena společnosti. Dalším důvodem neúčasti je snaha stát se co nejrychleji občanem nové země a raději odhodit minulé vazby a zapomenout na vztahy ke staré domovině, které člověka jen citově rozrušují. Ale i to je sebeklam. Člověk nemůže odhodit léta mládí, která prožil v určitém jazyce a kultuře. Je to v něm a nikdy se toho nezbaví. Bylo by také pošetilé chtít odhazovat něco, co mě činí bohatším, onu další dimenzi, kterou nemá ten, jenž prožil celý život v jedné krajině. Každý emigrant se však musí psychicky vypořádat, někdy i po celý život (záleží, v jakém věku odešel), s faktem radikální změny prostředí, s faktem ztráty a nálezů i s nostalgií vzpomínek. Ty se však vážou vždy jen k času, neboť ona místa našeho dětství už tam nejsou. Změnila se stejně jako my. Nezbyvá než se s tím vyrovnat. Balzámem může být důstojnější život ve svobodě.

Je tu ale také pocit odpovědnosti a svědomí, udělat něco pro dobrou věc. Aktivní menšina pak žije na dvou polích, která se snaží spojovat. Život v nové zemi nezničil zájem o starou vlast. Lidé se sdružují, protože přišli ze stejné kultury, tradic a historie a mluví stejným jazykem, organizují si společné kulturní akce a zábavu. Toto sdružení však může být platné i politicky. Zvláště v situaci okupace nebo špatného režimu v rodné zemi.

Právě historie vzniku a činnosti Československého sdružení v Kanadě je bohatá ve všech uvedených směrech. Je to hlavní organizace čs. emigrace v Kanadě, jejíž odbočky pracují ve všech větších městech Kanady; má dnes 12 aktivních odboček.

Čs. sdružení v Kanadě bylo založeno v roce 1939. Podnětem byla mnichovská tragédie a válečná situace. U kolébky stáli přední Slováci, Moravané a Češi — Štefan Rudinský, ing. Karel Buzek, dr. František Pavlásek, L. Gažo, P. Klimek a další. Z pozdějších zasloužilých činovníků patří jmenovat Fr. Baleju, J. Corna, A. Daičara, O. Horu, dr. V. Krajínu, K. Starka a dr. L. Urbana. První významnou akci Čs. sdružení byla podpora vzniku kanadských a čs. zahraničních jednotek pro boj s německým nacismem v druhé světové válce. Následovaly pomocné akce pro uprchlíky z ČSR po roce 1948 a zvláště interpelace u kanadské vlády na pomoc uprchlíkům po srpnu 1968. V letech 70. a 80. byla pomoc čs. emigrantům nových forem a to ručení (sponsorování) a přímé finanční podpory, té zvláště v posledních letech. (Tak např. v Montrealu jen od ledna t.r. vyskočilo z letadla na Kubu na tři sta uprchlíků, Čechů a Slováků. Montreálská odbočka vydala na deset tisíc dolarů v podporách v prvních týdnech jejich pobytu, než byli převzati kanadským imigračním úřadem.) Za rok 1988

odbočky Čs. sdružení sponsorovaly na 182 nových přistěhovalců do Kanady, kteří uprchli z ČSR přes záp. Německo, Itálii apod. K tomu přistupuje v poslední době také finanční a politická podpora hnutí za lidská práva, Charty 77 a skupin disidentů v Československu. Kromě pomoci organizují odbočky Čs. sdružení i vlastní kulturní činnost (přednáškové hudební večery, českou školu, knihovnu) i činnost společenskou jako např. taneční zábavy a bazáry, z jejichž výnosů se financují jiné akce.

K 50. výročí svého vzniku a činnosti uspořádalo Čs. sdružení 19.-21. května t.r. v Montrealu kongres, v pořadí už 41., za účasti delegátů z celé Kanady i zástupců federální a provinční vlády. Při kongresu zorganizovali montreálští pořadatelé velmi úspěšnou výstavu čs. výtvarných umělců, kterou shlédlo i během dalšího týdne několik set návštěvníků montreálské veřejnosti. První den kongresu, po krátké protestní demonstraci před budovou čs. konsulátu, se konal přednáškový panel, na němž kolem stovky posluchačů vyslechlo čtyři diskusní příspěvky na téma emigrace, kultury, politiky, situace Československa a výhledů do budoucna. (Účastníky panelu byli: dr. J. Čermák, mj. J. Hásek, dr. R. Drtina a dr. V. Fic.)

Na slavnostní recepci byla udělena Masarykova cena několika významným osobnostem v ocenění jejich

VYSTAVOVALO 21 UMĚLCŮ, ČESKÉHO PŮVODU, VĚTŠINOU Z POSRPNOVÉ EMIGRAČNÍ VLNY. TVOŘICÍCH V OBLASTI MALÍŘSTVÍ (I. DOBRORUKA, M. GABÁNKOVÁ, J. GABÁNEK, O. HANEL, J. JENÍČKOVÁ, J. KAYSER, A. LANIKOVÁ, J. MATOUŠEK, H. MRÁZOVÁ, E. PURGINA, P. ZÓUBKOVÁ) I V MALBE KERA MIKY (H. SCHMAUZOVA-SHOONER), SOCHAŘSTVÍ (V. BATORA, R. HLAVINA, E. LAPKOVÁ, J. LAUDA, J. STANĚK, J. RANDA, L. VIVOT) A UMĚLECKÉ FOTOGRAFIE (I. ZIMOVÁ).

zásluh a činnosti. Odměnění byli: bývalý kanadský ministr zahraničí z r. 1968 Mitchell Sharp, který se zasloužil o urychlené přijetí Čechů a Slováků do Kanady po srpnu 68, známý publicista a přítel Československa, autor rozhlasových pořadů CBC o historii ČSR John Reeves; dlouholetý předseda Čs. sdružení i kanadské etnicko-kulturní rady Jiří Corn; právník a obětavý poradce krajských organizací dr. Josef Čermák a známý čs. spisovatel v exilu dr. Josef Škvorecký.

Zasedání delegátů příštího dne se vyznačovalo debatou o směrech další činnosti, které má několik hlavních oblastí: politická činnost, kontakty s kanadskou vládou a ostatními organizacemi, potom uprchlíkům, kulturní, společenská a sociální činnost. Debatovalo se také o vztahu k ČSR a k těm, kteří si legalizovali pobyt v Kanadě nikoli zbavením občanství, což se přijímá, ale podpisem loajality nedemokratickému režimu, z něhož předtím odešli údajně jako političtí uprchlíci. Je známo, že nehumánní režim vytváří celou škálu tlaků, přes zaměstnání a postih příbuzných, již jsou pro režim rukojmí a čemuž někteří emigranti podléhají. Ozval se i názor, vidět tyto lidi jako oběti zlé situace a nevyučovat je. Ovšem, člověk i jako oběť situace má stále volbu a možnost říci ne a odmítnout své ponížení hrubou mocí. Je také dost bezpáteřných, kteří ztratili (nebo ji nikdy ani neměli) jakoukoli politickou morálku a volí cestu nejmenšího odporu a největšího prospěchu. Ti pošpinili dobrou pověst čs. emigrace a poškodili šance pro přijetí dalších. Čs. sdružení znovu potvrdilo postojem většiny delegátů svůj politický princip a členství oněm "upraveným" odmítlo. Počet zájemců z jejich řad je stejně mizivý, mnozí se bojí dokonce odebírat české knihy

z exilových nakladatelství. Lze doufat, že tato situace časem pomine. Období rozpadu totalitních systémů sovětského typu je už v proudu. Ať výsledky či přechodné etapy budou jakkoli z počátku politicky a ekonomicky hybridní, dá se čekat větší uvolnění. Pomůže i tlak západních demokratických vlád, jejichž ekonomickou pomoc (včetně investic soukromých podnikatelů) budou zruinované ekonomiky bývalých komunistických režimů nutně potřebovat. Už dnes však dochází k uznání beztržnosti odchodu občana za hranice a k právu se vracet, tak jak to stojí v Chartě lidských práv OSN a jak tomu je v civilizovaných zemích. (Podle posledních informací tomu tak je v Polsku a Maďarsku; v ČSR se údajně od příštího roku ruší odchod za hranice jako trestní čin a přesouvá se do kategorie pouhého přestupku.)

Kongres Čs. sdružení uzavřel své zasedání návrhem, aby vedoucí osobnost čs. politické opozice a hnutí za lidská práva, spisovatel Václav Havel, byl jmenován nositelem Nobelovy ceny míru.

Předseda Čs. sdružení Miloš Šuchma o tom informoval Václava Havla telefonicky a odeslal mu telegram toho znění: Milý pane Havle, s potěšením jsme přijali zprávu o Vašem propuštění z vězení, kde jste byl nespravedlivě držen. Srdečně zdravíme Vás i Vaše přátele, kteří se snažíte o dodržování lidských práv a dosažení demokratizace v Československu. Ubezpečujeme Vás naší solidaritou a podporou. S obdivem, účastníci 41. kongresu Čs. sdružení v Kanadě.

Petice byla odeslána také předsedovi kanadské federální vlády B. Mulroneymu. Žádá o pomoc v mezinárodním jednání v otázce odchodu sovětských vojsk z ČSR, lidských práv, uvolnění viz a návštěv bez vy-

dírání a dále v otázce přijímání uprchlíků z ČSR do Kanady. Tisková zpráva, vydaná ve slovenštině, kriticky hodnotila neutěšený stav práv a svobod v Československu.

Ve vedení Čs. sdružení už také došlo ke střídání stráží, nástup tzv. posrpnové generace je už všude patrný. Dalším úkolem je získávat k činnosti nové členy, zvláště mladé z generace nejnovější.

Padesát let činnosti Čs. sdružení v Kanadě ukazuje, že dobrá organizace má smysl a prospěšnost. □

Památník obětem komunismu

V kanadském Torontu, na Masaryk-townu, byl za krásného letního počasí 2. července 1989 v rámci oslav československého dne odhalen Památník obětem komunistického teroru v Československu.

Po krátkých projevech zástupců exilových a krajských organizací, které převzaly záštitu nad vybudováním Památníku, byl tento za zvuků kanadské, americké a československé hymny odhalen Edou Ottovou, předsedkyní K-231, klubu, který celou akci navrhl a provedl. Po položení věnců a květin byla slavnost zakončena minutou ticha, do kterého se nesla z blízkého návrší vojenská večerka.

Socha "Znovuukřižovaný", dílo sochaře Josefa Randy z Winnipegu, představuje mužskou postavu v nadživotní velikosti, ukřižovanou na srpu a kladivu, uspořádaných do tvaru kříže. Je umístěna na nepravdivém, žebrovaném betonovém kvádru nahoru se rozšiřujícím. Celková výška Památníku je 4,5 m. Bronzová deska nese nápis:

OBĚTEM KOMUNISMU
JMÉNEM ČESKOSLOVENSKÉHO EXILU
K-231
2. 7. 1989
TO THE VICTIMS OF COMMUNISM
ON BEHALF OF CZECHOSLOVAK
EXILES K-231

Úpravu areálu navrhl a provedl zahradní architekt Milan Havlín z Montrealu za pomoci členů K-231.

Konečně dostali všichni ti zavraždění režimem, kterým byl i po smrti upřen i ten nejprostší náhrobní kámen, důstojný pomník jaký si zaslouží. Dnes stojí v Kanadě vykřičník nad lidskou brutalitou, svědek komunistických vražd a obžaloba rudého teroru na celém světě, svědomí režimu i jednotlivců, kteří neváhali vraždit své bližní pro vlastní moc a prospěch. F.O.

P.S.
Níže uvedenou barevnou pohlednici pro zaslání např. do Československa si můžete objednat (10ks tj. \$5.00) na adrese: K-231, P.O. Box 2323, Str. B., Scarborough, Ont. Canada M1N 2E9

S Vlastimilem Třešňákem o mnohém

Za Západ: Arnošt Wagner

Vlastmila Třešňáka předcházela do Ameriky pověst divocha, zběsilce. Přinejmenším řečeno: velice svérázného českého umělce, všestranně nadaného a nespolehlivého člověka, který kouří hašiš, pije a hádá se s lidmi neboť mu nezáleží na tom co se o něm říká. Měl jsem necelých čtyřia dvacet hodin na to, abych zjistil, že je to absolutní nesmysl! Přečetl jsem si, co napsal, podíval se na to, co namaloval a přišel jsem k názoru, že UMI. Po několika hodinách jsem poznal Třešňáka jako velice stydlivého a citlivého mladého člověka. Poslední pochyby mi vzal Karel Kryl — konkurence to veliká — který o něm mluvil v superlatívech. "Až s ním budeš dělat rozhovor" řekl mi Kryl, "zeptej se ho, odkud zná tak dobře nový český proletariát."

Z: Tak bys měl tomu Karlovi přece jenom odpovědět!

T: Mapovatel "nového českého proletariátu"? Říkal Kryl? Kdysi kdysi vyprávěl pan Hrabal, co se mu přihodilo s jedním pražským taxikářem. Vezl ho z natáčení v Barrandovských ateliérech a povídá: "Vy jste ten Hrabal, jo? Tak to vidíte, vy jste chtěl být prokletej básník a oni z vás udělali socialistického realistu..." Já taky chtěl být "beatník", náhradní Ginsberg, já chtěl kvílet! Tak to vidíš, a je ze mně znalec proletariátu. Každý máme svého taxikáře... A ještě něco, od doby kdy jsem mohl mapovat "nový český proletariát" uplynulo sedm let a podobnou kartografií se lépe a na místě zabývají jiní — povolnější.

Z: S tou otázkou jsme tedy s K.K. moc neuspěli... Tak jinou: Děláš písničky, pišeš prózu a poezii, maluješ. Kdybys mohl dělat jenom jednu z těchto věcí, které bys dal přednost?

T: Kdybych si mohl vybrat jenom jednu z věcí? To je otázka pod pás. Dám ti příklad, nejspíš špatnej. Usínáš rád? Probouzíš se rád? Nejspíš ano. Nemyslím probouzení na budík. A kdyby sis mohl vybrat jenom jednu z těchto "činností"? No, příklad to byl špatnej, varoval jsem... ale abych odpověděl. Kdybych mohl dělat jenom jednu z těchto věcí, pak bych ji obětoval na záchranu těch ostatních. Jinými slovy: prodal bych kytaru, psací stroj a štetce a koupil bych si kulomet. Ten kulomet myslím pochopitelně jen obrazně.

Z: Lituješ toho, že jsi odešel na Západ?

T: Zcela spontánně odpovídám, že

nelituju. A zrovna tak nelituju těch dvaatřicet let doma. A zrovna tak bych nelitoval, kdybych doma zůstal. Teď jsem si všimnul, že říkám "doma"... no, jo. Prostě nelituju, že jsem se narodil uprostřed dvacátého století tam, co jsem se narodil. Už proto, že vím, že jsem tu poprvé a naposled... ale proti zástáncům reinkarnace nic nemám. Já jen vím, že jsem tu poprvé a naposled. Teď s odstupem času vidím, ač to zní sebestarodnější, že můj odchod z domova, přestože byl pod nátlakem, bylo vlastně svobodné rozhodnutí.

Z: Na nádraží, kde jsem tě čekal, jsme chodili kolem sebe půl hodiny, než jsem tě poznal. A to jenom podle kytary. Oholil sis vousy a vypadáš jak skautík. Proč ses oholil?

T: Kvůli pasu. Na pasové fotografii vousy nemám...

Z: Které tvoje "špatné" vlastnosti jsou opravdové a které patří jenom mezi drby exilu?

T: Špatné vlastnosti? Kdo je nemá? V místnostech, kde je označeno, že se nesmí kouřit — nekouřím. Občas přejdu na červenou, ale jsem připraven zaplatit pokutu. A drby exilu? Drbání je umění a ty, které máš na mysli, to nejsou drby! To jsou kádrováci, šmíra. A není pravda, že mi tak moc nezáleží na tom, co se o mně říká. Záleží mi na názoru lidí, ke kterým mám blízko, kterých si vážím. A to kádrováci nejsou.

Z: Když už jsme u toho kádrování. Koho nemáš rád z politicko-kultur-

ních "postav" našeho exilu, a: kdo je tvůj nejoblíbenější český a slovenský exilový autor?

T: Koho nemám rád? Rád není to právě slovo. Tí, ke kterým blízko nemám a na jejichž názoru na mne mi nijak zvlášť nezáleží, ti svoje jména znají. Nemá cenu je vyjmenovávat. Raději bych jmenoval ty miliardy ostatních. A nejoblíbenější český a slovenský exilový autor? Autor čeho? Bot? Pak pan Baťa. Autor fotografií? Pan Bohumil Krčil. Autor životních průserů? Pan Václav Martinek — Pan Moritz z mé poslední knihy. A Slovák spisovatel? Laco Deczi.

Z: Jestli se mohu zeptat: čím se živiš, máš "těžký život", nebo jsi spokojen?

T: Živím se hlavně malováním, hraním. A psáním. Ve druhé otázce jsi mě teoreticky připravil o dvě třetiny příjmů. Ten hlavní způsob obživy — finančně — je malování. V Čechách jsem měl malování jako koníčka, tady se to obrátilo. Mám jako koníčka to, čím jsem se v Čechách živil. Nestěžuju si, i když bych asi mohl. Jsem sám sobě zaměstnancem i zaměstnavatelem. Nemůžu se tedy vykořisťovat ani si proletářsky diktovat. A nemůžu ani stávkovat, jsem sám sobě stávkovkázem. Schizofrenik nejsem. Shrnu to — jsem se svým těžkým životem spokojen. Kdysi, když jsem byl "beatník", jsem svůj život definoval jako "Nedobrovolné hobby". Teď jsem sice "mapovatel proletariátu", ale definice zůstává...

Z: Viděl jsem v Mnichově tvé obrazy. Pokračování na str. 18

ON JANUARY 1, 1991, CANADA'S FEDERAL SALES TAX SYSTEM WILL CHANGE.

PLEASE SAVE THIS NOTICE.

IT EXPLAINS THE CHANGES AND REASONS FOR THEM.

IT IS A MAJOR PART OF THE ONGOING PROGRAM TO REDUCE THE DEFICIT.

A new Goods and Services Tax (GST) will replace the existing Federal Sales Tax. It will be charged at a uniform rate of 9 per cent on the vast majority of goods and services consumed in Canada. The existing federal sales tax rate is generally 13½% at the manufacturer's level.

The present federal sales tax system has been pushed beyond its limits and can no longer sustain the demands placed upon it. The structural weaknesses of the system have given some corporations the opportunity to reduce the amount of tax they would otherwise pay. For a tax system with 75,000 tax-paying corporations, there are 22,000 special arrangements and administrative interpretations required to keep the system in operation.

The present federal sales tax system is an increasingly unpredictable and unreliable source of revenue for the federal government. It must be replaced.

Our enormous debt has put pressure on the government's ability to meet other priorities. Canadians know the risks of not acting to bring the debt under control. The size of the debt has left us exposed to increases in interest rates, and vulnerable to international economic shocks. The reliability and stability of our sources of revenue are all the more important in such an environment. The new federal sales tax will secure year by year reductions in the deficit, while ensuring we can continue to provide Canadians with a standard of services that is among the best in the world.

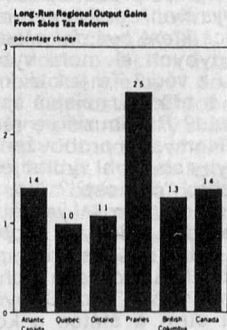
IT WILL STRENGTHEN OUR INTERNATIONAL COMPETITIVENESS AND CREATE JOBS IN CANADA.

Our current federal sales tax favours imports over Canadian made goods. We are the only country in the industrialized world that is putting itself at such a disadvantage. The existing system also makes Canada's exporters less competitive in the world economy. Our present federal sales tax makes our annual economic output about \$9 billion lower than it would be with the new GST in place.

Under the GST, we will be able to completely remove tax from our exports and make Canadian products more competitive abroad. And in Canada, Canadian-made products will be able to compete more effectively with imports.

The benefits to the Canadian economy from sales tax reform will extend across all regions and sectors of the economy. The Atlantic and Prairie regions for example, will benefit significantly because their economies are resource-based and export-oriented—two sectors that will benefit the most from sales tax reform.

The GST will lower the cost of the machines, supplies and equipment companies have to buy to produce their products. This will lead to higher levels of investment and expand our output. Higher output will lead to more jobs.

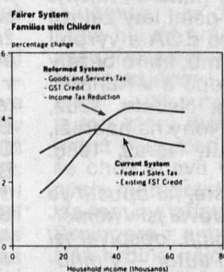
IT WILL HELP LOW INCOME CANADIANS.

Once the GST is in place, families earning less than \$30,000 a year will be better off. This will be achieved through a combination of income tax changes. First, low income Canadians will receive the new GST Credit. Second, the middle personal income tax rate will be reduced from 26 per cent to 25 per cent.

The GST Credit will be paid every three months and in advance of expenses. Eligible Canadian households will receive their first credit cheque in December 1990, before the January 1, 1991 GST start-up date. About 9 million Canadians will receive Credit cheques. The GST Credit will be calculated on the basis of income tax returns. Every income tax return will contain a one-page form showing Canadians how to apply for the GST Credit.

The amount of the Credit will depend on family size and income. The basic adult credit will be \$275. Most single adults will be able to get an additional credit of up to \$140, for a total of \$415. The child credit will be \$100. Single parents will receive an adult Credit of \$275 for one of their children. Canadian households with incomes up to about \$25,000 annually will be entitled to the full Credit.

A family of two adults and two children, eligible for the full Credit, will for example receive cheques of \$187.50, four times over the course of the year, for a total of \$750.

IT WILL ELIMINATE HIDDEN TAXES.

Right now, everywhere in this country every time Canadians buy a good or service made in Canada, they are paying federal sales tax. For example, a substantial amount of sales tax is presently buried in house prices. Under the existing system, it is clearly impossible for Canadians to know how much federal sales tax they are paying. There are four different rates on a variety of different products and the tax is buried throughout the production process.

It will be clear to Canadians when they are paying the 9 per cent GST. The broad base of the GST means it will apply to almost everything. The few exceptions will be widely known.

Some retailers in Canada will have cash registers that are capable of showing the GST separately at the check-out counter, while other retailers will not. The federal government will provide an incentive to retailers to assist them in acquiring the cash registers to show the GST separately.

In all cases, the federal government will provide retailers with signs for their stores that clearly indicate that the 9 per cent GST is being applied.

PROPOSED CHANGES.

1. For consumers, the GST will be similar to a retail sales tax, at the rate of 9 per cent on the retail price of goods and services. The GST will replace the existing federal sales tax, which is hidden at the manufacturer's level.
2. The GST will apply to virtually all goods and services sold in Canada; however, Canadians will **not** be charged tax when they buy the following **GOODS**: basic groceries; prescription drugs; medical appliances such as eye-glasses and wheel chairs; residential rents and existing houses.
3. Canadians will **not** be charged tax when they buy the following **SERVICES**: loans, mortgages, securities and insurance policies; health and dental care; most education services; daycare services; legal aid; and municipal transit and passenger ferry services.
4. Newly constructed houses will be taxed, however, most new home buyers will not see a significant increase in the price of a new house resulting from the GST, because there will be a \$900 million GST housing rebate. In many parts of the country price increases will be less than half a per cent. Indeed, many communities should see lower prices as a result of the GST rebate. The main exception will be Toronto, where extraordinarily high land prices may cause prices of new housing to increase by about 1½%.
5. Because the present federal sales tax will be removed, prices will not automatically rise by 9 per cent when the GST is introduced. The prices of some things will be lower, and others higher. The prices of many big-ticket items for example, that are taxed at 13.5 per cent under the present system, will be lower once the 9 per cent GST is in place. The price of other items that are not taxed under the present system will increase.

Finally, well before the GST is up and running, the government will be telling Canadians about the GST and informing them about the kinds of price changes they can expect for key goods and services when the GST replaces the existing federal sales tax.

For instance, here are a few examples of what consumers might expect:

ITEM	PRE-TAX REFORM(\$)	POST-TAX REFORM(\$)
Air Conditioner	780.00	770.00
Car	15,000.00	14,700.00
Snow Tires	200.00	203.00
Hotel Accommodation	90.00	95.00

For more information about the GST, please call:
1-800-267-6620 (English) **1-800-267-6640** (French) **1-800-267-6650** (Telecommunications device for the hearing impaired)

Jsou nádherné. I tu knihu, kterou jsi dělal s Pavlem Kohoutem pro Němce. Jsou tam překrásné obrazy. Zač jeden prodáváš?

T: Asi za tisícovku, dvanáct set. Ale ne lir samozřejmě.

Z: Co Kanada? Jsme zde O.K., nebo máš k nám nějaké kritické připomínky, postřehy, poznámky?

T: Kanada... Rekl bych, že se navzájem vylučuje fakt, že jste O.K. a že mám nějaké kritické připomínky, postřehy a poznámky. Projel jsem od Montréalu do Vancouveru, takže jsem viděl než část Kanady, ale postřehů a poznámek mám až až. Jenže, podtrhuji; jenže teprve se učím je mít, ohmatávám je, dívám se na ně proti světlou...

Z: Něco konkrétního!

T: Už ten úvod, příjezd, aperitiv!!! Prvně jsem to slyšel na letišti a pak mnohokrát na ulici, v hospodách, ve vlaku: "Odkud jsi?" Odpovídám: "Narodil jsem se v Praze, jsem Švéd a žiju v Západním Německu". V Evropě na tuto odpověď tazatel pokaždé udiveně spustí: "Skutečně. Je to možné? Kde máš konto? Opravdu? No toto!" V Kanadě řekli pouze: "Aha." Není to krásné? Je! Jenže úplně jinak to zní pro vás, co tu už léta nebo jen měsíce žijete a jinak pro mne, který jsem tu tři týdny. Stejně jako fakt, že jediný kopec ve Winnipegu a okolí je bývalé smetišťe oseté trávou. Není to krásné? Je! Pochopitelně někdo může tvrdit, že není. Mně se to líbí, poradím to Nizozemcům a Holanďanům. Kdesi, po cestě Saskačevanem, jsem viděl osamělou farmu. Ohrady, několik koní, vidle, domek. No a o anténu na příjem satelitní televize se drbal — medvěd. Krááá! Jenže, znovu podtrhuji, hovoříš s Karliňákem, který má švédské občanství, žije v západním Německu a nevlastní televizní přijímač. Jenže, budeme si uvědomovat, až budeme moci hovořit s Martanem, rozdíl mezi Martanem z východu a Martanem západním, případně zámožným? Co když je na Marsu medvěd hájený? Co když je na Marsu televizní anténa škodná? Kde jsou práva medvědů? Kde práva televizních diváků? Už blbnu, motám se, dej mi nějakou otázku hodnou osmdesátých let dvacátého století!

Z: Nemotáš, vím co chceš říct. Ale přehodím: máš švédské státní občanství, jak se díváš na našince, jezdící domů?

T: Dívám se pokud možno na každého zvlášť.

Z: Jaký je tvůj vztah k ženám, ke kamarádům a kamarádkám?

T: Ženy, ženy... Žena, nuše, píseň, kost... nezapomněl jsem na nějakou? Ženy mi pomáhají lépe snášet samotu. Do podrobnosti nebudu zabíhat, Západ čte také moje přítelkyně.

Z: Ty dvě poslední otázky jsi nějak odfláknul... Ale děkuji ti za rozhovor.

T: Já taky.

Interview s Juliem Effenbergerem

švýcarským divadelním a filmovým autorem, režisérem a hercem českého původu a jazyka, o kořenech, podmínkách a smyslu české tvorby v cizině.

Západ: Nejdříve - souhlasíš s tím označením v záhlaví? Cítíš se být spíše Čechem nebo Švýcarem? Nebo někým úplně jiným?

Effenberg: Nejsem si jist, jestli jsem autor (nebo co) švýcarský. Český zřejmě také ne. Něco mezi tím? Když jsem ve 14 letech přišel do Švýcarska, cítil jsem se kulturně dost vykořeněn, a zdejší obyvatelstvo — snad na rozdíl od amerického — zapouštění kořenů přistěhovalci jen neváživě připouští. Cítím se spíš doma ve spáleném smrádku Paříže nebo smogu Berlína. A nejvíc při uhánění vlaku. Pocit vlastní hledám — a občas i nacházím — při psaní nebo v inscenacích. Popisuji a inscenuji svět, v kterém bych rád žil. Svět samozřejmě nikterak rajský. Proto jsem asi před osmi lety založil ve Švýcarsku divadlo ZOA a vyrobil těch pár krátkých filmů, které běžely po festivalech v Evropě a v Kanadě. (Např. Ein Sonntag, Neděle, 1982, Beine am Bahnhof, Nohy na nádraží, 1983, D'un seul trait, Náraz, 1986, Narcis, 1988.)

Z: Prahu, svoje rodiště, jsi opustil ve školním věku. Vystudoval jsi v němčině a v dalších jazycích, dospíval jsi tedy — jako člověk i autor — v mnohohojazyčném Babylonu, kde však není zpravidla zastoupena naše mateřština. Přesto se k ní ve své tvorbě souběžně vracíš. Jak — a proč?

Z: Pokoušel jsem se od počátku svého života mimo domov zachovat si češtinu. Otec mě z Prahy pravidelně zásoboval zásilkami knih. Bylo to tak nějak jeho — a hlavně moje — výživné. Z památek na dětství a mládí v Čechách stále čerpám. Ty vlastně hodně drsné památky na nepřijemnou pražskou atmosféru padesátých a šedesátých let jsou mi studánkou. A samozřejmě také na euforii onoho půlroku 68, kterou jsem plně prožíval, vždyť ji bylo tehdy cítit ve vzduchu a číst v každé tváři. V úplně cizím prostředí jsem také nedospíval. Žil jsem s matkou a se sestrou, čeština mi tedy byla mateřštinou v plném slova smyslu. Po léta jsem jako každý hledal vlastní identitu a ještě ji snad hledám. V tu dobu jsem se od češtiny úmyslně oddaloval. Nejenom od řeči, samozřejmě. Od celé mentality. Od onoho defaultismu a sebeničící kruté ironie, která se mi zdá být vzácností i smutným osudem češtví. To možná žene hodně Čechů k umění a k "tvorbě", zvlášť k hudbě, do sfér, kde nemusejí mít strach.

Z: Stačí k tomu, co chceš česky napsat a vyjádřit, ta řeč, kterou jsi mluvil jako školák? Co čteš, s kým hovoříš, s kým hovoříš, s kým se hádáš?

E: Když mluvíím a píšu česky, hledám tu řeč někde hluboko uvnitř. Hádám se převážně švýcarský. Nadávám ně-

mecky a nenávídím v češtině. Milování je nejpříjemnější, jak jinak, francouzsky, a vytahovat se lze s prospěchem v americky zvykané angličtině. Přitom je u mě vždy zřetelně slyšet ten český podklad — jenom když si z jiných jazyků dělám srandu, tak se ztrácí. Jinak ale mé mluvosvaly fungují v mateřštině. Rád bych poznal dobře českou literaturu. Jsou v ní možná hodnoty, kterých si sama není vědoma. Ale nezvládnou ji, když chci poznat i co se píše v jiných jazycích. Tak zůstávám někde mezi — jak říkám, nejlépe se mi žije ve vlaku, který nestaví.

Z: Tvoje dramatická freska "Cirkus", otištěná česky v exilovém "Obrysu", odpovídá dle mého soudu stylově inscenacím divadla ZOA, které jsi založil v Curychu. Zajímaly by mě kořeny a modely divadelního chápání, jaksi v posunu od slov k pohybu — jsou také v Praze?

E: Co znamená "od slov k pohybu"? O tom jsem měl už nemalé spory. Existuje takový zlovyk rozdělovat divadlo na konverzační a tělesné. Bohužel je tento zlovyk oprávněný. Ale jen kvůli špatným divadlům! Slovo je přece také pohyb, pohyb stovky svalů a svalíček. Nedá se tu rozlišovat. Nenávídím "ukecaná" divadla — leda že to kecání se stane samo houbou, tak jako Janáček z řeči excerptoval muziku a melodie. Dobrému divadlu nemusí být slovně porozuměno! Jde o vytváření vlastního prostoru a času. Divadlo, jako hudba a film, tvoří a manipuluje (v nepejorativním smyslu) čas a přetváří prostor, v kterém se herci pohybují. Co přitom říkají, je do určité míry lhostejné. Jen když je to správně řečeno. Po jednom představení našeho posledního kusu ("Ruinengewächs" česky: "Porost rozvalin") k nám přišla jemenská žena, divák z jiné řeči a kultury. Říkala nadšeně, že nerozumí slovo německy — ale porozuměla prý všemu, každé chvíli. Nejde ani o slovo a pohyb, jde o sensaci okamžiku. To je fascinační divadlo! Hledám kus k inscenaci. Něco jako Büchnerův "Woyzeck". Nic takového nenacházím. Asi proto přestanu pracovat pro divadlo. Woyzeck je pravý přímý zážitek. Lidé v něm nemluví o tom, jak se jim vede. Opravdu se jim nějak vede. Probral jsem pár kusů ze 60tých let: Mrožka, Klímu, Havla. Nemyslím, že jsou přežití. Ale kultura jde ve vlnách. A divadlo je třeba dělat pro hic et nunc: nyní a zde a nikdy nikde jinde. Tehdy, v těch "zlatých" 60tých letech byli lidé překvapeni absurditou, která na Západě byla snad víc módou a u nás spíš každodenní realitou. Vtip absurdity sám o sobě dnes málokoho překvapí. Strachy lidstva jsou dnes

myslím jinde než před masovou byrokracií. I chutě leží jinde. V Západní Evropě národy vymírají. Bylo by fajn, kdyby se po představení diváci chodili milovat. To by pak divadlo bylo doopravdy takovým moderním obřadem. Obávám se, že konverzačky ze 60tých let dnes (snad zase později) k tomu nebudou inspirovat.

Z: Tenhle rozhovor bohužel asi také ne, byť slovní pohyb, doufám nepostrádá. Divák s pražskou zkušeností s "ukecaným" divadlem by mohl tnout mnohou slovní hříčkou z Vyskočilových psychodramat — ta verbální tradice ostatně ožívuje v současnosti v Praze, v Brně a zejména v Moskvě.* Ale spor o divadlo není tématem, jsou tím prameny Effenbergovy tvorby, jeho autorská legitimace. A tady českého diváka a čtenáře asi překvapí, že jsi doktůrkem práv (jak říkal Šlitř) Fribourgské univerzity a také synovcem pražského surrealisty Vratislava Effenbergera — Praha a Curych, divadlo a práva — jak se to rýmuje?

Z: Při a po studiu práv — to povolání jsem nikdy nehodlal vykonávat — jsem začal psát pro divadlo. Nejdříve pantomimu, kterou jsem se už dřív učil u G. Böttgera v Bernu. Pak jsem si troufnul i na německé dialogy. Psal jsem tak, jak se asi jinak ani nedá: lehnul jsem si nebo jsem šel a díval se, co v hlavě (nebo kde se to odehrává) uvidím, a to jsem pak co možná nejvěrněji opsal. Pokoušel jsem se přitom čerpat jen ze svého. Cítil jsem se být prost jakýchkoliv tradic. Chtěl jsem uskutečnit, na co jsem měl chuť. Co zažít, to napsat. A potom inscenovat a každovečerně prožívat. S určitým překvapením jsem několik let po prvním takovém pokusu (v r. 1979) konstatoval, že se ten styl, který se švýcarským divákům a kritikům zdál být dost originální, v mnohém podobá českým zdrojům. Když dnes čtu např. o pražském avantgardním divadle dvacátých let, o Honzlovi a Frejkovi, tak mi jásá srdce. Anebo když jsem před lety — ještě v onom pocitu izolace — náhodou zaslechl interview s Kunderou, tak jsem žasnul, jak domácí mi to znělo. Až tady samozřejmě jsem četl texty svého strýce. Z Prahy jsem měl hlavně památku na znepokojující obrovské obrazy v jeho bytě na Smíchově. A i tady bylo překvapení: tak známé citění, tak známý humor. Pomáhal mi přenést text "Cirkusu" z francouzštiny do češtiny — přičemž originál byl německý — ale každá verze je i obsahově přizpůsobena charakteru řeči. Neměl jsem bohužel čas si s ním dlouho dopisovat. Pár dopisů, jedno krátké setkání po osm-

* Tehdejší a tamější inscenace bohužel neznám. Mluví o svých, naprosto subjektivních dojmech z dnešní četby. Myslím ale, že ta oslovená divadla žila a žijí mnohem širším, také politickým kontextem, který není všude.

nácti letech — a příští bude až v Hadesu. Ted' si to vynahrazuju s jeho synem, mým bratrance.

Z: V Šafaříkově filmu "Das kalte Paradies" ("Chladný ráj") jsi hrál hlavní roli cizince, deportovaného do Švýcarska (scénář napsali Šafařík s Vejvodou podle autentického příběhu). sám píšeš scénáře a režíruješ filmy — co tomu říká herec Effenberger?

E: Dělán co mohu, občas se mi povede i něco zahrát. Kdyby bylo mnoho dobrých rolí, bylo by krásné a příjemné být jen hercem. Ale jen příjemnosti se člověk nenají — ani tělesně, ani duševně. S herectvím jsem se mimochodem dostal do styku už v Praze, u Miloslava Dismana. Inscenoval jsem české vtipy ve škole a v dramatickém kroužku na Vinohradech. Vystupoval jsem také v rozhlase, v režii Josefa Svátka. V Praze jsem prožil první trémy a naučil se těch pár základů, které mi teď dávají určitou jistotu a snad i opravňují čas od času vyučovat na divadelních školách. Moje hlavní práce v této době je ale scénář pro celovečerní film. Jmenuje se "Geld oder Leben" ("Peníze nebo život" — titul navrhl německý spoluautor, který film od V & W nezná) a jedná o dvacetiletém mladíku, který se chce zbavit všech pout — rodinných, materiálních, milostných. Podkladem byl případ únosu vnuka Alexe Springera z engadinského internátu. Náš hrdina najde absolutní svobodu — když exploduje i s autem... a deset milionů pak prší z nebe na dav. Na scénáři pracuji s berlínským autorem Wolfem Christianem Schroederem, který také překládá dramata z ruštiny — tam se možná přiučil krutému slovenskému humoru. Na práci se podílí švýcarský producent Bernard Lang, který produkoval jeden z nejlepších

švýcarských filmů posledních let, "Höhenfeuer", a nedávno točil v USA s Rodem Steigrem a Johnny Cashem.

Z: A nakonec kolegiální rána staršího literárního pamětníka pod pás autorské cudnosti čili peníze nebo život: Jakub Hlášek, náš krajan a první Švýcar, který se kdy probojoval mezi "top ten" světového tenisu, opustil domov jako dítě. Jenomže si z českých tradic vybral zjevně ty lukrativnější. Nelituješ? Nebyla by energie věnovaná žebráckému kumštu účelněji investována do švýcarského správního práva?

E: Naprosto nelituji. Ať každý dělá, co ho baví. Nemyslím, že Hlášek vyhrává jen kvůli penězům. Asi hodně rád hraje. Hra o tenisový míč možná není ani tak odlišná od hry o divadlo nebo film. Jenom sázka je jiná.

Rozmlouval: Jaroslav Vejvoda

Tiskový fond do Československa

Velice děkujeme a oceňujeme, že čas od času nám někteří čtenáři přispívají vedle předplatného i do tiskového fondu.

Zatímco předplatným platíme stále se zvyšující náklady za publikování Západu, z tiskového fondu se snažíme uhradit náklady spojené s odesláním Západu do Československa. Přesto zaslání do Československa musíme dotovat z předplatného.

Poptávka po Západu je v Československu velká, např. čtenář z Brna nám napsal, že výtisk Západu prošel 250 rukama čtenářů. Proto se snažíme Západ doručovat stále stoupajícímu počtu čtenářů v Československu.

Prosíme tedy Vás, čtenáře ve svobodných zemích, abyste nám podle možnosti svými příspěvky do tiskového fondu nebo ve formě placené inzerce pomohli. Umožníte tak čtení i získání informací více lidem v Československu. Za všechny Vám děkuje Váš

Západ

Z VÝSTAVY ČS. UMĚLCŮ V MONTREALU. OBRAZY ZLEVA: DOBRORUKA, GABÁNKOVÁ

Jiří Breber

Nový film režiséra Ivana Passera

Nový film českého exulanta Ivana Passera "Haunted Summer" je bezpochyby nevšední filmové dílo. (S českým překladem "haunted" je potíž, "navštěvované duchy" zní kostrbatě, "strašidelné" ani "očarované" nevyjadřuje přesně anglický výraz. Název "Čarovné léto" snad nejlépe charakterizuje atmosféru filmu, proto jej užijeme v tomto článku.) Je to film, který se vymyká hollywoodskému standardu. Není to jen řemeslně bezvadná "show", je to umění. První kritiky "Čarovného léta" mluví o vynikajícím filmu, ale jméno o umění hlavního strůjce úspěchu, režiséra, nechávají často v pozadí. "Čarovné léto" měl totiž původně režimovat nikdo menší než John Huston. Jeho onemocnění a pak úmrtí mu v tom zabránily. Passer byl vybrán jako náhrada za Hustona a ne jeden kritik věnuje této skutečnosti více místa než vlastnímu ocenění Passerova umění. Zdá se, že lokální patriotismus se projevuje i ve světě filmové tvorby a některým kritikům hollywoodských produktů se asi nenasnadno píše i o dobře zavedených evropských filmařích. Jejich díla se často řídí jiným pojetím filmového umění než je hollywoodský standart.

Mezi kritiky se však našly i výjimky. Například filmový redaktor losangeleských Times pochopil Passera dobře a napsal mimo jiné, že český emigrant Passer vytvořil před tímto filmem nejméně dvě mistrovská díla,

"Intimní osvětlení" (1965) a "Cutterův způsob" (1981) ("Cutter's Way"). Vše mluví pro to, že "Čarovným létem" k těmto dvěma mistrovským dílům přibyl třetí. Ivan Passer, narozený v roce 1933, studoval FAMU, byl scénáristou a asistentem režie několika filmů Miloše Formana. Prvním samostatným Passerovým filmem byl krátký snímek "Nudné odpoledne" podle povídky Bohumila Hrabala. Již tehdy se Passer projevil jako melancholický pozorovatel, který děj divákovi nevnučuje, spíše jej realisticky, avšak s notnou dávkou lyriky, zachycuje. "Intimní osvětlení" z roku 1965 se stalo již "klasickým" filmem. Opakovaně se objevuje na amerických obrazovkách, je promítáno v učebnách filmových fakult a je možné se s ním setkat na programech kulturních večerů Čechů a Slováků v Evropě, Americe i v Austrálii. Ve Spojených státech natočil Passer po svém odchodu z Československa také filmy "Zrozen k vítězství" (1971) ("Born to Win"), "Zákon a zmatek" (1974) ("Law and Disorder"), "Zločin a vášeň" (1976) ("Crime and Passion") a "Stříbrní medvědi" (1978) ("Silver Bears").

O čem tedy "Čarovné léto" je? Předně čím tento film není. "Čarovné léto" není horrorem, jak by název filmu napovídá, i když prvky hororu ve filmu jsou. Tato skutečnost možná zklamala milovníky hororu, kteří viděli film "Gothic", natočený podle

stejně románové předlohy Anny Edwardsové před dvěma roky. "Gothic" prý opravdu horrorem byl. Tentokrát jiný scénárista, Lewis Carlino, vybral z románu něco jiného. Je to film o vášnivém a romantickém mládí. Je to také film pro ty, kteří milují poesii a vtipnou konverzaci. Je to film o kráse a slabostech lidí, jejich vztazích, o romantických pokusech poodhrnout roušku z nepoznaného, o kráse přírody. Vždyť dvě z pěti hlavních postav jsou nesmrtelný král romantiků George Gordon Lord Byron a neprávem opomíjený anglický romantický básník Percy Bysshe Shelley. Film zachycuje epizodu ze života těchto velikánů světové literatury z června roku 1816, kdy znechucení pokrytectvím soudobé anglické společnosti a unaveni stálými útoky maloměšťáckých kritiků, opustili vlast a našli oásu klidu u Ženevského jezera. Další z pěti postav, které tráví romantické léto ve vile Deodati na břehu jezera, jsou spisovatelka Mary Wollstonecraft Godwinová, později autorka "Frankensteina" a Byronův druh, lékař a spisovatel Dr. John Polidori. Polidori po návratu do Anglie napsal román "Vampír", který pak sloužil jako předloha k slavnému "Drakulovi" Brama Stokera. Pětici doplňuje sestra Mary Godwinové, Claire Clairmontová, Byronova milenka, později matka jeho druhé nemanželské dcery.

Je to film o "chvilí zastavení" v životě obou hlavních hrdinů, o rekapiitulaci minulého a o meditacích, které naznačují jejich budoucí, romantický a nedlouhý život. Scénárista a režisér se nesnažili ani o "zbožštění" revolujících umělců romantické éry, ani o "aktualizaci" děje. Myšlením a projevem hlavních aktérů se snažili navodit atmosféru počátku minulého století (ke studiu jim mimo jiné sloužily i dochované diáře Polidoriho a Clairmontové). Proto mohou tito mladí rebelové připadat divákům chvílemi jako géniové a jindy zase jako neškodní ztřeštěnci. Politické debaty a filosofické "souboje" mezi Byronem a Shelleyem o podstatě zla se budou možná zdát běžnému divákovi nudnými. Bohužel, ne každý ocení Passerův smysl pro lyriku a psychické napětí, které vyjadřuje délkou záběru, technikou, tak dobře známou z jeho "Intimního osvětlení". Rozhodně to není film pro každého. John Huston by asi z připraveného materiálu udělal také dobrý film, byl by to však film naprosto jiný. Passerův rukopis je nejzřejmější ve vykreslení okouzlení a vášnivého napětí mezi milenci, kdy mistrovskou režii vytváří intenzivní milostnou atmosféru bez explicitních scén.

Dalším význačným tvůrcem tohoto filmu je kameraman Guiseppe Ro-

gunno, který mnohokrát pracoval pro Felliniho. Krása severoitalského jezera Como, kde byla filmována většina exteriérů, šla Rotunnovi na ruku a on vytvořil vizuální báseň v dokonalém souladu s romantikou protagonistů tohoto filmu. Ne jednou jeho kamera připomněla umění Miroslava Ondříčka.

Někteří kritici vyjádřili podiv nad tím, že Ivan Passer neobsadil do hlavních rolí ani jediného Angličana. John Huston před svým onemocněním byl v Londýně a obsadil film anglickými herci. S výjimkou představitelky Mary Godwinové, sympatické Alice Krigeové, která je jihoafrického původu, Passer s výběrem herců nesouhlasil. Chtěl zejména Američana Erica Stoltze do role Shelleyho. A Stoltz opravdu exceloval. Jeho Shelley je usměvavý, lyrický snílek a zároveň svobodomyslný přírodní filosof. Těžkou roli měl další Američan Philip Anglim v roli Byrona. Jeho Byron je bystrý, vznětlivý, až pozér, vždy však střed pozornosti.

Passer vytvořil vynikající film v evropském pojetí filmového umění. Kritička Jenny Cravenová napsala, že "výsledek Passerova rozhodnutí je nádherně modulovaný film toho druhu, které francouzské publikum miluje, ale Američané jej někdy shledávají velkým soustem se spolknutí." Na otázku reportéra, zda se již adaptoval k americkému prostředí, Passer odpověděl: "Nemyslím, že se někdy adaptoji. Rád zde žiji. Shledal jsem zde život osvobozujícím. V Československu když jeden sedne aby něco napsal, celá armáda jiných autorů, živých i neživých, nakukuje přes jeho rameno. Ovšemže budu vždy Čechoslovák, vždy Evropan, ale můj domov je Amerika."

Tento film nám znovu připomněl jak komunističtí "normalizátoři" po roku 1968 ochudili československou kinematografii, když znechutili nebo znemožnili filmování v Československu takovým umělcům, jako režisérům Formanovi, Jasnému, Passerovi, Němcovi, scénáristům Škvoreckému, Vejvodovi, Klímovi a desítkám dalších.

Na závěr bych rád přidal pár slov, které již s Passerovým filmem přímo nesouvisí: Lord Byron a baronet Shelley nepsali jen romantické básně a protesty ve prospěch utlačovaných. Roku 1821, když Řekové povstali proti tureckým okupantům, Byron financoval, vyzbrojil a vycvičil expediční oddíl, v jehož čele se vydal na řeckou frontu. Než mohl zasáhnout do skutečných bojů, zemřel krátce po svých 36. narozeninách na následky malárie. Dvacetiletý Shelley odjel do Irska, aby pomáhal Irčanům v odboji, v němž viděl první etapu v procesu osvobodování všech podmaněných národů. Není čas na renesanci romantismu? □

Michael Špirit

K novým filmům v Československu

Následující úvaha je adresována J. Škvoreckému a J. Drábkovi, (J. Drábek — České filmy ve Vancouveru, Západ, únor 1988; J. Škvorecký — Nejnovější historickovědné dílo z Prahy, Západ, říjen 1984 a Deja vu II. aneb *Circulus vitiosus*, Západ říjen 1988). A týká se režiséra Jaroslava Soukupa. A byl bych rád, kdyby se moje zamyšlení bralo jako nabídka názoru někoho, kdosi ovšem udělal úsudek ještě v Praze, v tamních podmínkách kulturního klimatu.

J. Škvorecký se v obou uvedených stáních zmiňuje o filmu J. Soukupa "Vitr v kapse" (1982). Samozřejmě s výhradami, protože logicky počítá s "ulamováním ostnů" ze strany cenzorů. Zaujaly ho tři motivy: nekorumpovaní kluci hlasují proti mimořádné smně a vyvolají tím nelíbenou paniku; při jednom ze svých žertů se vydávají za estébáky a zatahují tak tuto instituci do recese; jeden z hrdinů nepokrytě sní o životě v Paříži a ve chvíli, kdy se může jeho touha naplnit, umírá. Tohle všechno J. Škvorecký podrobně líčí a na závěr článku, kde dokonalým a zevrubným způsobem analyzoval dílo "Českoslovenští filmoví režiséři 70. let", vyslovuje naději, že to s naším filmem bude snad zas díky Soukupovi a jiným dobré. Tedy lepší než v sedmdesátých letech. Proti tomu nic nenamítám, jen si myslím, že právě J. Soukup je nositelem opačných tendencí. Myslím to tak, že u Tráplů, Vávřů, Sequensů, Balíků a dalších víme, na čem jsme. Soukup nechválí komunisty, ale jeho filmy jsou — podle mě — pro fenomén "zapomnění" ty nebezpečné. Je ale zajímavé sledovat, že stejný aplaus sdílí jak v Západu, tak mezi diskotékovou mládeží a těmi nejreakčnějšími oficiálními filmovými kritiky. Nejde mi ani tak o Soukupovo dílo, myslím, že za takovou pozornost nestojí; chci však jen na jeho příkladu ukázat, jaké následky má výběrová exportní politika v cizině i mezi těmi, kteří měli vždy jasno. Abyste mi rozuměli: Josef Škvorecký je pro mě od šestnácti let největší literární autoritou, chci mu prostě ale prostě ukázat, jak takové dílo vnímá člověk, který ještě před třemi měsíci žil v Československu. Jana Drábka neznám, ale se stejným zámerem se obracím i na něj — zkrátka proto, neboť si myslím něco jiného.

V první polovině osmdesátých let se objevuje v čs. filmu po deseti letech temna téma "mládeže vstupující do života". Během času se z toho stalo klišé, vznikla inflace: ale na začátku se objevil film, který nebyl dosud v tomto "žánru" překonán — "Dneska přišel nový kluk" (1981), debut Vladimíra Drhy, natočený ve

FS Gottwaldov. Nevím, jak bych se naň díval dnes, ale když jsem půl roku potom viděl "Vitr v kapse", byl jsem otráven. Soukup "zlidštil" neúspěšného vysokoškolačka ve dva dělnické hrdiny, Drhovu komplikovanou postavu nahradil "normálníma klukama" téma filmu (střet nezkaženého světa študáků s pracovním procesem a vztahy "ruka ruku myje") nechal tak, jak bylo u Drhy a povrchní zábavu korunoval nesmyslným "antisentimentálním" závěrem. Symbol, který tomu všemu přičítá J. Škvorecký mi zůstal utajen. Je to samozřejmě věc názoru; ten svůj chci podepřít tím, že v unaveném Československu 1982 a později, nenacházeli a nenacházejí lidé symboly v "odvážných", ve skutečnosti bezstarostných a režimních filmech, nýbrž v nesymbolických a zcela otevřených dílech: "Kalamita" (1980, V. Chytilová), "Růžové sny" (1977, D. Hanák), "Dneska přišel nový kluk" (1981) ve filmu, "Něžný barbar" (1981, Čin. klub), "Tři sestry" (1981, Čin. studio Ústí n. Labem), "Postpostřiziny" (1980, Divadlo na okraji) v divadle a na deskách V. Mišika (1976 a 1979), Marsyasu (1981) nebo C+K Vocal (1975). Vybírám z věcí, které jsem poznal; všechna spolu svou skvělou uměleckou úroveň pravdivě vypovídají o naší společnosti. Ne útržkovitými symboly, nad kterými se směje nebo pláče celé kino, ale skrze celé dílo a autorovu osobnost.

Mluvil jsem o "inflaci" mezi filmy o mládeži. Je to téma pro samostatnou studii, ale krátce by se tato díla dala rozdělit takto: nejlepší z nich se podobají příliš nápadně Formanovým "českým" filmům ("Housata", 1980, K. Smyczek; "Džusový román", 1984, zákaz, puštěno až 1988, F. Fenič), dále zábavné filmy, které jdou alespoň trochu pod kůži ("Fandy ó Fandy", 1983, K. Kachyňa; "Sněženky a machři", 1982, K. Smyczek; "Hon na kočku"; 1982, M. Muchna), zábavné, které už dávají zapomenout (trilogie o "básnících", D. Klein, 1982, 1984 a 1987, "tepe", ale nebolí). Soukupova díla jsem ponechal stranou.

Jestliže J. Škvorecký vyslovil v r. 1984 hypotézu o eventuální neoblíbenosti Soukupa z vyšších míst, mohu dnes říct, že bohužel nevyšla. J. Soukup zvládl filmové řemeslo možná nejlépe z dnešní generace 30-40tníků. Dal ho ale do služeb výhradně měřítkům "diváckosti" a jde to s ním s kopce. Zatímco "Vitr v kapse" byl ještě váháním po výběrném "Romanetu" (1981), "Záchvěv strachu" (1983) místo dusné atmosféry totalitního bachovského režimu nabídl rozpačitou hudku. Neúspěch

(nevíme, pravda, z jakých příčin) J. Soukupa vrhnul definitivně mezi "diváky úspěšné filmy o mladých pro mladé i starší". Když budu hodně sarkastický, vypadá to takto: úmysl přivést otráveného diváka do kin je jistě chvályhodný, ale — Ponrepo i Klub od konce 70. let uvádějí i dobré české filmy; kdo nechtěl, do kina chodit nepřestal. Jak na to šel J. Soukup? Angažuje nejpohlednější mladé tvářičky (z legii mladých herců shodou okolností ta nejhorší úroveň; domnívám se, že trvalou kvalitou se během deseti let stali jen dva: V. Dlouhý a O. Vetchý) nebo dosud nepřilíš vyhraněné dědice slavných jmen, kteří si ještě neumějí vybírat; i když jejich předkové v současnosti také ne (R. Hrušínský), obklopí se "stálým realizačním týmem", což je víceméně neměnná skupina režimních neumětelů, které člověk v ČSSR vidá každou sobotu v televizní estrádě a slyší denně z rozhlasu, a to ve složení: B. Janíček (námět, scénář, texty), F. Janeček (hudba), Z. Barták ml. (hudba) a M. David (zpěv) a vyrobí film se spleťtým, většinou nelogicky vystavěným dějem, nenáročnou zábavou pro 10-15ti leté, již dá však "hlubší smysl" tím, že na konci nechá někoho umřít ("Vitr v kapse", možnost symbolu, dobrá; "Láska z pasáže" (1985) a "Pěsti ve tmě" (1987), tady už zcela nesmyslné) a pošle světu poselství, že je to dobré, neboť naši mladí jsou správní, mají texasky, pijí coca-colu, poslouchají walkmana a zpívají, že život "je prima", že ho chtějí "žít non-stop", že sice mají občas "zabíjet čas", že byli doteďka jen "samá bota", ale vzchopí se a hned proklamují: "dávej, ber, dávej, co máš, co můžeš," atd.

Já vím, že zábavu tohoto typu přináší každá společnost; že spíše než na Tarkovského filmy chodí lidé ra-

ději na "Rocky IV", "Dirty Dancing" nebo civí na "Dallas". Jenže v těchto společnostech vznikají zároveň i filmy jiné — "Amadeus", "Nostalgie", "Fanny a Alexandr", "Hanna a její sestry" nebo třeba "Dvacáté století", jejichž tvůrci nemusí nařikat nad malým množstvím přiděleného filmového materiálu nebo nad tím, že se do plánu znárodněného podniku vůbec nevešli! Zatímco J. Menzel opustil poetiku "Ostře sledovaných vlaků" (tedy k tomu ho přiměly okolnosti), V. Chytilová nic neopouští, ale zase čeká, největší talent poslední doby T. Vorel měl svůj film "Pražská pětka" už půlručního roku hotový a teprve v květnu 1989 neuvedený. Soukupové, Janečkové a Janičkové dumají nad tím, "vymyslet, jak by se zvládnout dal" (život). To není symbol, ale kolovrátkový zvánst, díky kterému opanovali veškerá masmédia.

J. Soukup kdysi sice "tvrdšíjné lpěl" na svých představách, dnes má, nejvyšší pozhánání:

1. každoroční možnost točit v podstatě stejný film; myslím, že si sám bude muset dát pozor; na jeho poslední slátaninu "Kamarád do deště" (1988) nechodili moc ani teenageři.

2. v ČSSR nevidaná reklamní kampaň, kterou mají jeho filmy několik měsíců před premiérou v televizi, kiněch, časopisech a plakátovacích plochách — NOVÝ FILM J. SOUKUPA! V HLAVNÍ ROLI OPĚT L. VACULÍK! atd. Pro ty, kteří už zapomněli, musím napsat, že jediná reklamní kampaň, která v Československu existuje, je ta manifestační před volbami. Ale fenomén Soukup, troufnu si říct, překonal i to.

3. titul "zasloužilého umělce", který slavně obdržel v minulém roce.

Myslím, že hlavní podíl na této medaili nese film "Pěsti ve tmě". Neboť diváka "přivedl zpátky do kin, pobavil ho a přinutil i k zamyšlení. Je zajímavé, jak J. Drábek, dopisovatel "socialismu nepřátelského periodika", s tímto odůvodněním socialistického ministerstva podivuhodně souzní. Chytilové mistrovské "Panelstory" vlastně nehodnotí, zatímco je to snad nejlepší dílo od "Skřivánků na niti" (1969, J. Menzel), "Vlčí boudu" považuje za "pokus o thriller západního žánru" (já to chápu jako variaci podobenství "vyhodíme ho z kola ven"), "Pavučinu" za "zajímavý a dramatický" film (pro mě nesmírně přesvědčivě podané svědectví o anatomii rozkladu člověka, natočené navíc za obrovských časových a finančních obětí, tedy dosvědčují o režisérově zaujatosti tématem a věrnosti vnitřní pravdě), ale "Pěstím ve tmě" věnuje půl článku.

Napsal jsem, že Soukup je profesionál, řemeslník — ovlivnila ho silně americká akční kinematografie (mluvím stále o profesi — ale to je myslím předpoklad k práci a ne zásluha) — tedy ne "Vlčí boudu", ale "Pěsti ve

tmě". Stálo by však navíc za to pustit si boxerské scény z filmu "Rocky" a možná by lépe seděla slova: kopírující bez špetky tvůrčí fantazie.

J. Drábek jako by opisoval z příznivých pražských recenzí — že se Soukupovi podařilo "vyčarovat jinou dobu". Výtvarná a výpravná stránka v historickém filmu hraje velkou roli; Soukupova práce (neboť režisér je zodpovědný za všechny ty architektky, maskéry a kostyméry) nese však příznaky polovičatosti: vedle opravdu výborné atmosféry pražské periferie, ulic, putyk a nočních podniků si neuhlídá travoltovskou mluvu a chůzi hlavního hrdiny (měl jsem možnost vidět absolventský film jednoho z mladých režisérů, z roku 1986 o současné mládeži; Vašutův projev je identický s Vašutem Vildy Jakuba ve všech detailech), rovněž tak jeho účes, který patří do 80. let a hlavně — hudbu. (Škvoreckého dílo mě přivedlo k hudebnímu odkazu 30. a 40. let.) Ale jakou hudbu použil film o roce 1936? Kromě "hrající" hudby, tj. té, která se ozývá ve filmu z rádia nebo z pódii night clubů a již obstaral výborný současný revivalistický soubor Originální pražský synkopický orchestr (který na své desky nahrává i "praskání v drážkách"), což je vtipné a milé, posloucháme práci Z. Bartáka ml. Přesněji řečeno: dva motivy — pomalý, melancholický, dešťový a rychlý. Je to naprosto (pravda, podle mého vkusu), bezpohlavní muzika, jež se ozývá v čs. televizi při přestávkách během vysílání.

Na rozdíl od J. Drábka si myslím, že film má ideologickou náplň. O komunistech se v něm nemluví, ale to by nemělo být jediným a rozhodujícím měřítkem. Hrdina filmu je politicky naivní, těsně před vpádem nacistů zarputile odmítá emigraci, spíše má exulanty za zbabělce (Soukup to trochu nelogicky — v tom, myslím, není žádný symbol — vypointoval: přestože jeho film nerekonstruuje skutečné události, je jen volně inspirován osudy "Vildy Jaksche, boxera evropské třídy třicátých let" (jak správně upozornil P. Gryner v Dopisech, Západ, prosinec 1988) — říká to sám Soukup — jde přes závěrečnou happyendovou "mrtvolku" text, že V. Jakub zahynul v roce 1943 nad Biskajským zálivem.).

Dějové peripetie jsou příliš průhledné; přestože je od prvních záběrů jasné, jak je Vilda čestný a poctivý, celý film jsme přesvědčováni o jeho dobré povaze (varuje muže, který se skrývá u jeho bývalé — azároveň budoucí — milenky; až příliš čítankově se postará o svého bývalého kamaráda). Film úplně ztrácí tempo, jakmile se Vilda začne potácet mezi dvěma bezkrvnými chudinkami; jedna z nich, filmová herečka, "zaplatí za svůj pokus o vzpouru proti gestapu svým životem". Tohle už není odlišný výklad, ale vyslovený omyl.

LEA VIVOT: DĚTI S DEŠTIKEM

Herečka dělá vše možné, aby Vildu přemluvila k nesportovnímu chování — tj., aby zápas prohrál. Když se jí to nepodaří, teprve chce zmizet. To je "vzpourosa"? Když se pak Vilda, otlučený ale šťastný, ubírá k její vile, aby si zasouložil, nachází ji zřízenou tak, že by se za to nemusel stydět ani Sonny Corleone. Potud "smrtné nebezpečí nacismu", jež je ve filmu jinak zastoupeno dvojicí chlapíků, kteří jakoby z oka vypadli "bídkům" ze špatných italských veseloher. J. Drábek tak beze zbytku pochopil Soukupův záměr — za pochybným happy endem (vrátil by se Vilda, kdyby filmovou hvězdu nerozpárali)? A co jeho láska, která ho opustila kvůli panu doktorovi, po Vildově porážce v Berlíně, a vrací se zpět, když se doktůrek nechce rozvést a Vilda v Praze vyhraje?) je tma, okupace. J. Drábek tak správně dešifroval s jednou českou babičkou toto poselství, když si "uvědomuje, jak je to všechno dočasné" (v časopise "Kino", v prvních číslech ročníku 1987 došlo ke sporům, které spustil kritik J. Jaroš; režisér se proti zdrcujícímu článku arogantně ohradil a pak to pokračovalo — jedno "Kino" antisoukupci, druhé přívrženci; jeden z názoru (stará paní) říkal, že nevdává, že je tam tolik nelogických zvrátů, že to není přesně podle skutečných událostí, hlavně abychom pochopili, co všechno potom následovalo!). To si uvědomujeme, ale nevím, co to má společného s hranou fantazií? Potom může být film z roku 1987 o roce 1936 pochybné kvality, ale protože po roce 1936 přišla světová válka, je pak zákonitě "cenný". Do souvislosti s touto zábavou je beze smyslu uvedeno (pardon, odůvodnit by se to přece jen dalo — "všechno přece souvisí se vším"; pak se ale dá o ten největší kýč ospravedlnit nejrůznějšími "souvislostmi") "nacistické vraždění, a komunistické, v osmašedesátém jiskra naděje a pak už jen nicotnost posledních dvou desetiletí," kdy vzniká tento "zábavný" a "neideologický" film, dodávám já.

Proč to všechno píšu? Víam, a J. Škvorecký se zmiňuje o "exulantsky omezených znalostech současné české kinematografie", že nemáte možnost vidět všechno. Také mám pocit, že člověk žijící v exilu, je ochoten prominout všelijaké chyby, když se dílo občas zabývá odvážnou myšlenkou nebo motivem. Ale odvážím se tvrdit, že kdybyste měli možnost sledovat opravdu kvalitní produkci (příklady jsem uvedl výše), "Vitr v kapse" nebo "Pěsti ve tmě" byste příliš nechválili. Podle mě jde o povolené a prokádrované symboly, jejichž funkcí je dávat zdání, že je možno "leccos si dovolit". V každé televizní estrádě konferencií utrousí během změn na pódiu cosi o "malé přestavbě" a lidé se válejí smíchy.

Takže: já myslím, že "Pěsti ve tmě"

je film, který má velmi dobré tempo v akčních scénách, při nichž jsme se dobře bavili. Jakmile režisér J. Soukup chce však podsunout svým příběhům "závažnější" smysl, dílo se rozplizne, protože on to prostě neumí. Michael Kocáb kdesi velmi dobře definoval sílu československého umění: nikdy nebudeme schopni v našich podmínkách dělat tzv. show, velkolepou výpravnou podívanou, s dravým spádem a efektně. Československou doménou je jednak inteligentní, jemná zábava (Menzel, Smoljak-Svěrák), jež je schopna přerůst v závažnou generační výpověď (Suchý+Šlitř). Jen občas se u nás rodí lidé, kteří jsou schopni národní teritorium přesáhnout (Škvorecký, Hrabal, Kundera, Forman, Chytilová). Necituji, snažím se postihnout ducha jeho diagnózy, příklady jsou moje. Je to možná diskutabilní, ale myslím, že něco na tom bude.

Na závěr byl promítnut film V. Olmera "Bony a klid". Výborné téma, dlouhá léta tabu: Praha v jeho záměrně tékavé, neurotické studii (Kopřivova nervní kamera, až schizofrenicky nepřetržitý hudební doprovod skupiny Frankie goes to Hollywood) vypadá jako policejní místo plné neonových hvězd, socialistická justice je ukázána jako zkorumpovaná(!), ale dobrý film to není. Spíše gangsterka (asociace už v názvu — Bonnie und Clyde), ale v čs. podmínkách, takže výsledný dojem je rozpačitý. O "naši socialistické společnosti" vypovídá poměrně málo.

Pokud mohu za sebe upozornit na dobré české filmy poslední doby; "Šašek a královna" (1987, V. Chytilová), o "potměšlosti mocných" v dosti syrové (výrazové prostředky) a složité (kompozice filmu) formě; ve spolupráci s B. Polívkou (hl. role a námět jeho divadelní hry). Myslím, že tady Chytilová zřetelně navazuje na "Ovoce stromů rajských jíme". V "Šaškovi a královně" nejde však o hřích

a odplatu, ale o nadvládu, moc a manipulaci s poddaným.

"Dům pro dva" (1987, debut M. Zábranského). Příběh o dvou bratřech, o dvou odlišných postojích ke skutečnosti v ČSSR; existenciálně laděné vypravování o střetu dvou světů — bezstarostnosti, "žít a užít" a pevně pokory před Bohem, obětí. V naší kinematografii — s výjimkou snad Schormových filmů — bez srovnání.

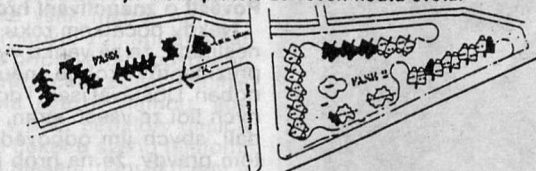
"Nejistá sezóna" (1987, L. Smoljak). Film, ve kterém "není ani slovo vymyšlené" — podle slov scénaristů (Smoljak+Z. Svěrák). O boji Divadla Jára Cimrmana o svou existenci a koncepci. O tupých cenzorech a hlupácích, kteří řídí čs. oficiální kulturu. To je sdělnější a důležitější rovina filmu. Ovšem pro příznivce DJC má stejnou cenu vnitřní puls divadla, vztahy mezi jeho členy a jeho hry, z nichž aktovka "Vizionář" ze hry "Posel z Liptákova (vedle "Lijavce" jejich nejdokonalejší dílo) je ve filmu zaznamenána téměř celá.

"Pražská pětka" (1988, debut T. Vorla). Podle mě nejvýznamnější talent poslední doby — podle jeho výběrných školních filmů — "Chémikál" a "Ing." (o kterém RP z přehlídky FAMU psalo jako o "parodii na americké seriály". Omyl, je to škleb nad všemi oblíbenými umělci a jejich tvorbou — J. Dietla, J. Hubače, textařů "populárních písní", atd.) Pět filmových příběhů, každý vypravuje jeden amatérský soubor, které se v posledních letech v Praze objevily. Nejlépe se povedla povídka divadla "Sklep", ironicko-recesistické vypravování o "mimořádné dobrovolné brigádě".

Tohle všechno je pohled člověka ještě z domova. Napsal jsem to s dobrým úmyslem, aby J. Škvorecký a J. Drábek měli představu o tom, jak se takové dílo přijímá v Československu. Prostě jako jinou interpretaci. □

KRAJANSKÉ STŘEDISKO DENIA — ŠPANĚLSKO

Na výběr jsou: garsonky, byty, řadové domky, vilky a pozemky. — V Deniu najdete: příznivé klima, kouzelný kraj a nové přátele ze všech koutů světa.

"LA PEDRERA II" VESNIČKA KLUBOVÉHO RÁZU

Fáze 1: dokončena a vyprodána

Fáze 2 & klub: ve výstavbě

Bližší informace, prodej a podnájem:

DIVA IMMOBILIEN K. & V. DIVOKÝ

Segantlinstr. 9, CH-8049 Zürich

Tel: 01/341 21 56

Svědectví

Ze vzpomínek lánského hrobníka

(z rukopisu knihy Oldřicha Roháče, která měla vyjít a nevyšla v roce 1948 a podruhé v roce 1968)

Odrodilec

Přešly vánoce, první válečné vánoce, kdy mnohé české rodiny zásluhou gestapa prořídly a byl sedmý březen 1940, výročí narození TGM.

Na hřbitově se zčistajasna objevil podplukovník kladenského četnictva Vít. Malý, zavalitý, jako buldok mi připadal. Nebyl tu poprvé. Dříve horlivý ctitel Masarykův, dnes špicl gestapa, před nímž se třásl celé Kladensko. Později se vyznamenal i tím, že asistoval při tragedii v Lidicích. V revolučních dnech 1945 byl pak našimi lidmi chycen a do slova ubit.

Tehdy přišel, ledabyly zasalutoval a ptal se, co je nového.

- Jářku nic, co by tady mohlo být nového.

- Za chvíli sem přijede pan prezident, odešli Vít. Máte všecko v pořádku?

- Já mám vždycky všecko v pořádku. Může přijít kdy chce a kdo chce.

- Dobrá, ale kladu vám na srdce, ať po dobu, co se tu zdrží, není na hřbitově ani človička.

- Pane podplukovníku, já jsem jenom hrobník a nemohu lidem zakazovat, aby nešli ke hrobům. Tu možnost máte třeba vy, ale ne já.

- Už jsem řekl, osopil se a odešel.

Cestou zahlédl u protější zdi nějakou ženu, jak se modlí u svého hrobu.

- Co je to tam za ženštinu? zaláteřil. Jděte a ať okamžitě opustí hřbitov.

Šel jsem pomalu k ní, že jí to vyřídím, ale ona už mně šla naproti. Šetrně jsem ji upozornil, že musí na chvíli odejít.

- Už jsem to slyšela, řekla ta paní. Však já už jdu.

Vzápětí zastavilo u hřbitova auto, z něho vystoupil prezident Hácha, jeho bratr, dcera a švagr, pak vyslanec Mastný a ještě kdosi.

Vešli na hřbitov, kde se jim hlásil Vít, načež se odebrali ke hrobu, Hácha šel už nějak ztěžka a zavěšen do svého bratra, který ho podpíral.

Všichni smekli klobouky a stáli bez hnutí, jen prezident Hácha měl ruce zkříženy a myslím, že se i modlil. Nakonec pohládl hrob, dal mi na dálku "Spánembohem" a všichni odešli. Na kytici, kterou tu zanechali, bylo už jenom "Dr. Emil Hácha."

Generál Syrový

Kromě dr. Háchy jediný, kdo z protektorátní vlády navštěvoval hrob prezidenta Masaryka, byl generál Syrový. Chodil sem i v době, kdy hrob byl už hlídán a to až do jara 1941, kdy úřad říšského protektora upozornil naši vládu, jak jsem se ze zámku důvěrně dověděl, že nejen návštěvy obecnosti, ale i členů vlády včetně prezidenta Háchy jsou u hrobu prezidenta Masaryka nadále nežádoucí.

Syrový sem přijížděl v takovém šedohnědém autíčku úplně sám, a to vždy těsně před, nebo po významných výročích prezidenta Masaryka. Svě vozidlo nechával stát u silnice a přicházel pěšky kolem stodol a polní cestou na hřbitov, položil do záhlaví prezidenta květiny, postál se skloněnou hlavou a zase odcházel. Nikdy se mnou nemluvil. Býval zamyšlen a uzavřen sám do sebe a nikoho si nevšímal.

Pověsti o zneuctívání hrobu

Někdy počátkem roku 1940 mi donesli lidé, že se venku vypravuje, jak prezidentův hrob je zneuctíván a hanoben. Dostával jsem i dopisy od různých lidí ze všech stran, kteří mě žádali, abych jim odpověděl, co je na tom pravdy, že na hrob jsou házeny odpadky a zdechliny. I Soukup s Davidem se mě na to ptali, když tu byli.

Pánové, řekl jsem jim, jak jsem pana prezidenta pochoval, tak se od něj takřka nehnu. Jsem tu denně od časného rána a večer jdu poslední odtud a ještě se mi nestalo, aby mi na hrob vlezl krtek, neřku-li, abych našel odpadky nebo zdechliny.

V létě téhož roku přišlo na hřbitov několik cizích, neznámých žen.

Kopal jsem zrovna hrob a byl jsem až po hlavu zahrabán v zemi, když v tom jsem zaslechl nějaký vzrušený hovor a jakoby nářek. Vylezu ven a vidím, jak jedna z žen rozčileně mává nějakým plátkem papíru a lomí rukama. Když mě zpozorovaly, běžely ke mně a dávaly mně přečíst místo v novinách (byl to plátek takzvaných vlnjakařů-kolaborantů), kde bylo psáno, pokud se pamatuji, asi toto: "...Ta odporná mrchovina musí z lánského hřbitova zmizet," a ještě nějaké nadávky, které nemohu ani vyslovit.

Podívejte se, dámy, říkám jim, mám ruce jak vidíte samé bláto, ale ani do takových rukou bych ten cár papíru nevzal, abych si je neušpinil. Zahodte to a jděte klidně domů. Nic se panu prezidentovi nestane, od toho jsem tu ještě já.

Ženy si ještě chvíli ponaríkaly, jak že je možné, takhle psát o mrtvém a ještě k tomu čestí lidé o svém prezidentovi, ale nakonec se uklidnily, pomodlily se u hrobu a odešly.

To však byl teprve začátek.

...Neboť nevědí, co činí,

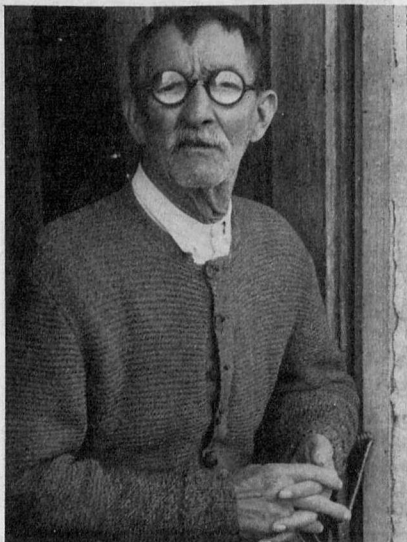
opakoval jsem si z Písma, když jsem později četl v tom hanebném plátku "Vlajky" ještě další a ještě neomalenější útoky na prezidentovu památku, vytištěné v naší mateřské české řeči a v českých novinách! O to odporněji to působilo na české čtenáře, pokud se neštíteli vzít, a to jen ze zvědavosti, ten plátek do rukou, když se proslouchlo, že autorem všech těch surových hanopisů byl český učitel K. z nedalekých Tuchlovic. Člověk, který se ještě za života prezidenta všemožně a při každé příležitosti snažil, vetřít do jeho blízkosti a se svými lánskými zpěváky chodil do zámku prezidentovi zpívat!

Útoky vlajkařů neustávaly, naopak se stupňovaly a vzniklo akutní nebezpečí, že jejich příslušníci, vyzbrojeni rýči a lopatami, některé z nejbližších nocí vniknou násilím na hřbitov, rakev s prezidentovými ostatky vykopou a pohodí ji bůhvíkam "na smetišť", jak vyhrožovali. Tomu bylo nutno však předejít a neotálet ani hodinu.

Několik rozvážných a ke všemu odhodlaných místních občanů se sešlo a během pěti minut bylo rozhodnuto.

Tajný převoz a úkryt ostatků TGM

Takový byl plán, o němž zúčastnění byli rozhodnuti, zachovat nejpřísnejší mlčení. Dokonce i přede mnou. Ne z nedůvěry, ale z opatrnosti. Nakonec však usoudili, že bez hrobníka to nepůjde. Je o všem informován, je obeznámen s vnitřní konstrukcí hrobu, má potřebné náčiní. Proto ještě před započítím celé akce přiběhl ke

LÁNSKÝ HROBNÍK LOSKOT

mně Horník, dal se do řeči a jak obvykle, na leccos, co souviselo s hrobem a jeho vybavením se mne vyptával až mně to bylo nápadné. Vypozoroval to na mně a aby odůvodnil tento svůj, mně až podivný zájem uvedl, že možná jednou dojde k převozu ostatků TGM do Prahy a tak že chce být o všem předem informován. Uvěřil jsem mu — komu jinému než jemu, pověděl jsem, co jsem věděl a Horník odešel.

Příštího dne přišel znovu a s celou věcí se mi svěřil a požádal mne o spolupráci. Zpočátku jsem odmítl s tím, že mrtvý přece nikomu jaktěživa neublížil a že nevěřím, že by se našel takový ničema, který by mu nedal pokoj ani po smrti a že pana prezidenta nikomu nevydám.

Horník však trval na svém, že je to nutné a že nesmíme dopustit, aby památka zesnulého byla zneuctěna. Zdůraznil, že věc velmi spěchá a že není času k úvahám a rozmyšlení. Nakonec jsem pochopil a slíbil všemožnou pomoc.

Horník mne pak ještě obeznámil se všemi dohodnutými podrobnostmi chystané akce a řekl, že důvodem k otevření hrobky před veřejností i úřady bude nutno průzkumu, není-li v hrobce voda. Takový "průzkum" že bude proveden, ale jen naoko také v jiných místech hřbitova. Úředním podkladem k tomu všemu mělo být a také bylo fingované "nařizení" představenstva obce, které bylo pro každý případ v obecní kanceláři připraveno. Postaral se o to starosta Krumhanzl s Horníkem.

S "průzkumem" hřbitova se pocho-pitelně začalo u hrobu prezidentova. Přišli pečlivě vybraní a spolehliví lidé se stavitelským asistentem Leinerem a kolem čtvrté hodiny odpoledne se dali do práce.

Akce byla propočtena tak, že kolem půlnoci bude rakev s ostatky TGM z hrobky vyjmuta, naložena na me-zitím již připravený selský povoz s kravským potahem (kravská kopyta na rozdíl od koňských našlapují tiše) a odvezena k malíři Horníkovi, v jehož stodole byla již připravena dva metry hluboká jáma, do níž bude rakev za-tím uložena, než se najde jiné, vhod-nější místo. Jámu vykopal sám Horník se svým přítelem a oddaným vy-znavačem Masarykova díla, divadel-ním ředitelem Josefem Dvorským, který v těch dnech dlal se svou man-želkou u Horníka na návštěvě. Zde měla být rakev ukryta pro časovou tíseň jen provizorně a to do doby, než bude připraveno bezpečnější místo, vyhlédnuté již v nedalekém pískovém lomu "Hořkovi", kde měla zůstat až do konce války.

Práci u hrobky řídil stavitel Ulman z Libušína, známý ctitel Masarykův, na něhož bylo plně spolehnutí.

Práce s odkrytím hrobu postupova-la jen velmi pomalu, neboť dostat se do silných betonových stěn bylo velmi

obtížné. Teprve kolem desáté v noci bylo dosaženo otvoru o rozměrech asi 30 na 30 cm, a to do pravého boku hrobky, z níž vycházel těžký, dusivý plyn. Bylo nutno přestat s dalším sekáním a vyzkoušet škodlivost plynů.

Dělníci položili na lopatu papír, zapálili jej a vsunuli dovnitř. Papír nehořel a v několika vteřinách zhasl. To bylo nedobré znamení. Teprve po delší chvíli, až plyn jakž takž vyprchal, přistoupil jsem s mokrým kapesníkem na ústech k otvoru, asi metr dlouhou tyčkou jsem jakoby "zkoušel" (pro případ náhlého a nečekaného překvapení někoho z nepovolaných), je-li v hrobce voda či nikoli. Zjistil jsem tímto způsobem, že na dně hrobky je skutečně asi 15 cm vody. Ta ovšem škodit nemohla, protože rakev ležela na betonových podstavcích stejně vysokých, možná o něco vyšších, než byla naměřená výška vody. Důležitější v té chvíli bylo, že jsme získali alibi pro každý případ...

Jakmile plyn zmizel natolik, že nebylo nebezpečí otravy, pokračovalo se v dalším sekání otvoru, jímž měla být rakev vyjmuta. Mezitím se za hřbitovní zidkou shromáždily hloučky zvědavců, kteří, když uslyšeli na hřbitově rány, se šli podívat, co se tam děje. Domnívali se, jak mi jeden z nich řekl, že jde o zločinnou akci vlajkařů, již tito předtím vyhrožovali a již tito lidé byli rozhodnutí, stůj co stůj zabránit. Když ale poznali a zjistili, že jsme u toho my, "jejich" lidi a proč tam jsme, upokojili se a odešli. A to tím spíš, když jsme řekli, že "sondáž" provádíme v noci, aby to nebudilo rozruch u neinformovaných návštěvníků hřbitova za dne.

Po chvíli se však za zídkou ozvaly i hlasy, které nám nevěřily a vykřikovaly, že jsme od Němců podplaceni, abychom rakev ze hřbitova odstranili a vydali ji jim, Němcům nebo vlajkařům. "To se ale nestane!" vykřikl jeden z nich a my si všimli, že několik těch nevěřících setrvalo na místě až do rána. Zbytečně, jak se sami do-věděli později. A tak tu byly dvě hlídky: jedna naše, do věci zasvěcená a ve-dená štábním strážmistrem Skrčene-ným, druhá samozvaná, ale obě se stejně dobrým a poctivým úmyslem.

Nedočkal se však nikdo. Ani my, ani oni, za hřbitovní zdí, ani domkář Karel Snobl s připraveným povozem, který k tomuto účelu zvlášť pečlivě vyčistil a kola ovázal slámou, aby jejich rachot v noci nebylo v ulicích slyšet. Marně čekal u svého telefonu na smluvené hlášení pan Skrčený a marně čekal se svým věrným koníkem již připravený k zapražení ve své vile sám Horník na smluveného posla, který měl podat hlášení, že je vše hotovo a připraveno k odvozu rakve. Posel sice přišel — byl jím můj syn Zdeněk — jenže se zprávou málo potěšující: Rakev nelze dostat z hrobky pro železné traverzy, které tvoří

její strop a není možné, v tak krátkém čase je odstranit a že se musí všeho nechat.

Chvilí poté se ozval na stole Skrčene-ho telefon. Podnik je neuskutečni-telný, rozpustte strážce, volal zklama-ným hlasem Horník. Vyšvihl se na koně a vydal se na hřbitov, aby se sám přesvědčil, jak to vypadá.

Nešlo to. Nestačil čas. Nařídil pro-to uklizení hrobu a než se rozbřesko ráno, byl hrob v naprostém pořádku, takže nikdo nepoznal, že se s čím-koli hnulo.

Jenže, jak už se to stává, nemlčeli lidé. Kdosi si chtěl u svých mocipánů šplhnout a za dva dny tu byli naši četníci z Kladna s nějakým Němcem vyšetřit, co se tu na hřbitově té noci dělo. Zprvu jsem řekl, že nevím. Ne-věřili mi a uhodili na mne "pěkně zvostra" a hrozili všelijakými následky.

- Tady se přece něco muselo dít, osopil se na mě jeden z nich a kopl nohou do narovnaných drnů. Kdo byl v prezidentově hrobce?

Viděl jsem, že mají spolehlivé zprávy a že musím s pravdou ven.

- Tak vám to povím, když to chcete vědět, řekl jsem. Tahleta moje ruka tam byla a až po rameno. Zkoušeli jsme, není-li v hrobce voda. Byl při tom i pan starosta a když mi nevěříte, jděte se ho zeptat.

- Já jsem poslán od Národního souručenství to vyšetřit, nafukoval se jeden z nich. Přijedeme ještě jednou!

Dodneška tu nebyli a já myslím, usmál se stařeček hrobník, že už ani neprijdou. Také vlajkaři časem umkli a byl na chvíli pokoj. Aspoň zdánlivý a já byl rád, že náš velký mrtvý v klidu odpočívá na svém místě.

HROB T.G.M.

Jan Novák

Mateřský jazyk

V roce 1967 jsem se rozhodl, že se stanu básníkem. Žil jsem tehdy v Kolíně nad Labem, tudíž bylo dáno, že se stanu českým básníkem. Bylo mi čtrnáct let, takže jsem byl odhodlán že se stanu VELKÝM českým básníkem.

Básník se Kolínu pozdních šedesátých let jevil jako nástroj řeči, jako jakési médium češtiny. Poezie se zdála být především záležitostí slov: básník vyštourával zaprášená, šokující nebo zapomenutá slova a sázal je do vět tak, aby jejich sled zacloumal čtenářem. Na přesném významu nezáleželo. Ze slov nakonec vždycky něco vyplynulo, básně byly otištěny, básník se stal slavným, a pak mu konečně láskyplně krásky začaly okolo půlnoci volat z hučících barů.

Poezie nebyla mojí první volbou. Mnohem raději než básníkem byl se byl stal slavným hokejistou. Musel jsem si však přiznat, že do národního mužstva to nikdy nedotáhnu. V Kolíně se naštěstí v hokeji hrála jenom druhá liga, proto jsem se po svém existenciálním přešaltování nezahořkl a okamžitě jsem se vrhl do básnění.

Dva roky na to jsem byl navzděcky odtržen od českého jazyka, aniž jsem vydal jediný veršík. Jedno dusné letní ráno jsem se ocitl v Traiskirchenu, ohromném uprchlickém lágru na jih od Vídně, kde se to v noclehárnách hemží štěnicemi, kde se lidi na chodbách občas perou na nože a kde

emigranti bez příbuzných, peněz, a konexí čekají na víza do vysněných zemí za mořem. Do lágru jsem se dostal proti své vůli. Rozhodnutí za mě učinil otec a moc jsme se kvůli tomu nahádali, jenomže se nakonec nedalo nic dělat. Nebyl jsem plnoletý a nebylo kam se vracet, a tak se mi v Traiskirchenu pomalu začaly plnit mé provinční obavy.

Čeština pro mě tehdy byla jasně a nesporně nejpřesnějším, nejpůsobivějším a nejpodmanivějším komunikačním prostředkem v dějinách člověka a já měl hrůzu z toho, že se mi slovíčko po slovíčku vykouří z hlavy. Proto jsem se v lágru na rozvrzané palandě hluboko do noci převaloval z boku na bok a ždímal z paměti poetická slůvka a do kuropění si je raději do mnemotechnických řetězů. Měl jsem strach z neodvratného jazykového zakrnění exilu a bojoval jsem proti němu tím, že jsem si vášnivě přísahal, že nikdy nebudu vnímat svět jiným jazykem než češtinou, že si svou mateřštinu udržím za každou cenu, i kdybych měl za třicet let svařtět do mentálních rozměrů postavy v Becketta.

V lágru nás na cimře velikosti školní třídy bydlelo šedesát a ráno mívalo vrzání palandy dohru: matky dospívajících dcer do mě bodaly očima, dcerušky se chichotaly, starší pánové na mě s úšklebkem mrkali, jenže mně to bylo fuk. Já měl před sebou spoustu práce a proto jsem dál noc co noc hromadil a opatroval svůj básnický kapitál. Z každodenních střetnutí s jiným silným jazykem, němčinou, mně totiž bylo úzko.

Naše rodina mířila do zemí, kde se mluví anglicky, jenomže mně připadalo podivné trčet v Rakousku nad učebnicí angličtiny, a tak jsem se v Traiskirchenu celý rok spíš učil německy. Ke konci pobytu jsem zvládl němčinu natolik, že se mi podařilo získat žádanou pozici překladatele v lágrové ošetřovně. Po dvou dnech mě ale z téhle nádherné a zajímavé zašivárny vyhodili, protože v lágru se šířila kapavka, a pacientům se její příznaky špatně svěřovaly šestnáctiletému suverénovi s dlouhými vlasama a pohrdlivým úsměvem. Správa lágru místo mě rychle najmula starší dámu a já nastoupil k řezacímu stroji v nedaleké továrně na linoleum.

Přestože jsem věděl, že do budoucího života někde za mořem budu potřebovat angličtinu, dokázal jsem se v Traiskirchenu otevřít rytmům a mentalitě němčiny právě proto, že jsem se nepřestal považovat za českého básníka. Největší obavu jsem měl z toho, abych se PŘÍLIŠ dobře naučil nějakému jinému jazyku. Měl jsem za to, že musím vyloučit své

celé vědomí češtinou, že nikdy nesmím ztratit nátlak ke hře na tomto skvostném poetickém nástroji.

V červnu roku 1970 jsme se dočkali transportu do Ameriky. Usadili jsme se v Chicagu, kde se mimo jiné mluví i anglicky. Na to jsem byl připraven, co mě však zaskočilo, byl surrealistický dialekt, jímž se dorozumívají čeští emigranti. Chicagská čeština je fascinujícím hybridem: její zpěvavé kadence jsou ozvěnou americké angličtiny; její lexikón oplývá spoustou anglických slov, skloňovaných a časovaných česky; její syntaxe často opakuje americké fráze slovo od slova; její výrazivo občas zasmrdí starobinou. ("Já nedbám, já jedu do čekárny zkešovat šeka a pak se faknu U Štyrech Stehen a that's it." I z hlediska psychologie je tento dialekt velice zajímavý, neboť virtuózně čečhágštiny za ní většinou skrývají neznalost jazyka anglického.

Já jsem ovšem nad tímto nesmírně poutavým slangem dostával záchvaty vzteku. Po bezesných nocích jsem si opět přísahal, že si radši vyříznu jazyk než abych ho propůjčil téhle potratové, sterilní hnusárně, téhle líné a bezmyšlenkové perverzím mého jemného básnického nástroje. Čečhágština najednou ohrožovala mé básnické poslání mnohem víc než angličtina, a já se přestal strachovat, že se mi angličtina podprahově vplíží do vědomí.

Po několika dalších letech jsem žil doma s rodiči, kde jsem mluvil, četl, a psal většinou česky a kde jsem snil klinické emigrantské noční můry o návratech do Kolína, kde mě nikdo nezná a odkud již není úniku. Angličtina byla mluvou školních průšvihů a imigračních úřadů, antoničeků, a zadních sedadel zrezivělých limuzín. Nebylo důvodu se tomuto prostředku každodenních nedorozumění systematicky učit, protože jsem si byl jist, že jím nasáknou bez námahy. (Tohle šilhání do minulosti a zpátky přes oceán je typické pro první generaci Američanů a silně ovlivnilo očesanou a syrovou angličtinu Chicagu, která je od rány a s nějakým stylem se nepáře: pokud máš ve městě širokých ramen co říct, tak to koukej vyflusnout a moc se s tím nesar.)

Léta plynula a s nimi do mě v amerických školách plynula angličtina a dívky na mě začínaly loudit, abych jim řekl něco česky. Nejdřív jsem mektal banality, ale posléze jsem si vymyslel elegantnější řešení. Hluboce jsem je proklál pohledem a teatrálně jsem jim se vši slovanskou vášnivostí, po níž tak dychtily, šeptal do ouška:

Až jednou v kraji šířím,
ve světě dalekém,
buď dobrým pionýrem,
buď dobrým člověkem!

Rýmovaný blábol z hodin občanské výchovy v Kolíně uváděl mé přítelkyně do vytržení, v němž jsem kdysi doufal zůstat celou českou čtenářskou veřejnost: poslouchaly mě s přivřenými očima a zatajeným dechem. Nedutaly. Měly husí kůži. Byly jasně v poetickém tranzu. Chtěly mě. Vůbec je nenapadlo, že moje čeština začíná chátrat.

V této době se často stávalo, že jsem si nemohl vybavit všední slova jako "mrkev", "pilniček", nebo "le-nochod", a že jsem se pak celý den duchem potuloval v bludištních závitách své selhávající paměti, protože sáhnout po anglicko-českém slovníku a hledané slovo prostě nalistovat jsem se neodvážil. Nechtěl jsem tím jeho ztrátu přiznat. Jindy jsem se zase přistihl, že se bez uzardění vyjadřuju v češtině. A o některých specificky amerických věcech, jako je baseball nebo počítač, bylo prostě mnohem lehčí hovořit rovnou anglicky. Nejhorší však bylo, když mi náhle nějaká jednoduchá česká věta zazněla podivně a cize a když jsem si ji musel několikrát v duchu přehrát, než jsem jí porozuměl. A ni potom jsem si nebyl jist, zda byla dobře formulována. Případalo mi, že v ní něco neklape, ale co to je, jsem už nevěděl.

Letmá zhlédnutí cizí řeči v mé češtině mě deprimovala, a tak jsem se je radši snažil vypustit z hlavy. Několik mých básniček si našlo cestu do exilových publikací, jejichž zdánlivá bezvýznamnost jenom kamuflovala jejich skutečnou marnost. Byl jsem konečně vydáváným básníkem, jenže mé verše se rozmazávaly na dotek a špinily prsty; papír rychle zežloutl a začal se rozpadávat zežloutl a začal se rozpadávat; nikdo mi nenapsal ani nezatelefonoval. A co je básník bez obdivovatelů?

Vždycky jsem psal především pro své vlastní potěšení, ale nikdy mě nenapadlo, abych si v básních jenom vedl zašifrovaný deník, a proto jsem v polovině sedmdesátých let v Chicagu začal svoje věci překládat do angličtiny. Nejprve mi šlo o to, abych s nimi mohl vstoupit do literárních soutěží, ale potom jsem si uvědomil, že už při psaní první verze nového textu v češtině vysvětluju věci, které jsou českému čtenáři jasné, a tak jsem pochopil, že teď vlastně píšu pro Američany. Moje literární proměna začala, aby pokračovala třemi subtilně odlehčujícími posuny, jak jsem postupně přešel z psaní česky o Čechy pro Čechy na psaní pro Američany, anglicky, a nakonec i o Američanech.

Faulkner jednou výstižně konstatoval, že všichni začínáme s básněmi, a když na nich šofíme, tak se pustíme do psaní povídek, a když vyhoříme na povídkách, tak se konečně prokrachujeme k psaní románů. Ke konci sedmdesátých let jsem propadl od básní k povídkám, jež se měly později

stát *Striptýzem Chicago*, mou první a poslední knihou v češtině. A jak jsem se pouštěl do delších a delších textů a jak se mi vedle psacího stroje vršily popsané stránky, tak mi začala docházet trpělivost s překládáním. Měl jsem hlavu plnou nápadů na nové věci a místo nich jsem se musel znova prokousávat skrz povídky, které jsem už měl za sebou. Když jsem teď psal česky, tak jsem měl pocit, jako bych jel autem s permanentně zataženou ruční brzdou.

Najednou mi také vadilo, že jsem si nikdy nepořídil český psací stroj. Když jsem skládal sonety, nikdy mi nepřišlo, že dopisovat čárky a háčky nad řádky amerického stroje je vlastně nudná pipláčka. Když jsem ovšem musel otetovat diakritickými znaménky celou novelu, začínala mě ta písečná bouře tířných znaků štvát.

V mých snech se teď mluvilo anglicky stejně často jako česky a do Kolína jsem se v nich už mockrát nepodíval. Ve dne jsem zase s lehkým srdcem páchal jazykové přestupky, nad nimiž jsem kdysi trnul celé noci hrůzou. Ve *Striptýzu Chicago* jsou celé pasáže psané češtinou, protože to je kniha z prostředí českých emigrantů, mezi nimiž jsem tehdy ještě žil. Kdykoliv nyní bylo snazší se vyjádřit anglicky, už jsem se s češtinou nebabral. Když jsem si nemohl vybavit nějaké české slovo, tak jsem bez váhání sáhl po slovníku. Bylo jasné, že český básník už ze mě nikdy nebude, ale já nebdal.

V roce 1983 jsem se rozhodl napsat román, jehož story měly být příběhy ze života mého otce: jeho defraudace, hráčská vášeň, naše emigrantské stesky. Cítil jsem, že mám v prstech stovky stránek, ale vytkat je anglicky mě ani nenapadlo, dokud jsem do svého amerického stroje nenaroloval čistý arch papíru — najednou mi došlo, jaký si na sebe šíju bič. Potom jsem si představil kolik času ztratím překládáním a jaká to bude nuda a rychle jsem radši vypnul stroj z elektriky. Šel jsem do kuchyně a uvařil si hrnek čaje a pak jsem znova zapnul stroj a pustil jsem se do románu rovnou anglicky a okamžitě jsem ucítil, že ruční brzda je pryč.

The Willys Dream Kit se ze mě prakticky vyřinul. Psaní mi šlo tak lehce, že bylo jasné, jak už bylo na čase vyměnit jazyky. Dávno před tím jsem si všiml, že při překládání z češtiny do angličtiny svištím větami, zatím co pohyb v opačném směru byl strmým a upoceným šplháním. A angličtina se mezitím také stala úřední řečí mého podvědomí — i Češi mi teď ve snech žvanili americkou angličtinou. (Někdy se ovšem stane, že na mě zničehonic v noci promluví klokan, zavražděný prezident, nebo krásná černoška čistounkou češtinou...)

Můj druhý román, *The Grand Life*, se odehrává v prostředí obří americké společnosti, kde neteční šou-

pači papíru, nadšení vlezdoprdelogové, a vybitá byrokratická dynamika každý den zápasí o čalouněné židle, psací stoly a kancelářská impéria a kde pracovní doba vrcholí zacinkáním kávového vozičku. Kniha těží z mých pracovních zkušeností v lůně telefonní společnosti a její základní inspirací bylo počítačové pydepe, jež mi deset let lezlo do uší v Illinois Bell. V románu už není jediná česká postava, takže *The Grand Life* dovršil mou literární metamorfózu.

Letos mi bylo třicet šest let a v zemi, kde jsem se narodil, jsem strávil méně než polovinu života. Ačkoliv se považuju za chicagského spisovatele, často se mi ráno při probouzení táhne hlavou echo českých rýmů. Píšu v jazyce, který se nikdy nepfestanu učit, ale své děti učím česky. Občas jsem nucen používat slova, které se mi špatně vyslovují, protože jsem ztratil slova, jež utvářela mé hlasivky. Tu a tam odkudsi vyšlehnou můj český vztek: v zápalu hokejového boje se slyším, jak řvu na rozhodčího, který na mě čučí nechápavým pohledem, takže si uvědomím, že jsem na něj zakřičel česky, a proto rychle šaltuju a překládám své připomínky do angličtiny, jenomže to už je většinou pozdě, protože mezitím se citový náboj mého výlevu jaksi vybil. (Tento moment v sobě zahrnuje veškerou problematiku překládání...)

Moje jazyková schizofrenie mi občas poskytne podivné a závatné zážitky. Nedávno se mi poštětilo si přečíst *The Willys Dream Kit* v češtině. *Velice málo chybělo k tomu*, abych román napsal česky, ale zvrtnul se mi do angličtiny, a nyní byl přeložen zpátky do češtiny. Překlad zařídil pan Škvorecký a práce byla udělána v Praze a odvedena perfektně. Rukopis ke mně dorazil opředeny romantikou studené války s jejími diplomatickými vaky a zašifrovanými vzkazy na pohlednicích a slepou důvěrou ve správně duše. Pustil jsem se do čtení a byl to opravdu můj román, mé příběhy, mé postavy, mé dlouhé bezdeché rytmy, má slova, která vyjadřovala vše, co jsem chtěl říct — a přitom já bych nikdy tuto knihu nenapsal. Kdybych byl napsal román česky, tak by z něj byla úplně jiná knížka.

Jak jsem obracel stránky románu, jenž je a přitom není můj, tak jsem na každé z nich zahlédl sám sebe jako někoho jiného (jenž však není o nic méně mnou). Užasl jsem, jak americky zněl můj hlas, jak jsem v češtině zakrněl, jak mě přitom má omezení zaostřila. Měl jsem pocit, jako bych se na sebe naposledy podíval do zrcadla v Kolíně před osmnácti lety a teď najednou zírám na obraz, který jsem skoro zapomněl; jako by mé dětství teď patřilo někomu jinému, někomu kdo nikdy nedospěl, zatím co moje puberta patří začínajícímu českému básníkovi, jenž možná dávno

promrhal své lyrické dary. Snad ten básník ani moc talentu neměl. Zůstal v Kolíně a dal se na pití a každý den chodí do práce do elektrárny, kde má funkci technického úředníka. Z okna své kanceláře vidí na starý železniční most, který se klene přes nahnědlou a zpěněnou řeku, a on moří svá dlouhá dopoledne čekáním na vlaky. Když jsem on a já byli kluci, tak jsme si několikrát na mostě lehli na břicho mezi koleje a poslouchali jsme, jak se na nás valí hřmění nákladního vlaku, jak duní hlasitěji a hlasitěji, blíž a blíž. Toužili jsme tehdy oba po ostré facce větru, z níž jsme měli velikou hrůzu, tak jako on dnes touží už jenom po svém prvním panáku vodky, jež do sebe hází až těsně před obědem. Pamatuje si, jak mu na mostě vždycky ztuhly svaly, jak mu vzadu na krku naskočila husí kůže, jak mu zalehly uši odhlušující rachotem, jak pod ním drncely pražce, jak se s ním celý most rozhoupal a jak kousiček nad ním letěly tuny oceli. Chce o tom napsat báseň, a má ji na jazyku, ale slova mu stále unikají, a najednou je skoro poledne a u výčepního pultu v kantýně se začíná dělat fronta a on si musí pospíšet, než bude moc dlouhá.

Na podzim 1989 vydá Sixty-Eight Publishers, Corp. román Jana Nováka Miliónový jeep. Jeho anglická verze The Willys Dream Kit byla navržena na Pulitzerovu cenu, nejprestižnější literární cenu Spojených států.

Jaroslav Švestka

Podle kterých Pravidel?

Dostal se mi zpět do rukou vlastní rukopis, našel jsem v něm lístek s poznámkou lektora. "Filosofie, filosof správně podle Pravidel..."

Mám vzdělání jen socialistická a ještě značně mezernatě, ale snažím se tomu čelit. Předtím, než jsem začal svoje slovesnosti pouštět do světa, zakoupil jsem "Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost — V 25. roce svého trvání a práce pro československou vědu vydala ACADEMIA Praha 1978." Nic jiného tehdy ke koupení nebylo. Jako hlavní redaktor je uveden jeden ze sloupů socialistické reálné vědy PhDr. Josef Filipek, CSc., který slovník opatřil i rozkošnou předmlouvou. Ale zabývat se tímhle by bylo od věci. Faktem je, že slovník má kodexovou platnost a že já se tehdy domníval, že to postačuje.

Ve slovníku jsem na str. 101 našel hesla "filozof, filozofie, filozofovat." Jiná podobná tam nejsou. Klimesšův "Slovník cizích slov SPN Praha 1981" uvádí možnosti obě. Bečkův "Slovník synonym a frazeologismů, Novinář Praha 1979" obsahuje heslo "filozofovat."

Hned po příchodu do exilu jsem si v českém tisku všimnul jistých rozdílů — zřejmě důsledků uznávání různých pravidel. Opět jsem musel do svého slovníku. Na str. 383 je poslední heslem "previt," na další stra-

ně je "prezence, přezens, prezentovat" a "prezident" až pak. Připustíme, že pan doktor Masaryk byl prezidentem, kdežto soudruh doktor Husák je prezidentem, svůj význam to bude mít. Mnohé se dá pochopit u malých periodik, často jen lokálních, které se obracejí pouze k exilu. Ale cosi mě nutí pozastavit se nad tímto problémem u periodik a i u nakladatelství, která se obracejí i ke čtenářům v Československu.

Jde ostatně o jev daleko obecnější — co z dění v ČSSR musíme odmitat, aby náš exil neztrácel smysl a s čím je nutno se smířit, byť jde i o věci, které se nám pranic nemusí líbit. Ona třeba i fysika byla svého času podle Pravidel, žel nevím, co v této záležitosti řekne lektor. Nejsem jazykovědcem, abych mohl analyzovat, nebo případně i analyzovat platnost těch kterých Pravidel. Byl jsem jen okolnostmi donucen používat nástroj, který ne příliš dobře ovládám. Sice jsem se snažil, dokonce jsem tři roky časopis Naše řeč předplácel a četl. Byl jsem trochu vyjevený nad četnými dotazy pedagogů, co a jak je správně česky, i nad odpověďmi často značně neurčitými. Pravda, soudruzi poorali kde a co českého i cizího, ani jazyk jim uniknout nemohl. Nicméně tuším, že mnohé je v češtině samotné, a že si s tím jakákoliv Pravidla těžko poradí. Příznávám se, byť vím, co mohu sklídit, že se mi čeština nezdá vždy jazykem logickým a racionálním, což může být jen problémem osobním, ovšem nejen mým. Před časem pro-

YOUR BEST BUY IN
FRESH
CULTURED DAIRY PRODUCTS

JOGURTY • SMETANOVÉ SÝRY
LISOVANÝ TVAROH • KYSELÁ SMETANA
TVAROH • JOGURTOVÉ NÁPOJE

JOGURTOVÝ NÁLEV NA SALÁTY

Věřte naší kvalitě
Vyrábíme také přírodní jogurt "BIOBEST"
s kulturami Acidofilu a Bifida
Pouze 63 kalorií na 100 gramů
Výrobky firmy ASTRO dostanete ve všech lepších
prodejnách potravin
ASTRO DAIRY PRODUCTS LTD., ETOBICOKE, ONTARIO, KANADA.

Jan Pulda

Slovo do pranice

My v exilu poukazujeme na chyby komunismu a připomínáme hříchy komunistů. Je to naší povinností. Chceme vyvážit jejich nafoukanou a lživou propagandu, chceme pravdu. V zájmu zdravého vývoje nesmíme na jejich hříchy zapomínat. Obroda se Gorbačovovi nebude dařit, dokud nebude moci odškrtnout Gulag, Káryn, pakt mezi Hitlerem a Stalinem, všechna ta přátelská přepadení z let 53, 56, 68, atd., zkrátka dokud nepřizná všechny minulé viny režimu. Totéž čeká Husákovy-Jakešovy nástupce. Žádný československý obroditel nesmí nic zamlčovat.

Zatím se, bohužel, nenašel mezi vládnoucí kastou nedotknutelných v Praze nikdo, kdo by si, tak jako v Budapešti a Varšavě, uvědomil, že za současné situace je nejrozumější spořádaný ústup ze scény. Jakých zvrstev, na místo státnické moudrosti, jsou stárnoucí komunističtí vládcí schopni dokázala nedávno čínská garda železných dědeků.

O co mi vlastně jde? Jde mi o náš současný postoj k těm neschopným, starým, zločinným, ale pořád ještě samovládoucím. Dokud nevyřídíme, dokud je nebudeme moci umístit do domovů důchodců, tak jako se to plánovalo v roce 1968, anebo před soud, dotud tady prostě budou a někdo

bihala v exilu i v samizdatu rozhořčená diskuse o soudruhy chystané a nakonec neuskutečněné změně Pravidel. Bylo smutně ironické nacházet v patetických výpadech chyby často i značně hrubé. Může to někdo obrátit svést na chyby sazby — ale i tak to zůstane chybou jazykovou, lhovstvejnoko.

Jsem přesvědčeným, že přechod od s k z — zmenšování rozdílů mezi psanou a mluvenou formou je vývojem vcelku zákonitým, a že není rozumné tomu bránit. Je to svého druhu pokus vydávat dnes slavnou Máchovu báseň pod titulem Mág.

Můžeme být tvrdohlaví a trpěliví — a po jisté době vytvoříme exilovou češtinu. Co si dnes na českých školách vyučuje, stává se to normou, noví utečenci s tím přicházejí. Proces je to nevratný, nikdo se nebude učit češtinu podle starších pravidel. Vzájemnému dorozumění to neprospěje. Možná i větší tolerance by byla na místě.

Smyslem tohoto textu je vyprovokovat diskusi. A nejde pouze o problém zda s nebo s, věc má dosah obecnější. Přesto pro mě ta základní otázka zůstává. Mám trvat na svém? Mám vyhovět nakladateli a lektorovi? A komu s čím přistě? Podle kterých pravidel mám psát? □

s nimi bude muset mluvit. Nevím kdo, snad nakonec Havel s Vaculíkem, když není k máni žádný Walesa. Jisté samozřejmě je, že to, alespoň ne na začátku, nebude nikdo z nás exulantů. Jde mi o to, abychom si uvědomili změněnou situaci a připustili nutnost jistého kompromisu, jak nám ho předvádějí Maďari a Poláci. Přes všechna příkoří není v Československu čas těhotný revolucí. Není nám ku pomoci polská katastrofální hospodářská situace, ani polská Solidarita a katolická církev. Nezdá se, že bychom měli maďarský politický rozhled, střízlivost a odvahu neochotu brát doslova jak dopravní předpisy, tak ideologická dogmata. Výhody vlastních demokratických tradic jsme zatím moc nevyužili. Zato moc využívá a podporuje tradiční hloupé předsudky, a tak na místo projevů sympatií lze mezi prostinkým lidem doma slyšet primitivní poznámky o polských drátenících, co myslí jenom na kšefty a o maďarských cikánech. K tomu přistupuje režimem podporovaná fevnivost mezi Čechy a Slováky (Bratislava je prý na zvestupu na úkor Brna). Tedy, svoji československou cestu politického řešení musíme teprve hledat. Je jisté, že se neobejde bez bolestných kompromisů.

Jde mi o to, abychom, třeba se skřípěním zubů, ale nicméně akceptovali skutečnost, že s těmi, na jejichž rukou lpí krev, bude muset někdo jednat. V zájmu soustředění na budoucnost. Nevybízáme k zastavení kritiky, nýbrž k souběžnému nadhledu, k současné připravenosti k nějaké formě dialogu. A počítat přitom i s tou alternativou, historií mnohokrát doloženou, že viníci uniknou konkrétnímu soudu současnosti a dočkají se až pro ně méně bolestného soudu historie.

Když na dvě stě tisíc Maďarů manifestálně znovupochovalo hrdinu lidového povstání roku 1956, seděl jeho nástupce, jenž ho kdysi zradil, nepovšimnut ve své vile, ponechán na pospas svým výčitkám. Pro nezapomenutelné chvíle a pocity národního obrození zapomnělo na chvíli dvě stě tisíc Maďarů na starého politika s ně dost čistou vestou. Možná i proto, že mu přičíteli k dobru, že po tom, co krvavě potlačil povstání, vedl po léta liberálnější, pro lidi lepší, na Brežněvovi méně závislou politiku, než třeba Husák a spol.

Někdy mám dojem, že radikality požadavků exilu přibývá se čtvrcem vzdálenosti od Prahy. Pokládám to současně za neproduktivní postoj. A ještě jedno popíchnutí: jsme všichni schopni si uvědomit smutnou skutečnost, že i my stárneme?

Jaroslav Kovářiček

Úvaha rázně nesocialistická

K napsání tohoto příspěvku inspiroval mne článek "Co si myslí Ota Šik" otištěný v Západu č. 2, ročník 10. Hned úvodem přiznávám, že jsem ekonomii soustavně nestudoval, za odborníka se nepovažuji, přesto s mnohými názory p. Šika nemohu souhlasit, především s jeho vírou v přednosti ekonomie socialistické.

Jedním z vážných problémů moderní doby jest zmatení sémantické, nešetřením používáním ztratila mnohá slova svůj původní význam a nabyla významů jiných, často odlišných. Především Marxova perverzace hegelianské pošetitosti "osvobodila" mnohá slova od jejich významů. U nezavěšených může marxistická hantýrka budít zdání učenosti, obzvláště používá-li hojně slov řeckého či latinského původu. Ostatně každý jazyk jest jen smlouvenou soustavou informačních jednotek a je tedy nepřesným nástrojem domluvy. Upřesněme si proto některé základní termíny, jejichž nepřesné používání vnáší chaos do diskusí o politice i ekonomice. Výrazu socialismus bývá často chybně používáno k označení společenského systému. Socialismus i kapitalismus jsou však výrazy ekonomické a vyjadřují určité vlastnické vztahy k výrobním a směnným prostředkům. Teorie socialismu propaguje vlastnictví kolektivní, zpravidla státní; idea kapitalismu jest založena na vlastnictví soukromém. Neznám však ani jednu zemi s ryze kapitalistickou či socialistickou ekonomikou. Západní země mají systémy smíšené — vlastnictví soukromé, kolektivní i státní a ve všech zemích tzv. socialistických bují černý trh, tedy podnikání ryze soukromé. V oblasti uspořádání společenského mluvíme potom o systému demokratickém nebo o absolutismu. Ovšem i toto jsou pouhá slova a nemají svého přesného obrazu ve skutečnosti. Demokracie jest roztomilý jazykový nesmysl, neboť "vláda lidu sobě" měla by se chápat jako lidu sebeovládání. Tzv. demokracie bývají proto pro upřesnění označovány za demokracie reprezentativní, což jest označení spíše poetické než politické. Diktatury rovněž nebývají absolutní, ještě se žádnému tyranovi nepodařilo ovládat každého člověka totálně, a doufáme, že se to ani nikdy nepodaří. Mluví-li se tedy o demokracii, diktatuře apod. mluví se o modelech, pravděpodobně nedostupných. Osobně považoval bych za nejpráhodnější formu společenské organizace osvícenou mo-

narchii, jenže kde vzít v dnešní době osvícených monarchů?

Přes mnohé své nedostatky systém demokratický, tedy pluralitní, vyhovuje nejlépe člověku evropské civilizace. Jiným kulturám mohou případně lépe vyhovovat systémy jiné, autoritativní, založené třeba na účtě k šamanům. Hlavní předností systému tzv. demokratické jest míra volby s jakou mohou občané ovlivňovat chod své společnosti. Mají tak i možnost rozhodnout se pro ekonomické uspořádání socialistické, a stojí za povšimnutí, že tak ještě nikde neucínili.

Výrobní systémy mohou být organizovány vícery způsoby, žádná ekonomická teorie neměla by však být samoučinná. Výroba jest toliko prostředkem k lepšímu životu, nikoli cílem sama o sobě. Ekonomické návrhy nutno tedy posuzovat v širším společenském kontextu. Kdybych si chtěl dopřátí planého idealismu, mým snem by byla společnost, kde "každý sám sobě vykořisťovatelem", tedy společnost individuálních kapitalistů. Taková společnost je sice teoreticky předplatitelná, prakticky však neuskutečnitelná. A proč? Generalizace o člověku je jednou z nejnebezpečnějších iluzí a ztroskotalo na ní již mnoho idealistických vizí. "Ideální člověk" prostě neexistuje. Osobnost každého člověka jest souborem mnoha činitelů — genetické předurčenosti, výchovy, vlivu prostředí, doby atd. Musíme-li již zobecňovat, pak ve vztahu k výrobnímu procesu vidím nejméně tři kategorie, které se ovšem navzájem prolínají:

1. Podnikatelé, tedy lidé tvůrčí, milující osobní nezávislost natolik, že jsou ochotni podstoupit mnohá rizika. Lidé s nápady i schopnosti ty nápady realizovat. Jejich talent se nejlépe uplatňuje v systému svobodného podnikání, v socialistických systémech vegetuje toliko v pološeru, tedy ve sféře černého trhu a melouchaření, kde však úspěch závisí často více na drzosti a odvaze než na talentu. V oficiální struktuře jest příliš mnoho energie i podnikatelského talentu mařeno všelikými komisemi a v nich přisedícími hňupy. Podnikatel může být člověkem sociálně citícím nebo vrcholně sobeckým, minimální společenská ochrana jest proto v systému svobodného podnikání nezbytná. Za povšimnutí ale stojí, jak socialisté vehementně propagují názor, že kapitalista je vždy lump, na této falešné představě jest vlastně založena teorie třídního boje.

2. Zaměstnanci — jsou zřejmě nejpočetnější skupinou občanů. Dávají přednost pouhému vykonávání práce, podnikatelská samostatnost je buď nezajímá, nebo jí nejsou schopni. Je to ale skupina stejně užitečná jako podnikatelé, jsou vykonavately produktivního procesu. Osvobozen od rizika zodpovědnosti zaměstnanec je typem pasivním a je tedy vystaven

manipulaci. Míra té manipulace jest ovšem problémem sociálním i ekonomickým, který nesmíme přehlížet. 3. Lenoši, zahaleči, nefachčenkové a jak jinak jsou zvaní — tvoří třetí kategorii. Jejich snaha přiživovat se na společnosti je svou podstatou rozkladná a jde vlastně o typ psychopatický. Bez snahy o aktivní uplatnění lze stěží realizovat svou osobnost. Lenost jest ovšem vlastností, zdá se, přirozenou a někdy mne napadá, že notný díl pokroku děje se právě skzevá vidinu zahálky — hodně koláčů za málo práce. Lenost a pohodlnost nejsou tedy vlastností absolutně zavržených, jsou především neužitečné.

Marxova šalebná teorie o vykořisťování napáchala mnoho škod v myslích snilků i v životě. Výše mzdy závisí do značné míry na stupni produktivity a rozumný podnikatel může nabídnout zaměstnancům podíl ze zisku jako součást odměny a motivovat tak k vyšší produktivitě. Teorie o vykořisťování jsou naprosto zmatečné a ekonomicky scestné. Ostatně dřina není zárukou pracovního úspěchu.

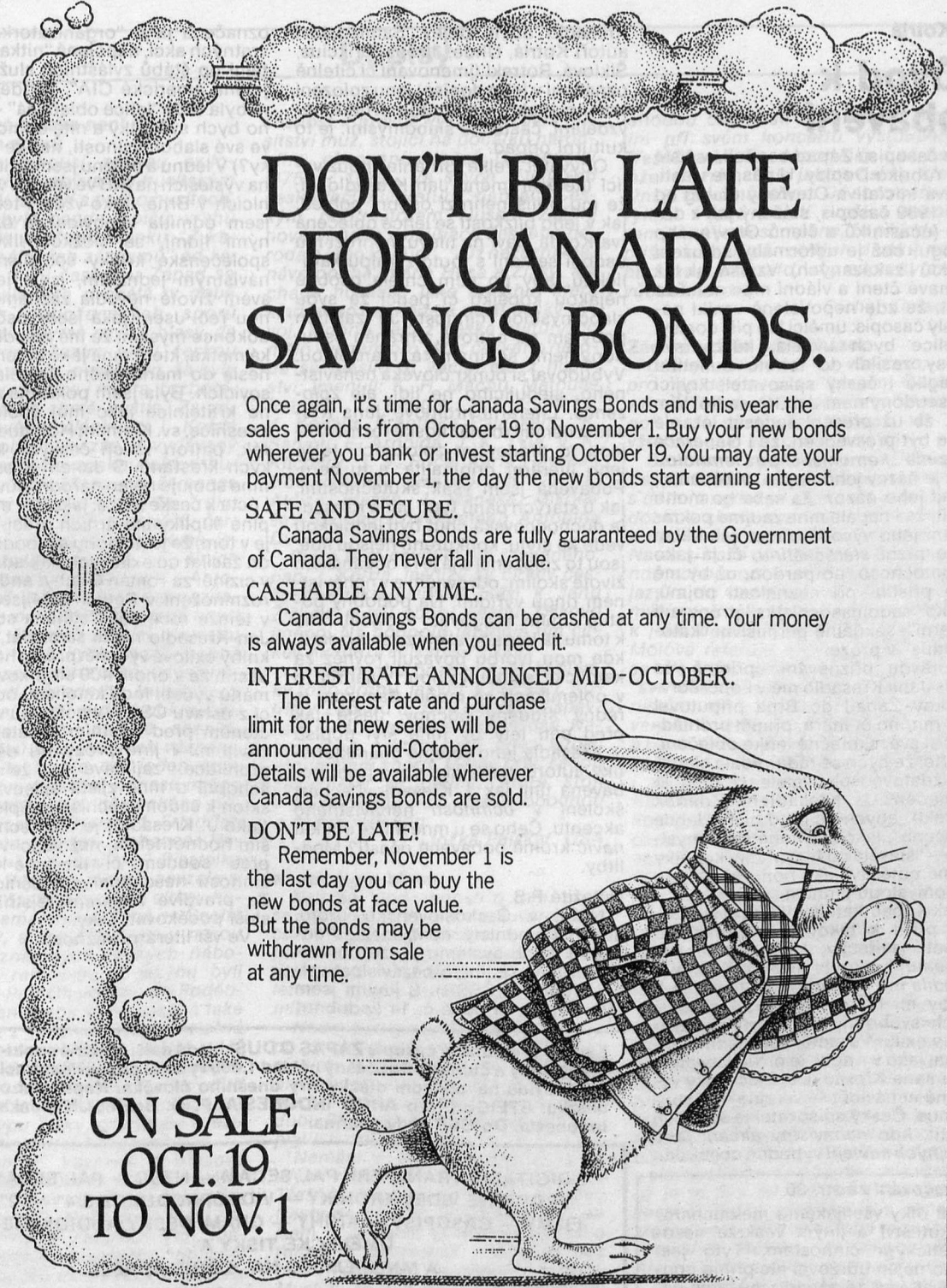
Jednou z důležitých styčných ploch ekonomie a politiky jest otázka kontroly, tedy otázky moci. Právě proto stavím se rozhodně proti socialistickému modelu ekonomie. I kdyby socialisté měli pravdu o přednostech plánovaného hospodářství (v praxi nám takový důkaz dluží), představuje tento systém vážné ohrožení politického systému pluralitního. Touha po moci je nejspíše v každém člověku, u některých jedinců přímo bují. Moc znamená kontrolu, manipulaci, ovládnutí druhých a boj proti oponentům, až případně jejich vyhlazování. Nerozlišují proto společnosti ani tak podle míry ovládnutí občana mocenským aparátem, jako podle míry sebeobrany jakou občan má proti vládnoucí síle. Nemám tedy bezmeznou důvěru ani v západní politiky, oceňuji však západní politický systém, který mi zaručuje notný díl ochrany před mocichtivými maniaky. Míra osobní svobody každého občana jest mi mírou společenské svobody. Záruky občanské svobody nevidím v instituci svobodných voleb — dejte mi právo nominovat kandidáty a já vám dám právo svobodných voleb! Zárukou občanské svobody jest především právo na dissent — tedy nesouhlas, rozdílnost v názoru. Svoboda slova jest nejmocnější zbraní proti moci, to vědí dobře všichni diktátoři. Míra této občanské svobody jest však podmíněna sociálním postavením občana, jeho ekonomickou závislostí. Již staré přísloví říká: Koho chléb jíš toho píseň zpívej! Socialistický systém jest svou podstatou soustavou zaměstnanců, proto nese sebou notný díl konformity. Zaměstnanec lze snáze manipulovat než nezávislého podnikatele. Chudý holič může proto spíše

otevřeně kritizovat vládu než mnohem lépe placený ředitel státní banky. Systém svobodného podnikání je mi tedy především systémem svobodnějšího žití. A pokud lidé v tomto systému vytvářejí hodnoty a bohatnou, tím lépe pro společnost. Socialismus ovšem tím že se staví proti soukromému vlastnictví, odírá občanu možnosti a příležitosti občanské nezávislosti.

Ani západní tzv. kapitalistický systém nedořešil všechny společenské problémy a nikdy je nedořeší. Společnost jest v neustálém pohybu a tento dynamický proces přináší neustále problémy nové, kterým záhodno čelit. Výhodou otevřeného společenského systému jest pružnost s jakou může společnost reagovat na nové situace, a to nejen ve sféře výrobní. V moderní době nabyl proces změn nebezpečné rychlosti, především nová technologie mění svět rychleji než je člověk schopen reagovat, jak se zdá. A tak i západní systém svobodného podnikání je ohrožen, koncentrace kapitálu vede k socialisaci práce. Velké společnosti výrobní mohou být sice podle učebnic ekonomie považovány za "kapitalistické", v praxi se ale začínají příliš podobat podnikům ryze socialistickým s přemírou byrokracie a odosobněním člověka v pracovním procesu. V procesu rozhodování začínají se i v nich uplatňovat mechanismy velkých masinérií a zvolna vytlačují podíl jednotlivce na kontrole. Vládnoucím politikům tento proces asi vyhovuje, vždyť posiluje uskutečňování jejich touhy po větší moci. Moderní spotřebitelská společnost postupně zvyšuje závislost řádového člověka na večerech a systémech, ochromujíc tak jeho občanskou nezávislost. Lze jen doufat, že v kritickém momentě vyprodukuje západní společnost dostatek obranných látek a začne pracovat na obnově svobodnějšího společenského uspořádání.

Jakýž systém přál bych si v Československu? Tedy především politický systém pluralitní, kde by občané měli možnost skutečné volby. Doufám, že tentokráte by nevolili tak vehementně stranu komunistickou jak tomu bylo při posledních svobodných volbách v té zemi. Ke skutečné volbě by však potřebovali větší výběr než jen nějakou jednotnou národní frontu, spravovanou socialisty různých odstínů. Tou nejdůležitější reformou kterou lidé v Československu musí nejprve projít, jest reforma v myšlení. Nejprve se musí zbavit všech bláhových iluzí o blahodárnosti socialismu, nechťejí-li se stále točit v kruhu jak pes honící svoji oháňku. Věřím, že i za dnešního stavu věci by této zemi nejlépe vyhovoval systém svobodného soukromého podnikání, který se tam, chválabohu, neustále intenzivně provozuje. Svě relativně slušné životní úrovni těší se země

Pokračování na str. 32

DON'T BE LATE FOR CANADA SAVINGS BONDS.

Once again, it's time for Canada Savings Bonds and this year the sales period is from October 19 to November 1. Buy your new bonds wherever you bank or invest starting October 19. You may date your payment November 1, the day the new bonds start earning interest.

SAFE AND SECURE.

Canada Savings Bonds are fully guaranteed by the Government of Canada. They never fall in value.

CASHABLE ANYTIME.

Canada Savings Bonds can be cashed at any time. Your money is always available when you need it.

INTEREST RATE ANNOUNCED MID-OCTOBER.

The interest rate and purchase limit for the new series will be announced in mid-October. Details will be available wherever Canada Savings Bonds are sold.

DON'T BE LATE!

Remember, November 1 is the last day you can buy the new bonds at face value. But the bonds may be withdrawn from sale at any time.

**ON SALE
OCT. 19
TO NOV. 1**

**Canada
Savings
Bonds**

**Les Obligations
d'épargne
du Canada**

Canada

Iva Kotrlá

Důvod k pobavení

Na časopisu Západ oceňuji i v čísle 2/89 rubriku Dopisy. U nás, ve vlasti, vydává iniciativa Otevřený dialog od roku 1989 časopis, složený jen z dopisů (účastníků a členů Otevřeného dialogu, což je neformální sdružení umělců i zakázaných). Vzniká tak též zajímavé čtení a vládní moc nemůže tvrdit, že zde nepovoleně vznikl nezávislý časopis: umělci jen piší dopisy.

Velice bych uvítala, kdyby své dopisy zaslal do tohoto bulletinu z Anglie i český spisovatel, kryjící se pseudonymem Jan Křesadlo. Vím sice, že už přesáhl šedesát let, ale může být přesvědčen, že i *Generace zplazené komunistickou temnotou* (což je název jeho dopisu v Západu), uvítají jeho názor. Za sebe ho mohu ujistit, že i nadále mne zajímá pokračování jeho vývodů o tom, jak Milan Uhde první *staročeštinu*, či já jako sadomochos, no pardon, už by mě zase přistihl při neznalosti pojmů, já jako "sadosochistka" propaguji "bizarní", sexuální permissivní "katalicismus" v próze.

Opravdu přiznávám upřímně, že dopis Jana Křesadlo mě v konci června, kdy Západ do Brna připutoval přes mnoho čtenářů, přiměl prohlednout si své, skutečně lehce oblečení. A věřte, že bych se ráda vydala hledat samizdatové spisovatele (z nich je naznačen J. Křesadlem Zdeněk Rotrekl), abych se před nimi, "lehce oblečená", jako "nevinně slabomyslná" — "stavěla na hlavu". I ty kopějky by mě potěšily, jako honorář, za onu slabomyslnou činnost.

Jak vůbec katolíci v Československu přišli k takovému sexuálnímu praseti (zvířecky, *slabomyslně nevinnému*), jako je Iva Kotrlá? Inu, *zplodila mě komunistická temnota*.

Abyste mi bylo rozuměno: vážím si všech svobodných názorů spisovatelů v exilu. Ve státě, kde vládne královna, jako v Anglii, je pro spisovatele typu Jana Křesadla, společensky výhodné nenávidět — veřejně — komunismus. Český spisovatel je schopen vycítit, kdo *nenávislný akcent jeho veřejných sdělení* výhodně ocení: Jan

Pokračování ze str. 30

právě díky všelijakému melouchaření, kutilství a jiným veskrze nesocialistickým činnostem. Tyto jest nutno nejen udržovat ale přímo podporovat (my ze západu můžeme napomáhat např. tím, že svým přátelům budeme posílat nástroje namísto hotových výrobků). Pokud se bude ve vlasti udržovat tvořivý vztah k práci je naděje nejen na úspěch budoucích ekonomických přeměn ale i na změnu v systému politickém.

Křesadlo učinil objev. Samizdatoví autoři Kotrlá, Uhde, Jirous, Brikcius, Šiklová, Rotrekl (jmenování či čitelné označení v jeho dopise) jsou zplazení komunistickou temnotou. Tudiž nezdělaní, částečně slabomyslní: je to kulturní odpad.

Obyvatel Velké Británie, používající literární jméno Jan Křesadlo, ví, že mu příliš nehrozí osobní pohled, jak v jeho blízkosti se lehce oblečená Iva Kotrlá stává na hlavu: nehrozí mu osobní setkání s touto zvrhlou katoličkou, aby po něm chtěla osobně nějakou kopějku či penci za svou slabomyslnou činnost. Je zaštitěn pobytem na ostrově, chráněn pseudonymem, šedinami a manželkou. Vybudoval si bunkr člověka nenávislného, sledujícího ne lidi, ale *zplazence*. Literární hrdinové Jana Křesadla nemají rovněž lidské rozměry — jsou to především zplazenci. Je to jeho literární originalita, a tu beru. Pobavena jsem však skutečností, jak u starých pánů typu Jana Křesadla duchodcovská chuť být jedničkou vede ke stylu: konkurenti nejsou lidé, jsou to zplazenci a já je i v občanském životě skolím, odrovnám a v nenávislném ringu vyřídím. Na podobný postup umím reagovat: vycvičili mne k tomu za léta socialisté ze samizdatu, kde mou tvorbu považují rovněž za katolicky slabomyslnou. Vyjádřili to v polemikách se mnou. Samizdat je řádný studený oddech. Ještě tak před pěti lety by mne styl dopisu J. Křesadla jeho veřejné charakteristiky autorů zaskočily: dnes jsem pobavena tím, jak J. Křesadloví schází školení v *účinnosti* nenávislného akcentu. Čeho se u mne může dočkat *navíc* kromě pobavené účasti? Modlitby.

Důležité P.S.

Nežiji v Československu proto, abych komunisty nenáviděla. Podstatou jejich systému je, že oni nenávidí mně (a jiné o nezávislost usilující občany ČSSR). S jinými jsem byla letos v Tribuně č. 14 (v dubnu)

označena jako "organizátorka" rozvratných akcí, napojená "nitkami a nitěmi do štábů zvláštních služeb, zejména americké CIA". (Bodejť bych nebyla tedy "lehce oblečená" — z čeho bych své nitky a nitě odmotávala, ve své slabomyslnosti, než ze sukénky?) V lednu a březnu jsem byla i letos na výsleších na StB ve věznicích v Bohunicích v Brně. Jako vždy, i tentokrát jsem odmítla vypovídat: s ozbrojenými lidmi, se složkou likvidující společenské kritiky socialismu nenávislným jednáním, jsem ještě ve svém životě nevedla zaznamenatelnou řeč. Jsem jaká jsem: osobně si dokonce myslím, že mě zplodila česká matka, která mne jako kojence odnesla do mariánského kostela v Tasovicích. Byla jsem pokřtěna ze stejné křtitelnice jako můj spolurodák z vesnice, sv. Klement Hofbauer-Dvořák, patron všech českých katolických křesťanů. S Janem Křesadlem mne spojuje nejen národní původ, ale i úcta k české knize: jako on, mám i já plně šuplíky literárních prací. Rozdíl je v tom, že je nemožno svobodně jako on zasílat do exilových nakladatelství v cizině: za román *Odchyt andělů*, po rozmnožení v Petlici 1984, jsem byla v témže roce 1984 stíhána soudem. Jan Křesadlo nechte samizdat, pouze knihy exilové vydané: přesto ho mohu ujistit, že v onom 400 stránkovém románu vyčetl mou katolicitu odborníci z ústavu ČSAV, v posudku veřejně čteném před trestním senátem. Zabavili mi i jiné prózy při domovní prohlídce: zajímavé je, že nebyli schopni u mne zjistit spisovatelský sklon k sadomasochismu. Spisovatel (jako J. Křesadlo) je vždy schopnějším hodnotitelem, než vědci v ČSAV před soudem či literární-kritické činnosti neschopní příslušníci StB. Za pravdivé rozšíření rejstříku mu sluší poděkovat: Díky.

Ve vsí literární vážnosti

I.K.

□

Exilový křesťanský časopis ZÁPAS O DUŠI hledá další oddané spolupracovníky a čtenáře. Současný náklad 1.000 výtisků přináší inspiraci a odpovídá na základní otázky víry dnešního člověka. Napište si o ukázkou: STEIGER, c/o ARCO INDONESIA, P. O. Box 63/JKT, Jakarta, Indonesia. Do ČSR vždy zdarma.

**DIGITÁLNÍ TRANSFERY PAL/SECAM — NTSC — PAL/SECAM
RODINNÉ VIDEOKRONIKY — VIDEOPRODUKCE 3/4" - 1/2"
FILMY — ČASOPISY — KNIHY — GRAM. DESKY/AUDIOKAZETY
UMĚLECKÉ TISKY A . . .
. . . A MNOHEM VÍC NA JEDINÉ ADRESE**

**VIDEO EL CANADA LTD
583 WILLIAM STREET
LONDON, ONT., N6B 3E8
TEL. (519) 434-9939**

Příjemné chvíle odpočinku Vám zajistí naše služby!

Dopisy

Náboženská otázka není dnes předmětem sporů

Stalo se jakousi zálibou exilových historiků zabývat se husitským hnutím z XV. století a psát o husitech, jakoby to byla banda lupičů, vrahů a žhářů. Po přečtení článku "Z katalogů čtenářských záznamů" od I. Kotrlá v č. 1/89 časopisu Západ se mně vybavila léta dvacátá, v době dočasných náboženských sporů v naší vlasti, kdy se ozvaly hlasy, že husité svým tažením ničili českou zem, že se nesilo, nesklízelo, že byly vypalovány vesnice i města, rozbořeny hrady a že země pustla. Za záminku k svému článku si I. Kotrlá vzala časopis Český západ, vydávaný v Praze československou církví husitskou, č. 28 - 29 ze 17. července 1988, který zaznamenal, že "roku 1925 se slavil v ČSR poprvé 6. červenec, den upálení M. Jana Husa, jako státní svátek. V čele oficiálních slavností stáli T. G. Masaryk a Antonín Švehla". K tomu I. Kotrlá poznamenala, že novodobé husitské hnutí vyvolalo v českých zemích i stavbu početných husitských sborů, jejichž budovy nesou jména významných husitů z hnutí původního (husitských teologů, hejtmanů, atd.) A pokračuje:

"Pročetla jsem pečlivě seznam těchto názvů po původních významných husitech, ale ani jeden sbor (kostel, poz. pisatele) nenese jména významných husitů německého původu: Johannes Drandorf, Friedrich Reiser, Peter Turnow, Johannes Hagen, Stephan z Basileje." Pisatelka článku v Západu zřejmě nevezla v úvahu, že československá církev husitská je zaměřena výlučně na Čechy a Slováky, a proto její sbory nesou jména významných českých náboženských reformátorů, jakými byli M. J. Hus, Petr Chelčický, Jiří Poděbradský, Jan Amos Komenský, a také Jan Žižka z Trocnova. Kam I. Kotrlá svým článkem mířila, je zřejmé z následující věty: "Děsím se ideologie, která k prosazování svých církevních zájmů potřebuje ve světě úspěšné vojvodce typu Žižky, novodobé prezidenty a ministerské předsedy."

V "Kronice" Vavřince z Březové čteme: "Měli svůj řád, který jim dával čestný program a také příkazoval, jakými mají být. Nechceme mezi sebou nevěrných, neposlušných, lhářův, zlodějův, kostkářův, opilcův, lajců (utrhačů), smilníkův a hříšnic, ty všichni z sebe chceme puditi a honiti."

Bylo to husitství, které vtisklo české zemi svůj charakter. Když nastala zlá doba, vzpomínalo se na ně. Ano, husitství dodávalo v dějinách českému národu sílu. Husitství se stalo postupem doby kritériem, kterým měřili lidé té či oné doby svou sou-

časnost. Správně vystihl význam husitství muž, stojící na počátku národního obrození, Josef Dobrovský (1753 - 1829). Ve svých "Dějích české řeči a literatury" napsal: "Českým reformátorem Husem začíná nová epocha v dějinách českého národa a jeho kultury..." Už nezaznamenává pouhá jména Husa a Žižky, ale chápe husitství jako epochu, která kladně poznamenala další český vývoj. Mnoho věcí z české kultury co mělo význam pro život českého národa se hlásilo či vycházelo z husitství: jmenuji: K. H. Mácha, Matouše Klácela, J. Langra, P. J. Šafaříka, J. Kollára, Františka Palackého, K. Sabinu, E. Arnolda, J. K. Tyla, V. K. Klicperu, J. V. Friče, Karla Havlíčka Borovského, Svatopluka Čecha, Aloise Jiráka, J. Máneše, Mikoláše Alše, Bedřicha Smetanu, Antonína Dvořáka a další.

Proto také nevidím nic závadného, paní I. Kotrlá, jestliže se církev československá-husitská hlásí k Janu Žižkovi a její sbory nesou Žižkovo jméno. Na hodnotě teologie tím církev nic neztrácí, spíše získá.

Závěrem chci poznamenat, že články toho druhu, jakým je článek I. Kotrlá v Západu č. 1/89 nejsou příspěvkem k náboženské snášenlivosti. Náboženská otázka není dnes vůbec předmětem sporů. Máme před sebou závažnější problémy, které stojí v cestě: učinit naši vlast svobodnou a demokratickou.

Jožka Pejskar, USA

Koncert pro blbce

Neznám podrobnosti o tom, proč se vloni nekonal ve Vancouveru koncert Vlastimila Třešňáka. Myslím, že pan Třešňák ho odřekl, neví to však jistě, ale je to podstatně jedno, neboť letos v květnu se koncert na téměř místě konal.

Nadaný autor se dostavil o 45 minut po stanoveném začátku. Po třech písničkách rozhodl se udělat přestávku pro kouření a volnou zábavu přítomných. Po ní pak zpíval své písně po dobu 35 až 40 minut. Posluchači zaplatili 6 dolarů za osobu.

Nemám v úmyslu svěřovat se se svými názory na uměleckou kvalitu Třešňákových textů, hudby a zpěvu (texty se mi líbí). Chci však říci, že jsem si připadal (a nikoli sám) jako tulpas a pitomeček přijímající bez hlesu počínání nadaného autora. Myslím, že bez ohledu na jakoukoli proslulost, jistá profesionalita a etika měla by být samozřejmostí v projevu umělce. Pravda, návštěva nebyla nijak velká a odměna pro V. Třešňáka nepochybně malá. Ale ti, co přišli asi věřili, že s nimi bude naloženo jako s krajany-díváky jak tomu vždy bývá při koncertech např. Karla Kryla

(shodou okolností K.K. krátce před tím při svém koncertu vystoupení Třešňáka vřele doporučil). Leč naloženo s námi bylo jako s oslíky, kterým je všechno jedno. Dá se to ovšem vyložit i jako pojetí umělce sebou samým. A je dost možné, že přijede-li příště znovu, pár otrlých diváků nebude mu stát zato, aby svou kytaru vůbec naladil.

V. Cícha, Kanada

Záchrana dětí před zkázou

Děkuji milionkrát za všechno, co pro nás děláte. "Nás" myslím Čechy v Kanadě nebo v Bohemii, a to "všechno" vaši snahu informovat nás o všem, o čem se informovat dá.

Souhlasím s paní Molovou (Dopisy, Západ č. 3/89) v tom, že doma mluví s dětmi anglicky i česky. Já mám podobnou zkušenost, děti nás opravují a upozorňují na špatnou výslovnost. Navíc si naše děti osvojují velice cennou schopnost — překládat z jiného jazyka do druhého bez většího přemýšlení. V tom se tedy pan Svoboda, k jeho dopisu (Západ č. 6/88) paní Molová referuje, skoro střelil. Zcela se ale mylí, když píše, že: (rodiče) "své děti učí nenávisli ne ke komunistům, ale k samotnému Československu." Učíme svoje děti rozumět a pochopit proč a jak je komunistický systém zrušný. Děláme to mimo jiné i proto, že vychováváme generaci Kanadčanů, kteří budou zatvrzelí anti-komunisté. Takoví lidé mohou mít necenitelný přínos nejen pro Kanadu samotnou, ale i v celosvětovém měřítku.

Píšu ale hlavně proto, že bych se ráda zeptala paní Molové, co má na mysli "krásnou a kulturně bohatou zemi", když nemluví o Československu, kam chce jednou vzít své děti, aby tu nádhru viděly?

Naše děti se přece narodily ve dvacátém století! Kulturu naší země tvoří už 41 let komunisté! Může si to už konečně někdo uvědomit, co vlastně opěvuje, když mluví o kráse a kulturním bohatství naší země? Ať už naši lidé doma nebo tady, mnoho z nich vzpomíná na Karla IV. a slzí jim oči dojetím při vzpomínce na české a slovenské hrady a zámky. Ale vždyť už je to 611 let, co náš Otec vlasti zemřel! Stejná písnička je s panem Masarykem. Byla to krásná minulost, vynikající státníci, to nepopírám. Ale my přeci patříme do současnosti!

A kde je ta krása? Myslíte tu krásu, která byla ale už pomínula? Myslíte tu krásu, kterou viděl Praotec Čech, zirnou půdu, lesy plné zvěře, uctihodné čisté řeky, valící se rozkošně zaoblenou krajinou? Jenom se Vás ptám, můžete mi přesněji popsat, co Vy máte na mysli tou "krásou a kulturním bohatstvím"?

Zcela na závěr. Já bych taky jednou ráda ukázala Československo svým dětem. Aby viděly, odkud jsem je odvedla a aby doopravdy ocenily, čeho jsem je ušetřila a jaké dobro jsem pro ně udělala.

Aby pochopily, že jsem se zachovala jako matka, které příroda velí chránit svoje mláďata před nebezpečím a zkázou.

Věra Radochová, Kanada

Nekřesej do kaše, křesej do troudu

Původně jsem chtěl napsat: křesej do troudu, ale měl jsem obavy, že by mě pan Křesadlo označil za polovzdělaně nesolidního znalce Havlíčkových epigramů. Však pan Křesadlo, solidně akademicky vzdělaný polyhistor, se do nás, polovzdělaných troudu, pořádně střelil. Odpovídám mu, protože se také cítím potrefen. Kdyby se panu Křesadlovu dostala do ruky má knížka o Praze, našel by tam také chybu v latinském citátu. To se stane dokonce i tím solidně vzdělaným, kteří směli vychodit v klidu všechny třídy klasického gymnasia. Právě v den, kdy jsem četl páně Křesadlovu invektivu proti mimomúzům (cituji správně Komenského pravopis?), našel jsem podobnou výtku recenzenta knížky švýcarského spisovatele Wolfganga Hildesheimera "Klage und Anklage" ve Frankfurter Allgemeine Zeitung. Stejně jedovatě tam recenzent podotýká, že když pan Hildesheimer cituje výrok o bohu, měl by se na něho obracet korektní latinou.

Ale vraťme se k nám, českým nedoukům "období stagnace socialistické kultury". Nevím, co zabránilo těm křesaným kolegům, aby dosáhli solidního klasického vzdělání, ale tím lépe znám své "dojemně nejapné" úsilí o přístup ke vzdělání. Když jsem "začal rozum brát" - v roce 1939, přišli nacisté a zakázali mi - jakožto židovskému mišenci - vychodit jinou školu než obecnou. To jsem přežil. Pak přišli Sověti - a ti si vybrali ne mou židovskou babičku, nýbrž mého dědečka z Königsbergu, aby mě šoupli na pár měsíců do koncentráku.

Vyšel jsem odtamtud - a nesměl do české školy. Nakonec však přece jen vychodil měšťanku. A zase: nemohl jsem na vyšší školu, máje německé občanství. Tak jsem se šel učit keramikem - a učil se z německých učebnic a od německých mistrů v keramické továrně u Duchcova. Za vydělané peníze jsem si kupoval desítky učebnic (byla taková edice pro samouky). Taky latinu jsem tak okoušel. Vášnivě jsem toužil studovat na gymnasiu. Až se mi to přece jen podařilo. Ale můj klasičky vzdělaný pan ředitel gymnasia nade mnou ohrnoval nos: neb jsem přišel z továrny a nenosil jsem ve třídě kravatu. Abych to řekl naplno, pane Křesadlo: jsem proletářsky citlivý na takové akade-

mické ohrnování nosu. Prostě mě to sere, abych to řekl slovy Heinricha Bölla. A to byl nějaký křesťanský spisovatel, ne jako Vámi povrhovaná paní Kotrlá.

Ono je to všechno jinak, jak s oblíbenou říkával Jan Werich, když jsem ho ještě mohl navštěvovat na Kampě. Třeba s tím Brikusem. Cožpak nebyly časy, kdy i latina ve středověku nebyla na ciceronské výši? Jakou latinou se hovořilo na dvoře Karla Velikého? A ještě dluho potom? A co "Carmina burana? Co latina Françoise Villona? Byli to všechno dojemně nejapní nedovzdělanci?

Sám jsem skutečně nedovzdělanec zažil na Karlově univerzitě. Když profesor Tureček přišel k úvodní přednášce pro můj ročník, pronesl celou jednu pasáž v latině. Ale v collegiu maximu vypukla bouře. Nikdo mu nerozuměl. Samozřejmě: myslel si o posluchačích totéž co Vy. Ale ti nebyli ti nejhorší. Mnohem víc jsem byl překvapen, když si mě pozval na pohovor děkan právnické fakulty, aby mi vyslovil varování před rozšiřováním buržoasní filozofie mezi spolužáky. A žasl jsem: nic mu neříkala jména Lev Šestov, Jacques Maritain, Marcel Merleau-Ponty, Albert Camus. A přitom ten pán napsal brožurku o rozkladu buržoasní filozofie. Nevěděl o ní ani tolik, co jeho posluchač prvního ročníku práv.

Za čas na to mě vyslychal proděkan Dunder. Když jsem mu řekl, že si připadám jako na půdě u Kafky, čuměl na mne jako blbec. Jakživ o Kafkovi neslyšel, natož aby byl četl "Proces" nebo "Zámek". Taková to byla zrasená doba.

Tak to bylo, doctissime. Mějte s námi strpení. My se to doučíme. Protože si té staré vzdělanosti vážíme. Usilujeme o ni. Tak jako usilujeme o návazání na tradice Evropy. Jako Milan Kundera. Jako Gruša. Jako György Konrád a Péter Esterházy, jako Poláci, jako ruští "zapadníci" dnes.

Tolik jsem Vám chtěl říci za svou generaci. Generaci "příliš hlučné samoty" - v níž nejskvělejší díla světové kultury byla presována společně s krvavými papíry z "Masny" do kvadrátů odpadového papíru. To se dočtěte v Hrabalově knize spolu s vyličcím, jak i on se vzdělával četbou zakázaných knih, nacházených často mezi odpadem. I v mé knihovně byste našel řady takových knih. Zachraňoval jsem je z balíků sběrný i z popelnic. Jsou mezi nimi i knížky latinské. Také moje latina je citit krvavými papíry z odpadu, je nedostatečná, zlomkovitá. Tak jako mé citáty z Tacita, Cicera, Caesara, Catulla či Ovidia. Mea maxima culpa, že jsem jen tulpa! Quod erat demonstrandum. Já jsem ovšem srandista - tak to opravuji na - quod errata demonstrandum, což překládám: jak jsou chyby srandovní. A neberu je tak vážně. Excul-

pujte mě. Gratias. My žizniví vzdělání bychom Vaše znalosti nasávali jako suchý troud. Křesejte do nás. Čekáme na Vaše jiskření.

Karel Trinkewitz, Německo

Pogrom na lidi

Čtu Západ už několik let. Vlastně některé články, které mi posílal otec do Československa - příležitostně a nepravidelně. Byl to pro mě vždy svátek, mimořádná událost, čistě svobodně tištěné české slovo. Ctím lidi v exilu, kteří se starají a starají o to, aby česká a slovenská literatura zůstala naživu plná a silná.

Proto mi připadá obdivuhodné, kolik sil musí vydávat J. Škvorecký na to, aby odpověděl všem těm bojovníkům za demokracii, kteří ho upozorňují na McCarthyho totalitní režim a staví jej na úroveň různých podob komunismu, kteří jsou "znepokojeni" jeho názory na upravnice, a dokonce někdy nechápou jeho ironii a podezírají ho z komunismu prospěšných postojů. Já považuju jeho stanoviska vůči neostalinistům a jejich ideologii za jediná možná. Sice jsou riskantní, jak vidno, ale zato jasná a čitelná. Že skutečnost je "leckdy složitější", ví každý, kdo se s ní setkal. Právě proto je však třeba nežonglovat se slovy, ale zřetelně se vyjádřit. Fakt, že to Škvorecký umí podle Hemingwayova receptu, jež je možné užít i v "margináliích", mu můžeme akorát závidět.

Nevím, co si ti bdělí kritici myslí o loňských podzimních a letošních pražských demonstracích. Třeba znovu: "Přesně jako u nás!" (USA, V. Británie, Kanada, atd.). Nevím. Ale to, o čem je článek "Krvavý čtvrtek" (Západ, duben 1989), je strašná, holá pravda. Já a moje dívka tak silně jako jeho pisatel nejsme; zalekli jsme se o vlastní život a po vyhazovu ze školy se nám podařilo za neuvěřitelných absurdních (=uvěřitelných československých) okolností vycestovat a zůstali jsme v NSR.

Jakákoli vzpomínka na 19. 1. 1989 v nás vyvolává nevolnost a potivý třes po celém těle. Demonstrace v jiných zemích známe jenom z televize, a proto chci říct, co přede mnou už řekli mnozí, ale možná někdo už pozapomněl: pořádkové jednotky a "úderná pěst dělnické třídy" - tj. dobře vycvičení, živení, nadržení (dosud mohli mlátit jen do pytlů na cvičišti) a neobyčejně vynalézaví mladíci pod vedením estébáckých koordinátorů zahájili svůj pogrom na lidi, kteří měli v rukou nákupní tašky, noviny nebo jen po dvaceti letech svobodně zařatou pěst a zpívali československou hymnu.

Michael Špirit
Alena Stehnová